

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI (KLİNİK PSİKOLOJİ)

İLKÖĞRETİM VE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN
AĞABEY VEYA ABLALARIYLA İLİŞKİDE
ALGILADIKLARI KABUL-REDDİN ANNE-BABA
KABUL-REDDİ, PSİKOLOJİK UYUM, AİLE-İÇİ
ÇATIŞMA VE EŞ KABUL-REDDİ İLE İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Neşe Coşkun ÖZYAVRU

061106103

İstanbul, Temmuz 2008

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI (KLİNİK PSİKOLOJİ)

İLKÖĞRETİM VE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN
AĞABEY VEYA ABLALARIYLA İLİŞKİDE
ALGILADIKLARI KABUL-REDDİN ANNE-BABA
KABUL-REDDİ, PSİKOLOJİK UYUM, AİLE-İÇİ
ÇATIŞMA VE EŞ KABUL-REDDİ İLE İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Neşe Coşkun ÖZYAVRU

061106103

Danışman Öğretim Üyesi:

Doç. Dr. Azmi VARAN

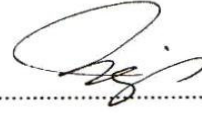
İstanbul, Temmuz 2008

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

24.07.2008 tarihinde tezinin savunmasını yapan Neşe Coşkun ÖZYAVRU'ya ait "İlköğretim ve Lise Öğrencilerinin Ağabey veya Ablalarıyla İlişkide Algıladıkları Kabul-Reddin Anne-Baba Kabul-Reddi, Psikolojik Uyum, Aile İçi Çatışma ve Eş Kabul-Reddi İle İlişkisi" Başlıklı Çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Psikoloji (Klinik Psikoloji) Yüksek Lisans Tezi Olarak Kabul Edilmiştir.

Doç. Dr. Azmi VARAN
(Başkan)
(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Bayhan ÜGE
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Nilgün ÖNGİDER
(Üye)

ÖZET

Rohner (1976, 1988, 2005) tarafından ortaya atılmış olan Ebeveyn Kabul-Red Kuramı üzerine temellendirilmiş olan bu çalışmada, ağabey/abla kabul-reddinin, küçük kardeşlerin üzerindeki etkileri ve diğer aile değişkenleri ile ilişkisi araştırılmıştır.

İki çocuklu ailelerle yürütülmüş olan çalışmanın örneklemini, yaşları 9 ile 17 arasında değişen 180 küçük kardeş ile onların yaşları 12 ile 18 arasında değişen ağabey/ablaları, anne ve babaları olmak üzere toplam 720 kişiden oluşmuştur. Araştırmada ebeveyn kabul-red/kontrolü, Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği (EKRÖ/K); kişilik uyumu, Kişilik Değerlendirme Ölçeği (KİDÖ); eş kabul-red/kontrolü Eş Kabul-Red Ölçeği (EŞKRÖ), ağabey/abla kabul-red/kontrolü ise Ağabey/Abla Kabul Red Ölçeği (AKRÖ) ile değerlendirilmiştir.

Araştırmada, ağabey/abla kabul-red ve kontrolünün, anne-babanın küçük kardeşe nasıl davrandığına bağlı olduğu; ailedeki küçük çocukların nasıl bir psikolojik uyuma sahip olduklarının en az anne-babaları kadar ağabey/ablaları tarafından da ne kadar kabul ya da red edildiklerine bağlı olduğu bulunmuştur. Ağabey/ablasıyla ilişkisinde kabul algılayan kardeşlerin psikolojik uyumu, red algılayan kardeşlere göre belirgin bir şekilde daha sağlıklıdır. Araştırmadan elde edilen bulgular, ağabey/ablaların küçük kardeşlerine karşı nasıl bir tavır içerisinde olacaklarının ise anne-babalarıyla ilişkide ne kadar kabul ya da red edildiklerine bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada ortaya çıkan önemli bir bulgu da, ailede anne-baba arasındaki geçimsizliğin tüm aile bireylerinin psikolojik uyumunu olumsuz etkilediği gibi, anne-babanın her iki çocuğuna karşıda daha red edici davranmalarına yol açtığıdır.

Bu çalışma, kabul-red kuramı içerisinde, ağabey/abla kabul-reddinin çalışılmasını başlatan ilk çalışma olarak, ülkemizdeki ailelerde ağabey/abla kabul-

reddinin özellikle küçük kardeşin psikolojik uyumda önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Kardeş İlişkisi, Anne-Baba Kabul-Reddi, Eşler Arası Çatışma, Psikolojik Uyum.

ABSTRACT

Based on parental Acceptance-Rejection Theory developed by Rohner (1976, 1988, 2005), this study investigated the effects of elder sibling's acceptance-rejection on psychological adjustment of younger sibling and its relation to various familial factors.

The sample of the study consisted of 180 children (between 9-17) and their elder siblings (between 12 and 18), mothers and fathers, adding up to a total of 720 respondents. Elder sibling, parental and intimate partner acceptance-rejection/control were assessed with the Elder Sibling Acceptance-Rejection/Control Questionnaire (ESARQ/C), Parental Acceptance-Rejection/Control Questionnaire (PARQ/C), and the Intimate Partner Acceptance-Rejection/Control Questionnaire (IPARQ/C), respectively. Psychological adjustment was measured with the Personality Assessment Questionnaire (PAQ),

Elder sibling acceptance-rejection and control were related to the parental acceptance-rejection/control; psychological adjustment of the younger sibling depended on how much the he/she was accepted or rejected by the elder sibling as much as it depended on how much the the parents accepted or rejected him/her. Psychological adjustment of children rejected by their elder siblings were strikingly less healthier than those accepted by their elder siblings. The findings of the study demonstrated that the how much the elder siblings would accept or reject their younger brothers or sisters depended on how much the the elder siblings were accepted or rejected by their parents. Another important finding of the study was that inter-parental conflict affected psychological adjustment of all members of the family negatively and that caused the parents act less acceptingly towards their children.

Being the pioneering study in the study of elder sibling acceptance and rejection within the Acceptance-Rejection Theory, this study has demonstrated the importance of elder sibling acceptance-rejection especially in the psychological adjustment of their younger brothers and sisters.

KEYWORDS: Sibling Relationships, Parental Acceptance-Rejection Theory, Inter-Parental Conflict, Psychological Adjustment

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın planlanmasından sonuçlanmasına kadar geçen sürede pek çok insanın katkısı olmuştur.

Öncelikle araştırmanın her aşamasında yanımda olan, yardım ve önerileriyle değerli katkılar yapan tez danışmanım sayın Doç. Dr. Azmi Varan' a bana verdiği destek ve yoluma tuttuğu ışık için teşekkür ederim.

Araştırma boyunca yoluma çıkan zorluklara benimle birlikte üzülen, başarılarıma ise yine benimle birlikte sevinen, manevi desteği ile her zaman yanımda olan biricik eşim, Hasan Özyavru 'ya teşekkür ederim.

Araştırmamın konusunu seçmemde bana ilham kaynağı olan, çok sevdiğim ablalarım Yetkin Güven ve Olga Coşkun'a teşekkür ederim.

Sevgi ve destekleri ile bana çalışma enerjisi veren anneme ve babama teşekkür ederim.

Son olarak ise, verilerin toplanması için gittiğim okullarda benden yardımlarını esirgemeyen rehber öğretmenlere, okul müdürlerine ve araştırmama gönüllü olarak katılmayı kabul eden tüm anne-baba ve çocuklara teşekkür ederim.

Neşe Coşkun Özyavru

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xx
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. KARDEŞLİK.....	3
1.1. Kardeş İlişkileri	3
1.1.1. Okul Öncesi Dönemde Kardeşler Arası İlişkiler	4
1.1.2.1. Doğumdan Sonraki İlk Yıllar	5
1.1.3.2. Oyun Dönemi	5
1.1.2. Okul Döneminde Dönemde Kardeşler Arası İlişkiler	8
1.1.3. Ergenlik Dönemde Kardeşler Arası İlişkiler	9
1.1.4. Yetişkinlik ve Yaşlılık Dönemde Kardeşler Arası İlişkiler.....	11
1.1.5. Hayat Boyunca Kardeşler Arası İlişki.....	12
1.2. Bazı Psikoloji Kuramcılarının Kardeş İlişkileri İle İlgili Görüşleri	12
1.2.1. Sigmund Freud.....	12
1.2.2. Carl Gustav Jung.....	14
1.2.3. Alfred Adler.....	14

1.2.3.1. Adler'in Doğum Sırası İle İlgili Görüşleri.....	15
1.2.3.2. Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları	16
1.2.4. Nesne İlişkileri Teorisyenleri ve Bağlanma Kuramı.....	17
1.2.5. Kültürel Revizyonistler	17
1.2.6. Erik Erikson	18
1.2.7. Harry Stack Sullivan	18
1.2.8. Aile Sistemleri Teorisyenleri.....	19
1.3. Anne-Baba ve Kardeş İlişkileri	20
1.3.1. Aile- Kardeş İlişkilerinin Gelişimi.....	20
1.3.2. Ebeveyn İlgisi ve Kardeşlik.....	22
1.3.3. Evlilik Kalitesi ve Aile Çatışmasının Kardeş İlişkilerine Etkisi	23
1.3.4. Ebeveyn Tutumları ve Kardeşler Arası İlişkiler	24
1.3.5. Ebeveyn- Çocuk İlişkisi ve Çocuklara Farklı Davranma	26
1.4. Çocukların Mizaç Özellikleri	28
1.5. Cinsiyet, Yaş Farkı ve Sınıf Düzeyleri Açısından Kardeşler.....	29
1.6. Kardeş Tipolojisi.....	30
1.7. Kardeşlerin Bağlanması	30
1.8. Kardeş İlişkilerini Diğer İlişki Türlerinden Ayıran Özellikler	31
1.9. Kardeş İlişkilerinin Özellikleri.....	32
1.10. Kardeşler Arası İlişkileri Etkileyen Etmenler	33
1.10.1. Ailenin Özellikleri.....	33
1.10.2. Çocukların Özellikleri	34
1.10.3. Ebeveyn Çocuk İlişkileri.....	34
1.10.4. Aileye Yeni Bir Çocuğun Katılımı	35
1.11. Kardeşler İlişkileri ile İlgili Bağlar	36
1.11.1. Sosyalizasyon.....	36
1.11.2. Aile İçinde Varolma ve Sadakat.	36
1.11.3. Arkadaşlık (Eşlik Etme).	37
1.11.4. Kardeşliğin Destekleyici ve Teselli Edici Gücü.	37
1.11.5. Sadakat.	38
1.11.6. Rekabet.	39
1.11.7. Kimlik Bulma.	39

1.12. Kardeşler İlişkileri ile İlgili Dünya’da Yapılan Çalışmalar	40
1.13. Kardeşler İlişkileri ile İlgili Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	44
1.14. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (Parental Acceptance and Rejection Theory)	45
1.14.1. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu (Warmth Dimension)	46
1.14.2. Kontrol Boyutu	48
1.14.3. Fenomenolojik Yaklaşım.....	49
1.14.4. EKAR Kuramının Alt Alanları	50
1.14.5. EKAR Kuramı Sosyokültürel Sistemler Modeli	51
1.14.6. EKAR Kuramı'nın Kişilik Kuramı.....	51
1.14.6.1. Bağımlılık ve Savunucu Bağımsızlık	52
1.14.6.2. Duygusal Tepkisizlik	54
1.14.6.3. Düşmanlık ve Saldırganlık	54
1.14.6.4. Olumsuz Öz-Saygı.....	55
1.14.6.5. Olumsuz Öz-Yeterlik.....	56
1.14.6.6. Duygusal Tutarsızlık.....	57
1.14.6.7. Olumsuz Dünya Görüşü.....	57
1.14.7. EKAR Kuramının Başetme Kuramı (Coping Theory).....	58
1.14.8. EKAR Kuramında Değerlendirme	58
1.14.8.1. Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği (EKRÖ/K).....	58
1.14.8.2. Kişilik Değerlendirme Ölçeği (KİDÖ)	61
1.14.8.3. Abla/Ağabey Kabul-Red/Kontrol Ölçeği (AKRÖ/K)	63
1.14.8.4. Eş Kabul-Red Ölçeği (EŞKRÖ)	64
1.14.9. EKAR Kuramıyla İlgili Araştırmalar	64
1.15. Araştırmanın Problemi.....	69
1.16. Araştırmanın Hipotezleri	70
1.17. Araştırmanın Önemi ve Amacı	71
1.18. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	74
1.19. Araştırmanın Varsayımları.....	75
1.20. Araştırmanın Tanımları ve Kısaltmaları.....	75

BÖLÜM 2.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ .....

77

2.1. Araştırmanın Modeli .....

77

2.2. Evren ve Örneklem.....	78
2.3. Veri Toplama Araçları	80
2.3.1. Bireysel Bilgi Toplama Formu	80
2.3.2. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Çocuk Formu (Çocuk EKRÖ/K).....	81
2.3.3. Kişilik Değerlendirme Ölçeği Çocuk Formu (Çocuk KİDÖ).....	83
2.3.4. Kişilik Değerlendirme Ölçeği Yetişkin Formu (Yetişkin KİDÖ).....	85
2.3.5. Abla/Ağabey Kabul-Red Ölçeği (AKRÖ/K).....	86
2.3.5.1. Abla/Ağabey Kabul-Red Ölçeğinin (AKRÖ/K) Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışmaları	87
2.3.6. Eş Kabul-Red Ölçeği (EŞKRÖ/K).....	90
2.3.7. Eşler Arası Çatışma Endeksi ve “Geçimsiz/Geçimli” Gruplarının Oluşturulması.....	91
2.4. Verilerin Toplanması.....	93
2.5. Veri Çözümleme Teknikleri	94
BÖLÜM 3.BULGULAR VE YORUM.....	95
3.1. Kabul-Red, Genel Psikolojik Uyum ve Eşler-Arası Çatışma Arasındaki İlişkiler	95
3.1.1. Ağabey/Abla Kabul Red ve Kontrolü’nün Anne-Baba Kabul-Reddi ile İlişkisi	96
3.1.2. Ağabey/Abla Kabul-Red ve Kontrolü’nün Eş Kabul- Reddi ve Eşler-Arası Çatışma ile İlişkisi	97
3.1.3. Ağabey/Abla Kontrolü’nün Anne-Baba ve Eş Kabul- Reddi ile İlişkisi	98
3.1.4. Anne-Baba ve Ağabey/Abla Kabul-Reddinin Psikolojik Uyum ile İlişkisi	99
3.1.5. Anne-Babanın Çocuklarını ve Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşini Kontrolü ile Anne-Baba ve Çocukların Psikolojik Uyumları Arasındaki İlişki.....	100

3.1.6. Anne-Babanın Eş Kabul-Red/Kontrolü ve Eşler-Arası Çatışmanın Psikolojik Uyum ile İlişkisi.....	102
3.1.7. Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolü ile Küçük Kardeşin Psikolojik Uyum ile Arasındaki İlişki	104
3.1.8. Annesiyle İlişkisinde İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların Ağabey/Abla Kabul-Reddi/Kontrolü ile Küçük Kardeşin Psikolojik Uyum Arasındaki İlişki.....	106
3.2. Ağabey/Abla-Kardeş İlişkisinde Kabul-Reddin Etkisine İlişkin Bulgular	107
3.2.1. Ağabey/Ablasından Kabul veya Red Algılayan Küçük Kardeşlerin Psikolojik Uyumlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	107
3.2.2. Ebeveyninden Kabul veya Red Algılayan Ağabey/Ablaların Küçük Kardeşlerine Sergiledikleri Kabul-Red ve Kontrol Açısından Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	109
3.2.3. Annesiyle İlişkisinde İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların Ağabey/Abla Kabul-Reddi/Kontrolü Açısından Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular.....	112
3.3. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerin Anne-Baba Kabul-Red/Kontrolü, Ağabey/Abla Kabul-Red/Kontrolü ve Genel Psikolojik Uyum Açısından Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular.....	113
3.4. Küçük Kardeşin Ağabey/Ablası Tarafından Kabul-Reddinin Yordanmasına İlişkin Bulgular.....	115
3.4.1. Dört Farklı Ağabey-Abla/Kardeş Cinsiyet Kombinasyonunda Küçük Kardeşin Algıladığı Ağabey/Abla Kabul-Reddinin Yordanmasına İlişkin Bulgular	117
3.5. Küçük Kardeşin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Bulgular.....	118
3.5.1. Küçük Kardeşlerin Genel Psikolojik Uyumunun Göre Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması (Tüm Küçük Kardeşler).....	119

3.5.2. Küçük Kardeşlerin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkln Bulgular (Abla/Kız Kardeş).....	120
3.5.3. Küçük Kardeşlerin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkln Bulgular (Ağabey/Erkek Kardeş).....	121
3.5.4. Küçük Kardeşlerin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkln Bulgular (Ağabey/Kız Kardeş)	121
3.5.5. Küçük Kardeşlerin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkln Bulgular (Abla/Erkek Kardeş)	122

BÖLÜM 4. TARTIŞMA VE SONUÇ 124

4.1. Kabul-Red, Genel Psikolojik Uyum ve Eşler-Arası Çatışmanın Tartışılması 124

4.1.1. Ağabey/Abla Kabul Red ve Kontrolü'nün Anne-Baba Kabul-Reddi ile İlişkisine Ait Bulguların Tartışılması	124
4.1.2. Ağabey/Abla Kabul-Red ve Kontrolü'nün Eş Kabul-Reddi ve Eşler-Arası Çatışma ile İlişkisine Ait Bulguların Tartışılması.....	125
4.1.3. Ağabey/Abla Kontrolü'nün Anne-Baba ve Eş Kabul-Reddi ile İlişkisine Ait Bulguların Tartışılması.....	127
4.1.4. Anne-Baba ve Ağabey/Abla Kabul-Reddinin Psikolojik Uyum ile İlişkisine Ait Bulguların Tartışılması	127
4.1.5. Anne-Babanın Çocuklarını ve Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşini Kontrolü ile Anne-Baba ve Çocukların Psikolojik Uyumları Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışılması	129
4.1.6. Anne-Babanın Eş Kabul-Red/Kontrolü ve Eşler-Arası Çatışmanın Psikolojik Uyum ile İlişkisine Ait Bulguların Tartışılması.....	130
4.1.7. Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolü ile Küçük Kardeşin Psikolojik Uyumunu ile Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışılması.....	131

4.1.8. Annesiyle İlişisine İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların Ağabey/Abla Kabul-Reddi/Kontrolü ile Küçük Kardeşin Psikolojik Uyumu Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışılması	132
4.2. Ağabey/Ablasıyla İlişisinde Kabul veya Red Algılayan Küçük Kardeşlerin Psikolojik Uyumlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	133
4.2.1. Ebeveyninden Kabul veya Red Algılayan Ağabey/Ablaların Küçük Kardeşlerine Segiledikleri Kabul-Red ve Kontrol Açısından Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	134
4.2.2. Annesiyle İlişisinde İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların Ağabey/Abla Kabul-Reddi/Kontrolü Açısından Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	135
4.3. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerin Anne-Baba Kabul-Red/Kontrolü, Ağabey/Abla Kabul-Red/Kontrolü ve Genel Psikolojik Uyum Açısından Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	136
4.4. Küçük Kardeşin Ağabey/Ablası Tarafından Kabul-Reddinin Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	137
4.5. Küçük Kardeşin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	139
KAYNAKLAR.....	142
EKLER	152
EK 1: Bireysel Bilgi Toplama Formu(Anne)	152
EK 2: Bireysel Bilgi Toplama Formu(Baba)	154
EK 3: Bireysel Bilgi Toplama Formu(Çocuk)	155
EK 4: Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği Çocuk Formu (EKRÖ/K)....	156
EK 5: Abla/Ağabey Kabul-Red/Kontrol Ölçeği (AKRÖ/K)	159
EK 6: Genel Psikolojik Uyum Ölçeği Yetişkin Formu (KİDÖ).....	162

EK 7: Genel Psikolojik Uyum Ölçeği Çocuk Formu (KİDÖ).....	165
EK 8: Eş Kabul-Red/Kontrol Ölçeği (EŞKRÖ/K)	167
EK 9: Örneklem Belirleme Soruları.....	170
EK10: Aile Davet Mektubu	171
EK11: Araştırmada Uygulanan Analizlerin Ayrıntıları.....	172
EK12: Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	182
ÖZGEÇMİŞ.....	187

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 2.1.	Araştırmada Yer Alan Çocuk, Anne ve Babalara İlişkin Temel Demografik Bulgular	79
Tablo 2.2.	Küçük Kardeşin Ağabey/Abla Tarafından Kabul-Reddi Ölçeğinin Toplam Puan ve Alt Ölçeklerine Ait İç Tutarlılık Katsayıları	87
Tablo 2.3.	AKRÖ/K Kabul-Red Alt Ölçekleri Madde Kümelerine Ait FaktörYükleri	89
Tablo 2.4.	AKRÖ/K Kontrol Alt Ölçeği Madde Kümelerine Ait Faktör Yükleri	90
Tablo 2.5.	Geçimli ve Geçimsiz Ailelerdeki Anne ve Babalara Ait EŞKRÖ Toplam Puan Ortalamaları ile Çatışma Endeksi Ortalama Puanları ve İlgili T-Testi Sonuçları	93
Tablo 3.6.	Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolü (AKRÖ/K) ile Anne-Baba Kabul-Reddi (EKRÖ) Arasındaki Korelasyon Katsayıları	96
Tablo 3.7.	Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolünün, Eş Kabul-Reddi ve Eşler Arası Çatışma ile İlişkinine Ait Korelasyon Katsayıları	97
Tablo 3.8.	Ağabey/Abla Kontrolü ile Anne-Baba ve Eş Kabul-Reddi Arasındaki Korelasyon Katsayıları	98
Tablo 3.9.	Anne-Baba ve Çocukların KİDÖ Puanları ile Anne-Baba ve Ağabey/Abla Kabul-Reddi Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları	99
Tablo 3.10.	Anne-Babanın Çocuklarını (EKRÖ/K) ve Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşini Kontrolü(AKRÖ/K) ile Anne-Baba ve Çocukların Psikolojik Uyum (KİDÖ) Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları	101
Tablo 3.11.	Eş Kabul-Reddi/Kontrolü ve Eşler Arası Çatışma ile Psikolojik Uyum Arasındaki Korelasyon Katsayıları	103
Tablo 3.12.	Küçük Çocukların AKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puanları ile KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları	105
Tablo 3.13.	Annesiyle İlişkinde İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların AKRÖ Toplam Puan ve KİDÖ Toplam Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları	107

Tablo 3.14. Ağabey/Ablasıyla İlişkide Kabul veya Red Algılamış Çocukların Psikolojik Uyum Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	108
Tablo 3.15. Ebeveynlerinden Kabul veya Red Algılayan Ağabey ve Ablaların AKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	110
Tablo 3.16. Ebeveynleriyle İlişkide Red, Ağabey/Ablalarıyla İlişkide Kabul Algılayan Küçük Çocuklar ile Hem Ebeveynleri Hem de Ağabey/Ablalarıyla İlişkilerinde Red Algılayan Küçük Çocukların KİDO Toplam Puan Ortalama ve Standart Sapmaları ve T-Testi Sonucu.....	111
Tablo 3.17. Annesiyle İlişkisinde İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların AKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları.....	112
Tablo 3.18. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerde Çocukların Anne-Baba, Ağabey/Abla Kabul-Red-Kontrolü ve Ailedeki Bireylerin Genel Psikolojik Uyumlarının (KİDÖ) Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	114
Tablo 3.19. Küçük Kardeşin Ağabey/Ablası Tarafından Kabul-Reddinin Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları	116
Tablo 3.20. Dört Farklı Cinsiyet Kombinasyonunda Ağabey/Abla Kabul-Reddinin Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları	117
Tablo 3.21. Küçük Çocukların Genel Psikolojik Uyumunun (KİDÖ) Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları.....	119
Tablo 3.22. Abla/Kız Kardeş Kombinasyonunda Küçük Çocukların Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları.....	120
Tablo 3.23. Ağabey/Erkek Kardeş Kombinasyonunda Küçük Çocukların Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları.....	121
Tablo 3.24. Ağabey/Kız Kardeş Kombinasyonunda Küçük Çocukların Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları.....	122
Tablo 3.25. Abla/Erkek Kardeş Kombinasyonunda Küçük Çocukların Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları	123
Tablo A.26. Eşinden Kabul veya Red Algılayan Annelerin Küçük Çocuklarından Gelen Anne EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	172
Tablo B.27. Eşinden Kabul veya Red Algılayan Annelerin Büyük Çocuklarından Gelen Anne EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	172
Tablo C.28. Eşinden Kabul veya Red Algılayan Annelerden Gelen KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	173

Tablo D.29. Eşinden Kabul veya Red Algılayan Annelerden Gelen Küçük Çocuk KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	173
Tablo E.30. Eşinden Kabul veya Red Algılayan Annelerden Gelen Büyük Çocuk KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	174
Tablo F.31. Eşinden Kabul veya Red Algılayan Babalardan Gelen Küçük Çocuğun Baba EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	174
Tablo G.32. Eşinden Kabul veya Red Algılayan Babalardan Gelen Büyük Çocuğun Baba EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	175
Tablo H.33. Eşinden Kabul veya Red Algılayan Babalardan Gelen KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	175
Tablo I.34. Eşinden Kabul veya Red Algılayan Babaların Küçük Çocuklarından Gelen KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	176
Tablo J.35. Eşinden Kabul veya Red Algılayan Babaların Büyük Çocuklarından Gelen KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	176
Tablo K.36. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerin Küçük Çocuklarından Gelen KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	177
Tablo L.37. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerin Büyük Çocuklarından Gelen KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	177
Tablo M.38. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerden Gelen Kardeş AKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	178
Tablo N.39. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerdeki Annelerin KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	178
Tablo O.40. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerden Gelen Küçük Çocuğun Anne EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	179
Tablo P.41. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerden Gelen Küçük Çocuğun Baba EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	179
Tablo R.42. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerden Gelen Büyük Çocuğun Anne EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	180
Tablo S.43. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerden Gelen Büyük Çocuğun Baba EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	180
Tablo Ş.44. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerdeki Babaların KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	181
Tablo T.45. Ağabey/Ablanın Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları.....	181

Tablo U.46. Annesi ve Ağabey/Ablasıyla İlişkisinde İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların AKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları	182
Tablo Ü.47. Çocukların Cinsiyetine Göre Anne EKRÖ/K ve Baba EKRÖ/K Toplam Puan Ortalamaları ve Sandart Sapmaları	183
Tablo V.48. Küçük Çocukların Cinsiyetine Göre AKRÖ/K Toplam Puan Ortalamaları ve Sandart Sapmaları.....	184
Tablo W.49. Çocukların Cinsiyetine Göre KİDÖ Toplam Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	184
Tablo Y.50. Yetişkin KİDÖ Toplam Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	185
Tablo Z.51. EŞKRÖ/K Toplam Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	186

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.1: Araştırmada Ele Alınan Değişkenler ve Kullanılan Ölçekler..... 78

GİRİŞ

Kardeş ilişkileri en küçük kardeşin doğumundan yaşamın sonuna kadar devam eden, diğer ilişkilerden daha uzun süren bir ilişki olarak tanımlanmaktadır. Bu tip bir ilişkiyi olumlu bir şekilde sürdürebilmek, diğer bir kişinin istek ve duygularını anlamada iç görüyü, davranışlarının ve yetersizliklerinin nedenleri konusunda anlayışı gerektirmektedir. Bu tür sosyal biliş yeteneklerini kişiler arası davranışın niteliğini zenginleştirebilmektedir. (Ahmetoğlu, 2004; Akt: Riggio, 2000).

Bir çocuğun gelişimi anne-baba kadar yakın çevresindeki bireylerden, içinde yaşadığı kültür ve olanaklardan, aynı zamanda okuldaki yaşantısından etkilenmektedir. Bireyin aile, toplum, okul ve işyerinde başkalarıyla iyi ilişkiler kurmasında, toplumsal kurallara uymasında, arkadaşlarıyla ve çevresiyle iyi ilişkilerde bulunmasında, aldığı sorumlulukları yerine getirmesinde, toplum ve çevre tarafından kabul edilmesinde sosyal etkileşimin etkisi büyüktür. Çocuğun sosyal çevresi ailenin yakın ve uzak çevreden aldığı destekler çocuğun ne ölçüde gelişeceğini ve toplumun üretken bir üyesi haline geleceğinin belirlenmesinde temel taşlardır. Çocuğun etkilendiği ve destek aldığı ilk yakın çevre ilişkileri aile içinde yaşanmaktadır. Aile etkileşim içinde bir sistem olarak ele alındığında ve ailedeki tüm üyelerin karşılıklı olarak birbirini etkilediği ve birbirinden etkilendiği düşünüldüğünde aile sisteminin bir parçası olan kardeşler de birbirlerinden etkilenmektedirler. Kardeşlerin birbirleriyle olan ilişkileri onların gelişimleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kardeşler birbirlerinin duygusal, motor, zihinsel, dil ve özellikle de sosyal gelişmelerinde önemli rol oynamakta ve kardeş ilişkileri bir çocuğun ilk sosyal bağlantısı olması ve aile dışındaki kişiler ile etkileşimleri için temel oluşturmaktadır. Sürekli etkileşim yoluyla kardeşler taklit, oyun, kurallara uyma ve paylaşma gibi sosyal becerileri birbirlerinden öğrenmektedirler. Kız ve erkek kardeşler, çocukların ilk oyun arkadaşları olup onlar yıllar geçtikçe birbirleri

ile öğretmen, arkadaş, ortak, izleyici, koruyucu, düşman, rakip ve sırdaş rollerini üstlenmektedirler. Çocuklar bu sosyal ilişki sayesinde daha sonra öğreneceklerinin temelini atmaktadırlar (Powell ve Ogle 1985; Mangır, 1992; Akkök, 1997).

Çocukluk yaşantılarının kişilerin duygusal, davranışsal ve sosyal-bilişsel gelişimi üzerindeki etkilerini açıklayan kuramlardan biri de Ronald Rohner tarafından (1975, 1986) ortaya atılmış olan Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (EKAR Kuramı)'dır. EKAR Kuramı, ebeveyn-çocuk ilişkisinde çocuğun algıladığı kabul veya reddin nedenlerini ve sonuçlarını açıklamaya ve yordamaya çalışan bir sosyalizasyon kuramıdır. Rohner, kuramında evrensel bir yaklaşımı benimseyerek insan davranışının kültürlerarası genellenebilir ilkelerini tanımlamayı amaçlamıştır. EKAR Kuramı çerçevesinde dünyanın çeşitli yerlerinde yapılmış birçok çalışmada, çocuklukta algılanan ebeveyn kabul ve reddinin kişilerin çocukluk ve yetişkinlik dönemlerindeki psikolojik uyumları üzerindeki etkileri incelenmiştir (Rohner, 1975, 1986). Bu çalışmanın kuramsal temelini EKAR Kuramı oluşturmuş ve araştırmada EKAR Kuramı ölçekleri kullanılmıştır (Eryavuz, 2006).

Bu araştırmada EKAR Kuramının hali hazırda kullanılan ölçeklerinin yanında kardeş ilişkilerini de değerlendirmek için 'Algılanan Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği'nin bu çalışmada ilk kez kullanılan yeni bir versiyonu olarak 'Algılanan Ababey/Abla Kabul-Red Ölçeği' oluşturulmuştur.

Ülkemizde; çocuklukta kardeş ilişkileri, çocukların aileleriyle olan ilişkileri ve çocukların anne-babalarıyla olan ilişkilerinin kardeşler arası etkileşimdeki yeri çok az araştırılmış bir konudur. Bu nedenle EKAR Kuramı çerçevesinde yürütülmüş olan bu araştırmanın önemli bir boşluğu dolduracağı ve ilk olarak Adler'in ilgilendiği kardeşlik kavramı konusunda yeni ampirik veriler sağlayacağı düşünülmüştür. Araştırmada, çocukluk döneminde anne-baba-çocuk ilişkisinde algılanan kabul-reddin, kardeşlerin birbirleriyle olan ilişkilerini ve bu ilişkinin bireylerin psikolojik uyumunu nasıl etkilediği incelenmiştir. Bunun yanında, çocukluk yaşantılarının kişilerin yetişkinlik döneminde psikolojik uyumu üzerindeki etkilerinin incelenmesi de amaçlanmıştır.

BÖLÜM 1

KARDEŞLİK

1.1. Kardeş İlişkileri

“Kardeş ilişkileri evliliklerden daha uzun dayanır. Birçok arkadaşlığın ilişkisinin sonlanmasına neden olabilecek olaylarda, hatta ebeveynlerin ölümünde bile ayakta kalır. Yakınlık ve uzaklığın, sıcaklığın, sadakatin ve güvensizliğin binlerce yüzünün yansıdığı eşsiz bir ilişki türüdür.” (Goode, 1994).

Kardeş ilişkileri fiziksel, duygusal, sözel ve sözel olmayan olmak üzere dört faktörün etkileşimidir. Bu etkileşim en az iki kişiden birinin diğerini fark ettiği andan itibaren başlayan algıların, duyguların, inanç sisteminin ve öğrenilmiş olan bilgi ve davranışların bütünüdür (Cicirelli, 1995: 4).

Kardeş ilişkilerinin tamamen kendine özgü bir ilişki türüdür. Bireyin hayatı boyunca yaşayabileceği en uzun ilişkidir. Kardeşlik statüsü kazanılmaz; kişilerin iradesinin dışında onlara atanır. Bu nedenle iki kardeş arasındaki ilişki kişilerin kendi özgür iradeleri ile bitse bile kardeşlik statüsü ortadan kalkmaz. Bu durum da kardeşlik bağının devam etmesine neden olur. Diğer ilişki türleri bireyler tarafından bitirildiğinde tamamen sonlanırken kardeşlerin tekrar bir araya gelme potansiyeli her zaman vardır (Cicirelli, 1995: 5).

Çocukluk döneminde kardeşler birbirleriyle sürekli olarak bir etkileşim halinde oldukları bir yaşamın içindedirler. Aynı evi paylaşırlar. Paylaşılan bu ev ve bu evin içindeki tüm etkiler kardeşlerin ortak dünyalarının bir parçasıdır. Ancak zamanla kardeşler büyüdükçe ilişki telefon konuşmaları, ziyaretler, mektuplaşmalar ve kısa görüşmeler şeklinde bir ilişkiye dönüşür (Cicirelli, 1995).

Kardeşler birbirlerinin davranışlarını modellerler. Aralarında yaş, zeka, güç gibi farklar olsa da, iki kardeş arasında her zaman bir eşitlik vardır. Kardeşler karşılıklı olarak bu eşitliği ve birbirlerini kabul ederler. Bu eşitliğe rağmen; eşler veya anne- çocuk ilişkilerinde oluşabilecek olan çatışmadan daha fazla çatışmayı iki kardeş arasında görürüz (Bryant, 1992).

Kardeşler arasındaki bu çatışmayı üç düzeyde açıklar: Fiziksel, duygusal ve sözel çatışma. Kardeşler arasındaki çatışma özellikle çocukları ebeveynlerinin bakım ve rehberliğinden yoksun oldukları durumlarda daha fazla görülür. Sağlıklı bir kardeş ilişkisinin içinde karşılıklı empati, ebeveynlerden görülen eşit ilgi ve iki kardeşin kendine özgü kişilik yapıları geliştirebilmeleri varolması zorunlu olan önemli faktörlerdir (Graham, Bermenn ve Cutler, 1994).

Kardeşler ortak bir tarih paylaşırlar. Bu ortak tarih içinde paylaşılan ve paylaşılmayan birçok yaşantı mevcuttur. Bu yaşantılar kardeşler arasındaki farklılık ya da benzerliklerin oluşmasındaki tek neden değildir. Bu yaşantılar sırasında kardeşlerin birbirleriyle olan etkileşimleri, kurdukları empati veya çatışmalar kardeşler arasında benzerlik ya da farklılıkların oluşmasında daha önemli bir araçtır (Cicerelli, 1995).

1.1.1. Okul Öncesi Dönemde Kardeşler Arası İlişkiler

Bu dönemde kardeşler arasındaki duygusal bağ çok güçlüdür. Ancak bu durum pozitif ve negatif duygulanımların da güçlü olmasına neden olarak ambivalans yaşanmasına neden olur (Howe, 2006).

Kardeş ilişkilerini iki kardeşin arasında oluşan dostluk belirler. Birlikte uzun bir geçmişleri vardır. Beraber büyürler, oyun oynarlar, hayatın onlara sunduğu şansları paylaşırlar, birbirlerini çok iyi tanırlar, tartışırlar, birbirlerini desteklerler (Howe, 2006).

İki kardeşin çoğunlukla birbirinden oldukça farklı kişisel özellikleri vardır. Ek olarak yaş farkı aralarında güç ilişkisi, kontrol ve rekabette rol oynar. Bu karakteristikler bazen kardeşler arasında anne-babalarına zor gelen bazı günlük

problemlerin doğmasına neden olabilir. Bu durumlarda ebeveynler çocuklarına farklı muamele yapabilirler. (Howe, 2006).

1.1.2.1. Doğumdan Sonraki İlk Yıllar

Doğumdan sonraki ilk yılda, süt çocukluğu döneminde, çocuk tam bağımlı ve edilgendir. Gereksinimlerini anne ya da anne yerini tutan birinin özenli bakımı ve ilgisi olmadan karşılayamaz. Sürekli uyarılma ve ilgi ister. Annesiyle simbiyotik bir yaşam sürer; hep alıcıdır. Anneden ayrışmamış bir benliği vardır. Düzenli bakım ve ilgi görür ve de yeterli sevgi alırsa çocukta temel güven duygusu gelişir. Fakat çocuğun ruhsal gereksinimleri karşılanmazsa temel güvensizlik duygusu gelişir ve gelişmesi aksayabilir (Ahmetoğlu, 2004).

Süt çocuğu açlığa, susuzluğa, acıya dayanamaz; beklemeyi bilmez. Başka bir deyişle çocuk haz ilkesine göre yaşar. Bu evrede bebeğin en önemli gereksinimi katıksız sevgi, ilgi ve özenli bakımdır. Bunlar eksik kalırsa çocuk zihinsel ve ruhsal olarak değil, bedensel olarak da gelişemez (Ahmetoğlu, 2004).

Çocuğun yürümeye, konuşmaya başladığı ikinci ve üçüncü yaşlar, özerklik dönemi olarak adlandırılır. Annesine bağımlılığı sürer, ama başına buyruk davranmak ister. Bağımlılıkla bağımsızlık arasında bocaladığı bu dönemde anneden ayrı kalamaz, ama ona da boyun eğmek istemez. Yemek yemeye, temizlenmeye ve tuvalet eğitimi almaya direnir. Kendisine ve eşyalara kolayca zarar verdiği için sürekli denetimi ve kollanması gerekir. Kuralları benimsetme, tehlikeden sakınmasını öğretme ve yasaklar koyma zamanı gelmiştir (Ahmetoğlu, 2004).

1.1.3.2. Oyun Dönemi

Oyun döneminde olan üç-altı yaş arasındaki çocuk kendi başına yemeğini yiyebilir. Bedenini dengeli kullanabilir. “Ben” ,“benim” gibi sözlerin yerine daha uyumluluk belirten “biz”, “bizim” gibi sözleri kullanmaya başlar. Söz dağarcığı artmış, sosyal bir kişi olmaya başlamıştır. Benlik duygusu gelişmiştir. Kendisinin kız ya da erkek olduğunu öğrenmiştir. Oyun ve oyunu çok seçiminde kendi cinsinin eğilimleri iyice belirginleşmeye başlamıştır. Diğer çocuklarla birlikte oynamaya ve

paylaşmaya başlar. Bu dönemin en belirgin özelliklerinden biri de anne ya da baba ile özdeşim kurulmasıdır. (Yörükoğlu, 2000: 5).

Çocuğun ruhsal gelişimi bağımlılıktan bağımsızlığa, bencil davranıştan işbirliğine doğru gelişmektedir. Yetenekleri yalından karmaşığa, genelden özele doğru ilerleme gösterir. Ölçsüz duygusal tepkilerden daha dengeli tepkilere doğru adımlar atar. Geliştikçe dürtü ve eğilimlerini dizginleyerek çevre gerçeklerine göre davranmayı öğrenir. Somut düşünmeden soyut düşünceye yönelir. Oyundan, öğrenmeye ve yaratıcılığa geçer. Anne, baba, kardeş ilişkisinden toplumsal ilişkilere geçerek çevresini genişletir. (Yörükoğlu, 1998: 6).

Sosyalleşme doğumdan hemen sonra başlayıp insanın tüm yaşamı boyunca sürmesine rağmen etkilediği davranışların çoğu ilk çocukluk döneminde belirgin olarak görülür. Özellikle anne-baba-çocuk, kardeşler ve çocuk arasındaki etkileşimlerle akranlarıyla olan etkileşimler sosyalleşme süreci ile ilgili önemli ipuçları vermektedir. Çocukların bağımlı davranış gösterme derecesi, disipline gereksinim duyma derecesi, disiplin türü ve çocukların buna tepkisi sosyalleşme süreci ile ilişkilidir. (Gander ve Gandier, 1993: 7).

Sosyalleşme sürecinde rol oynayan önemli psikolojik etmenlerin özdeşim ve taklit olduğu kabul edilmektedir. Freud sosyalleşme sürecinde birinci derecede önemli olan özdeşimin iki şekilde görüldüğünü belirtmiştir. Freud'a göre birinci tür özdeşim analitik özdeşim olup, bu kavram libidonun cinsel içerikten öte bir sevgi objesine yönelmesi anlamını taşımaktadır. Analitik özdeşimin temelinde ise ebeveyn sevgisini yitirme kaygısı bulunmaktadır. İkinci tür özdeşim ise savunucu özdeşimdir. Savunucu özdeşimin temelinde güçlü ebeveynden korkma, cezadan kaçınma söz konusu olmaktadır. Freud'a göre süperegonun gelişiminde özdeşim önemli bir rol oynamakta ve toplumun ön gördüğü davranışlarda standartların içselleştirilmesi konumunda bir rolü bulunmaktadır (Ahmetoğlu, 2004).

Sosyal öğrenme kuramına göre özdeşim taklit ile birlikte edimsel öğrenmenin bir ürünü olmaktadır. Çocuk dikkate değer bulduğu kişileri gözlemleyerek ve taklit ederek kendi düşüncelerini, duygularını ve hareket biçimlerini geliştirmekte, böylece

gözlem, taklit ve özdeşim çocuğun sosyal davranışları kazanmasında önem kazanmaktadır. (Aydın, 1997; Yavuzer, 1999: 8).

Dunn ve Kendrich'e göre, kardeşler arasındaki olumlu sosyal yanıtların sıklığı küçük kardeşlerden büyük kardeşlere yaşla birlikte artış gösterir ve küçük kardeşler büyük kardeşlerini taklit ederler. Özellikle de benzer cinsiyetteki küçük kardeşler büyük kardeşlerini daha çok taklit ederler (Eisenberg ve Mussen, 1989: 9).

Kardeşler birbirleri ile hem bir özdeşim modeli oluşturur, hem de sosyal etkileşimlerin gerçekleşmesi, sevgi, güven ve sevecenlik duygularının paylaşımı için ortam sağlarlar. Kardeşin doğumu, ilk çocukta büyük bir ilgi ve koruyuculuk duygusu uyandırmakla birlikte, biraz sıkıntıyı ve çelişik duyguları da beraberinde getirmektedir. Annenin çocuklarının yanından ayrıldığında büyük çocukların çoğunun kardeşlerini kucaklayarak ya da onlara güven verici rahatlatıcı sözler söyleyerek, kaygı içinde kardeşleriyle ilgilendikleri görülmektedir (Yavuzer, 1999: 10).

Lamb'a göre kardeş ilişkileri, ebeveyn çocuk ilişkilerinden daha fazla eşitlikçi nitelik taşımakta ve böylece çatışma, baskın gelme ve rekabet kadar, sadakat yardımseverlik ve sevgiyi öğrenme örüntüleri için de zengin olanaklar sağlanmaktadır. Kardeşler birbirlerine öğretebilir, birbirlerinin tepkilerini pekiştirir veya cezalandırır, standartlar koyarak ve sürdürerek model oluşturur, duygusal stres alanlarında sırdaş ve sosyal destek kaynağı olarak hizmet ederler (Eisenberg ve Mussen, 1989: 12).

Cicirelli'ye göre, kardeş ilişkileri yaşam boyu bireylerin davranış gelişimleri üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Kişisel, sosyal ve dil becerilerinin kazanılmasında, çatışmayı idare etme, çözme becerilerinde ve sosyal destek ağını kurma becerisinin gelişiminde, kardeşlerin önemli etkileri olduğu vurgulanmaktadır (Riggio, 2000: 13).

Lamb'a göre, ilk çocukluk döneminde; kardeşler birbirleri için sürekli bir arkadaşlık kaynağıdır. Kardeşler ilk ve en yoğun akran ilişkisini aile içinde gerçekleştirir. Bu özel akran ilişkisi sosyalleşme için bir basamaktır. Oyun döneminde; oyuncaklarını, giysilerini, odalarını paylaşmalarının yanı sıra önemli

birçok deneyimlerini de paylaşmayı öğrenirler. Çocuk bu sosyal ilişki sayesinde daha sonra öğreneceklerinin temelini atar ve kişiliğini geliştirir. Cinsiyet rolü, ahlaki, motor ve dil gelişimi alanlarındaki deneyimlerin hepsi bu sosyal etkileşimin kapsamında bulunmaktadır (Powell ve Ogle 1985: 14).

Küçük kardeşin iki yaşına gelmesi ve konuşmaya başlamasıyla birlikte kardeşler arasındaki ilişkinin boyutları da genişlemektedir. Büyük kardeş konuşmada kardeşine model olmakta, sözel becerilerinin gelişimine katkıda bulunmaktadır (Yavuzer 1990; akt: Gander ve Gandiner, 1993: 14).

Oyun yoluyla, çocuk değişik sosyal rolleri deneme, duygularını, kaygılarını dışa vurma ve başka nesnelere ya da insanlarla ilişkilerini inceleme olanağı bulur. Bir oyunda başkalarına yardım eden birey rolünü oynamak “yardımseverlik” için bir alıştırma olanağı sağlamakta ve bu nedenle oyun olumlu sosyal davranışların öğrenilmesinde önemli etkenlerden biri sayılmaktadır. Hayali oyunun sıklık ve karmaşıklık oranı ile sosyal yetenekler arasında olumlu bir ilişki olduğu görülmüştür (Yavuzer, 2000: 16).

1.1.2. Okul Döneminde Kardeşler Arası İlişkiler

Okul dönemi çocuğun aileden çıkıp dış dünyaya açıldığı bir dönemdir. Bu dönemde arkadaşlık, yarışma, beceri gösterme, alışkanlık ön plandadır.

Bu yaşta çocukların hayranlığı anne babadan öğretmene kaymakta, öğretmenle özdeşim başlamaktadır. Bu yıllarda çocukların üst benlikleri iyice gelişmeye başlamıştır. Kurallara önem verirler. Katı bir ahlak anlayışları vardır. Çalışkanlık, beceri ve üreticilik bu dönemin en önde gelen işlevleridir. Çocuklar, özel bir davranışın ardından çeşitli olası neden ve açıklamaların bulunabileceğini anlarlar. Kendi görüşlerinin olabilecek tek görüş olduğu düşüncesinden, insanların farklı algıları, farklı duygusal tepkileri ve güdülenimleri olabileceği anlayışına geçerler. (Gender ve Gandiner, 1993; Selçuk vd. 1999; akt: Yörükoğlu 2000: 18).

Dunn ve Munn'a göre, okul öncesi dönemdeki kardeşler arasındaki çekişmeler okul döneminde farklılaşmakta ve çekişmeler fiziksel saldırganlığı

içermekle kalmayıp, kızdırma, tedirgin etme, gönlünü alma, teselli etme ve kendini savunmayı da içermektedir (Mc Hale, 2000). Okul döneminde sıklıkla büyük çocuğun kardeşinin bakım ve öğretme sorumluluğu üstlendiği görülmektedir (Brody, 1998; Brody, 1999). Kardeşler, okul dönemi boyunca aile dışındaki bireylerle etkileşime girmekte, birbirlerinden öğrendikleri becerileri, aile dışındaki bireylerle kuracakları ilişkilerde kullanmaktadır (Şen, 1991).

Kardeşler arasındaki oyun etkileşiminin tipi de yaşlarına ve gelişim düzeylerine uygun olarak değişiklik göstermektedir. Çocuklar olgunlaştıkça işbirliği içinde etkileşimde bulunmayı öğrenmektedirler. Okul döneminde çocuklar işbirlikçi ve hayali aktiviteleri içeren sosyal oyunlar oynamakta ve kurallı oyunlar daha sık gözlemlenmektedir (Powell ve Ogle, 1985).

Kardeş ilişkilerinde daha samimi olan çocukların daha olumlu arkadaş ilişkileri kurdukları, kardeş ilişkilerinde daha saldırgan olan çocukların ise akran grupları içinde de daha saldırgan davranışlar sergiledikleri ve daha az arkadaşlık ilişkileri kurdukları görülmektedir. (Lockwood, 2001).

1.1.3. Ergenlik Döneminde Kardeşler Arası İlişkiler

Ergenlik; bireyin içinde bulunduğu toplumun onu artık bir çocuk gibi görmeyi bıraktığı, fakat ona henüz yetişkin statüsünü, rolünü ve işlevini tümüyle vermediği yaşam dönemi olarak tanımlanmaktadır. Ergen, toplumda, prestij kazanmaya ve statü sahibi olmaya gereksinim duyar. Toplumsal uyum, geniş ölçüde bu gereksinimin karşılanmasına bağlıdır. Ergenlik yılları, toplumsal gelişim ve uyum yılları olarak da nitelenebilir (Yavuzer, 1996: 19).

Ergenin kişiliğinin oluşmasındaki belki en önemli etkiye sahip olan ana değişkenler; aile ve arkadaş ilişkileri, çalışma ve öğrenim çevresi, boş zamanları değerlendirme ve ergenin kültür çabaları olarak sıralanmaktadır (Köknel, 1987: 20).

Lamb'a göre, ergen için duygusal olarak çeşitli konularda kardeşleri ile konuşmak bir ebeveyni ile konuşmaktan daha kolaydır. Büyük ergenler bakım, aile ve eğitim planları ve kişisel problemler hakkındaki kararlarda kardeşlerinin

tavsiyelerini dikkate alırlar. Ergenlik döneminde; kardeşler birbirlerine karşı karmaşık duygular hissettikleri halde, cinsellik, karşı cinsle arkadaşlık ve buna benzer konularda birbirlerinin sırdaşı ve danışmanı olurlar. Ergenlik döneminde başkalarının bilmelerini istemedikleri sırlarını, cinsellikle ilgili meraklarını, sevgilerini kardeşleriyle paylaşırlar (Powell ve Ogle 1985; Tucker, 1997: 21).

Kardeşliğin yaşam boyunca belki en önemli görevi; arkadaşlık, yoldaşlık ve sevgiyi sağlamasıdır. İnsanlar bebeklikten itibaren sosyal destek ararlar. Fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı hissetmeyi sürdürmek için güven duydukları arkadaşlara gereksinimleri vardır. Çocukluk ve ergenlik döneminde kardeşler, bu önemli rolü doldurmak için eşsiz bir konumdadırlar. (Orsmand ve Seltzer, 2000: 21).

Ergenin davranışı kardeşine örnek olacak bir nitelikte olmalıdır. Ergenlerin pek çoğu bunu anlar ve bu rolü benimser, ancak anne-babanın kendilerini kardeşlerine bir örnek olarak göstermelerinden nefret ederler. Hareketlerinin kardeşlerine yapacağı etki açısından tartışılmasını istemezler, küçük kardeşlerinin kendi hareketlerini “iyi” veya “kötü” olarak değerlendirmesi de onların hoşuna gitmez. Aslında küçüklerin müdahalesine ebeveynlerin izin vermemesi gerekir. Ergenin davranışını değerlendirmek ebeveynlere düşen bir görevdir. Küçük kardeşlerinin de gelişiminde, abla ve ağabeylerin önemli bir yeri olması, onların kardeşlerine hükmetmeleri yetkisini vermez. Küçük çocuklar, iyi niyetli de olsa, abla ve ağabeylerinin kendilerine hükmetmelerini istemezler. Büyükler ise, küçüklerin kendilerine tanınmayan haklara sahip olduklarını düşünürler. Burada ebeveyn tutumu önemlidir. Anne-baba, çocukların her birinin haklarını, sorumluluklarını belirlerken dikkatli davranmalı, çocuklara özel haklar vermemeli ya da bu özel durumu açıklamalıdır. (Uğurel, 1992: 21).

Ailenin işleyişi çocukların sayısından, cinsiyetinden ve doğum sırasında önemli ölçüde etkilenir. Aileler genişledikçe, genellikle anne-baba-çocuk etkileşiminde bir azalma ama çocuklar arası etkileşimde bir artış görülür. Anne-babalık üslubu her çocuğun doğumuyla değişikliğe uğrar. Daha kısıtlayıcı ve daha az sıcak olma yönünde bir eğilim vardır. Olumlu yönde ise (Lamb, 1979) ikinci bir çocuğun gelişiminin gerçekten babaların çocuk yetiştirme sürecine daha fazla katılmalarını desteklediğini belirtmektedir (Onur, 2001: 311).

Kardeşler birbirini seçmediler, ama gene de sık sık bir odayı hatta bir yatağı paylaşarak büyük bir yakınlık içinde yaşarlar. Aynı oyuncaklarla oynarlar. Biri diğerinin küçülmüş giysilerini giyer. Aynı soyadını, anne-babayı, akrabaları ve aile ününü paylaşırlar. Birlikte oynamaları, eğlenmeleri, dövüşmeleri ve birbirlerine güvenmeleri için pek çok fırsat vardır. Sevmeye ve nefret etmeye ek olarak, kardeşler, iş birliğinden kontrol etmeye ve direnç göstermeyi denemeye doğru kolayca yön değiştirebilirler (Smart ve Smart, 1980).

1.1.4. Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Kardeşler Arası İlişkiler

Yetişkin zihinsel, bedensel gelişimini tamamlamış ve psikolojik olgunluğa erişmiş, ekonomik bağımsızlığını kazanmış ve toplumda bir sorumluluk üstlenmiş bireylere denilmektedir. Yetişkinliğin başlarında yani genç yetişkinlikte; kardeş ilişkisi kardeşlerin evden ayrılıp, kendilerine ait yeni birer aile oluşturmaları ile yeni bir özellik kazanmaktadır. (Onur,1997; Riggio, 2000: 22).

Yetişkinlikteki kardeş ilişkilerinde özellikle çocukların ebeveynlerinin yaşlanması veya ölmesi durumunda, orta yaş ve yaşlılıkta kardeşler arasındaki ilişkiler artmaktadır. Yetişkinlikte kardeşler birbirlerine sosyal, duygusal açıdan yardımcı olmayı çalışmaktadır. (Orsmand ve Seltzer, 2000; Rimmerman, 2001: 22).

İleri yaşlarda bireyler içine girdikleri yeni durumlara uyum sağlamaya çalışırlar. Bunlar fiziksel güçteki ve sağlıktaki düşüşe uyum, sağlama, emekliliğe ve gelir azalmasına uyum sağlama, yakınların veya eşin ölümüne uyum sağlama, yeni yaş grubuyla ilişkileri düzenleme gibi değişimlerle karşı karşıyadır. Yaşlıların çoğu bu süreçle, yakın akrabalarından veya kardeşlerinden destek arama eğilimi içindedir. (Powell ve Ogle; 1985: 22).

Yaşları ilerlemiş olan birçok yetişkin kardeşiyle hala irtibatla olduğunu ve anlamlı bir ilişkinin devam ettiğini öne sürmüşlerdir. (Bedford, 1997; Connidis ve Compbell, 2001).

Araştırmacıların bulgularına göre; bir kardeşe sahip olmak hayattan alınan memnuniyet duygusunun kontratıdır. Yüksek moral, çok az depresif semptom, psikolojik iyilik hali, duygusal zenginlik getirileridir. (Cicirelli, 1995).

1.1.5. Hayat Boyunca Kardeşler Arası İlişki

Kardeş ilişkileri sürekli değişmektedir. Bebeklik ve çocukluk boyunca, aralarındaki ilişkinin temellerini kurarlar. Aynı evde yaşayan, yakın yaşlara sahip, benzer ilgileri olan kardeşler yakın duygusal bağ da kurmaya başlarlar. Genellikle kardeşlerin çocukluklarındaki ilişkileri nasılsa yetişkinlik döneminde de benzer şekilde gider. Buna rağmen, bazı araştırmacılar da göstermiştir ki, çocukluk döneminde bazı kıskançlıklar ve kızgınlıklar yaşamış olan kardeşler ileri yaşlarda geçmişi bir kenara bırakıp ilişkilerini daha iyi hale sokmaya çalışmışlardır (Connidis ve Campbell, 2001).

Yetişkinlik döneminde yaşanan kendini bulma arayışı, evlilik, ocuk yetiştirme, iş hayatı gibi yaşantılar nedeniyle kardeşler arasındaki yakınlık azalabilmektedir. Ancak ileri yaşlara gelindiğinde kardeşler biraz hasara uğramış olan aralarındaki yakınlığı tekrar kurmaya çalışmaktadır. Bu dönemde kardeşler arasındaki ilişki daha pozitif ve önemli hale gelmektedir (Bedford, 1997).

1.2. Bazı Psikoloji Kuramcılarının Kardeş İlişkileri İle İlgili Görüşleri

1.2.1. Sigmund Freud

Psikoloji literatürü kardeş ilişkileri konusunda seyrek bilgilere sahiptir. Ancak teori anlamında zengindir. Aile incelenirken daha çok anne-baba-ocuk çalışmaları yapılmış; kardeş çalışmalarına az önem verilmiştir. Sanki anne-baba-ocuk ilişkileri daha belirleyici gibi görülmüş ve kardeş ilişkileri göz ardı edilmiştir (Freud, 1917, 1957; Bowlby, 1979; 1980).

Freud kardeş ilişkileri teriminden bahsederken bağ (bond) yerine bağlılık (attachment) kelimesini kullanmıştır. Freud'un olağanüstü çalışmasının bir kısmı da

bu kelimeyi psikoloji terminolojisine sokmasıdır. Freud kuramını ortaya koyarken sadece bir çocuğun annesine duyduğu bağdan bahsetmemiştir; insanı çocukluğundan ele alarak insan gelişimine dair bir yol haritası vermiştir (Attachment= Bağlılık). Benzer şekilde Freud göstermiştir ki, herhangi bir sosyal grup ortamında da insanlar arası ilişkilerde kurulan bağlar vardır. Bu grubun üyeleri birbirlerine bağlanırlar ve grubun liderlerine doğru da ortak bağlam taşırlar. Kardeşler için aile grubun liderleri ana-babadır (Woodrow, 2007).

Freud o dönemin ataerkil yapısına ve ebeveyn otoritesine vurgu yapmış ve anne-çocuk ilişkisine önem vermiştir. Freud'un ilk doğan çocuk olduğunu düşündüğümüzde anne-çocuk ilişkisine verdiği önemin nedenini anlayabiliriz. Bu konudaki birçok araştırma Freud'un kendisinin annesine olan bu bağlılığının hastalarını daha iyi anlama konusunda onu hassasiyet verdiğini göstermiştir. Böylece hastaların odipal süreçlerini anlamakta zorluk çekmemiştir. Kendi döneminde biyolojik nedenlere yönelik açıklamalara yeni bir boyut getirerek psikolojik nedenlerden bahsederek çığır açmıştır (Woodrow, 2007).

Freud "Kişilik Gelişimi Teorisi" de kardeş ilişkilerine pek önem vermemiştir. (Brunori, 1998). Freud kardeşliğin önemini su üstüne çıkarmıştır. Hatta kardeş ilişkilerinin spesifik gelişim avantajlarını bile tariflemiştir. Gelişimsel avantajlardan bazıları entelektüel stimülasyon (uyarı) almış olmalıdır. Bir diğeri de kardeşlerin annelik babalık içgüdüsünü birbirlerine karşı da gösterme potansiyeline sahip olmasıdır (Colonna ve Newman, 1983: 289).

Freud 11 aylık iken kardeşi doğmuş, 19 aylıkken Julius ölmüştür. Freud bu olaydan çok az bahsetse de böyle bir kayıpla bağlantılı olan yeni gelen kardeşe karşı duyulan o rekabet duygusunun suçluluk duygusuna ve ikileme dönüşmesine dair bir vurgu yapmıştır. Freud kardeş ilişkileri ile ilgili çalışmayı Adler'e bırakmıştır. Kardeş ilişkileri ile ilgili tüm çalışmaları incelendiğinde içinde kardeş kelimesinin geçtiği birkaç yazısı vardır. Ancak bu konuda yapılmış panel veya sempozyumu yoktur. Kardeşlerin ilişkisinin de odipal üçgenden etkilendiğinden bahsetmiştir. Her iki kardeş de annenin ilgisini ve sevgisini bekler. Babanın gücüne daha fazla sahip olmak ister. Böylece aralarında bir kıskançlık ve rekabet oluşur. Freud kardeş ilişkileri alanında yapılacak çalışmalara kapı açmıştır. Rüyalar ve çocuğun çatışmalı

duyguları, çocukluğun insan hayatı üzerindeki etkisini araştırırken çatışmalı duyguların yalnızca anne babaya doğru değil; aynı zamanda kardeşe doğru da olabileceğini söylemiştir (Colonna ve Newman, 1983: 290).

Kardeşlerin iç dünyalarındaki saldırgan duyguların, çocukluk sırasında ebeveynlerin algılayabileceğinden çok daha üzerinde olduğunu söylemiştir. Freud ağabey-abla-kardeş ilişkilerinden bahsederken sadece kardeşler arası rekabet, odipal, kıskançlık terimlerini kullanmamıştır. Aynı zamanda kardeşler arasındaki ilişkilerdeki ambivalans kavramından da bahsetmiştir. Maalesef ki Freud kardeş ilişkileri konusundaki görüşlerini detaylandırmamıştır ve psikanalitik literatürde kardeşler rakip olarak algılandıkları ile kalmıştır (Freud, 1954: 252).

1.2.2. Carl Gustav Jung

Antropoloji ve ruha dayalı psikoloji kurmuştur. Odipal'den uzaklaşarak kardeş ilişkilerine hiç değinmemiştir. Abla-ağabey arketipi ortaya atmıştır. Ancak bununla ilgili çok açıklama yapmamıştır. Anima, amimus ve gölgeden bahsederken çok az olarak değinmiştir (Woodrow, 2007).

1.2.3. Alfred Adler

Adler kardeş etkilerinden bahsederken Freud'un değinmiş olduğu kardeş ilişkileri üzerinde oldukça fazla durmuştur. Adler; 'Her çocuk bir aile içinde doğar ve yetişir. Bazı spesifik perspektiflerle yetiştirilir. Bu perspektifler doğum sırasından etkilenir.' açıklamasıyla kardeşlerin doğum sırasından ve bunun öneminden bahseden ilk kişi olmuştur (Orgler, 1939).

Sosyal boyutun önemine vurgusu Freud'un kuramından farklılaşmıştır. Adler güç sahibi olmanın cinsellikten daha önemli olduğunu söylemiştir. 6 çocuğun ikincisi olan Adler kardeşlerin önemini belirtmiştir; ama daha çok güç ve statü için dürtünün etkisi ve aşağılık duygusunun etkisini kompozite etmenin önemi üzerinde durmuştur. Böylece rekabetçi mücadele, kişiler arası savaş, telafi edici süreçlerin kişinin bireysel psikolojisine etki ettiğini, onu yönlendirdiğini belirtmiştir. Kardeş rekabetini de bir

güç mücadelesinin şekline benzeterek; saldırgan ve agresif duyguları da beraberinde getirdiğini söylemiştir (Orgler, 1939).

1.2.3.1. Adler'in Doğum Sırası İle İlgili Görüşleri

Adler, ailedeki diğer çocukların varlığına ve bunun çocuğun gelişimi üzerindeki etkilerine dikkati çeken ilk kuramcıdır. Ona göre çocuğun diğer kardeşler arasındaki durumu özellikle dünyaya geliş sırası açısından kendine özgü bazı sorunları da birlikte getirir. Adler'e göre en büyük, ortanca ve en küçük çocuğun bu sıralamadan doğan olası sonuçları kesin yaşaması beklenir (Adler, 2002: 163).

En büyük çocuk ikinci çocuk gelince tacını yitirmiş kraldır. Bir ya da birkaç yıl süre ile çevresinin tek ilgi merkezi iken, her türlü yardım ve destek yalnızca kendisine sağlanırken yeni gelen kardeşin varlığı bu durumun ansızın bozulmasına neden olur. Çevresinin ilgisi artık yeni doğan bebeğe yönelir. Büyük çocuktan beklentiler hep daha fazladır. Büyük çocuğun kardeşlerinin bir lideri olması olası bir sonuçtur (Adler, 2002: 163).

İkinci çocuk kendisinden daha güçlü ve yetenekli büyük kardeşi ile kendisinden sonra gelen kardeşin yarattığı ikili sorunlarla baş etmek zorundadır. İkinci çocuk diğer kardeşleri kadar yetenekli olmadığı inancını da geliştirebilir ve yaşlıları ile sürekli bir yarışma içine girebilir. Anne-baba ikinci çocuklara genellikle daha ılımlı davranırlar. Bundan ötürü ikinci çocuğun otorite ile fazla bir sorunu olmaz. Yine de büyük çocuk kadar yetenekli olmadığı inancı ikinci çocuğun ileriki yaşamında tepkici, başkaldırcı, asi ve kendisini aşma çabası içinde bir insan olmasına ya da yenilgiyi kabul ederek ezik ve karamsar bir kişilik geliştirmesine neden olabilir (Adler, 2002: 164).

En küçük çocuk, kendisinden sonra gelen bir kardeş olmadığı için yarışmak ve annenin ilgisini paylaşmak zorunda kalmaz. En küçük çocuk bazen fazlalık olarak da karşılanabilir. Ama çoğu kez ailenin bebeği olur ve şımartılır. Onların gözünde her zaman çocuk olarak kalır. Bu durum benmerkezci tutumlar geliştirmesine, kendisinden güçlü ve yetenekli kardeşlerinin varlığı ile sürekli bir yetersizlik duygusu yaşamasına neden olabilir. Tek çocuk ise toplumsal davranışların gelişmesi

için gerekli olan alışveriş ortamından yoksundur. Çoğu kez anne-baba tarafından aşırı korunduğu ve şımartıldığı için ileriki yaşamında da çevresinden benzer tutumlar bekler (Adler, 2002: 164).

Tarihsel süreçte, kardeşlerin sırası kişilerin ekonomik, sosyal ve politik olarak tüm yaşamlarını etkilemiştir. Geleneksel kültürlerde bugün de durum aynıdır. Buna örnek olarak çoğunlukla ilk doğan erkek çocukların daha fazla başarılı olmaları verilebilir (International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences 2001: 14058– 14063). Doğum sırasının etkisi ile ilgili dokümanlar çok yaygın bir çeşitlik göstermektedir. Bu dokümanlar sebebe dayalı bazı yorumlar getirerek, bu etkiyi tartışmaktadır. Darwin'in teorisine göre çocuklar ebeveynlerinin daha çok ilgi ve sevgisini kazanmak için rekabet içindedirler dersek, Darwin'i doğrulamış oluruz. Kardeşler bunun için bazı stratejiler kullanırlar. Bu nedenle kardeşler arasında rekabetten ve kullanılan stratejilerden doğan bazı farklılıklar oluşur. Böylece türün çeşitliliği bir kez daha korunmuş olur (International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences 2001: 14058– 14063).

1.2.3.2. Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları

Birçok toplumda aile içinde kayırılan çocuk diğer çocuğu gölgede bırakabilir. Örneğin; eski toplumlarda aileye yeni bir çocuk geldiğinde bu çocuğun sakatlığı varsa onu öldürebiliyorlar ya da çocuğa bakmayarak ölüme terk edebiliyorlar. Ama dünya üzerinde hiçbir toplum ilk doğan ve belli bir yaşa gelen çocuklarını öldürme hakkına sahip olmamıştır. (Daly ve Wilson, 1988).

39 tane batılı olmayan kültürde yapılan çalışmalarda ilk doğan çocukların ebeveynlerin statüsünü yükseldiğini ve evliliği stabilize ettiğini göstermişlerdir. Ek olarak, ilk doğan çocuklar aile içinde oluşan birçok önemli ve statü veren göreve getirilmektedir. Ayrıca kendisinden küçük kardeşleri üzerinde otorite kurabilme hakkına da sahip olmaktadır. İlk doğanlar çoğunlukla ailenin sahip olduğu imkanlardan diğer doğanlara göre daha fazla fayda alabiliyorlar. Ayrıca akrabalarla ilişkilerde daha fazla başarılı oluyorlar. Ayrıca ailenin diğer tüm üyeleri ile ilişkilerde kontrole daha fazla sahipler (Rosenblaff ve Skoogberg, 1974).

Büyük oğul önceliği (primogeniture) ailenin içinde işleyen ve önde gelen mekanizmalardan biridir. Ailenin imkanlarından öncelikle ilk doğan yararlanır. İkinci doğan ise kalanlarla hayatına devam eder. Eski toplumlarda ailenin mirasına sahip olan kişi çoğunlukla ilk doğan çocuklardır (International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences 2001: 14058– 14063).

1.2.4. Nesne İlişkileri Teorisyenleri ve Bağlanma Kuramı

Nesne İlişkileri ve Bağlanma Teorisyenleri Freud'un kardeşler ile ilgili açıklamalarını revize etmişlerdir. Yatay veya enlem şeklinde algılanabilecek kardeş ilişkileri, boylam veya dikey olan ebeveyn-çocuk ilişkilerine göre daha ikincil algılanmıştır (Brown, 1998).

Bağlanma kuramcısı olan Bowlby (1980) kardeşlerin gösterdikleri fonksiyonları şöyle açıklamıştır:

Birbirlerinin yerini alan, birbirlerinin yerine geçen bağlanma figürleri ve bakım veren kardeşler özellikle anne-çocuk bağı; bakım ve koruma ile ilgili bir açık verdiğinde tamamlayıcı olabilmektedir. Başarısız bir bağlılık durumu olduğunda; yani anne ile ilişkiler kötü gittiğinde kardeşler bağlanma için kurtarıcı olur. Bowlby (1979) kardeşlere duyulan sevgi ve endişeyle karışık nefret-kızgınlık duyguları, çatışma-suçluluk duyguları gibi gidip gelmeleri kardeşler arasındaki ambivalans olarak tanımlamıştır ve bu gidip gelmeler her zaman yaşanabileceğini söylemiştir. Genel olarak, nesne ilişkili teorisyenler kardeşlerin her birinin hayatındaki güçlü etkisine yeterince vurgu yapamamışlardır ve kardeş ilişkilerini ikincil etken olarak görmüşlerdir (Bowlby, 1979).

1.2.5. Kültürel Revizyonistler

Koren Horney, Erick Fromm, Heinz Hartmann, Ernest Kris, R.M. Loewenstein gibi kültürel revizyonistler hayata iyimser bakan ve hümanistlik görüşleri olan kişilerdir. Ancak hiçbiri kardeş ilişkilerine yeterince değinmemiştir (Woodrow, 2007).

1.2.6. Erik Erikson

Psikoseksüel ve sosyal gelişim teorisini ortaya koymuştur. İnsanın gelişimsel basamaklarını ortaya koymuştur. Kişinin her boyutunu, her evrede etkileyen olayları kategorize etmiştir. Kardeş ilişkilerini anne-baba ile olan ilişkilerden kökenini alan bir bağ olarak değerlendirmiştir. Kardeş ilişkileri ile ilgili yaptığı açıklama şu sözlere yer vermiştir:

‘Zaman; yaşar, kişiseldir, statik değildir, lineer değildir, arka arkaya gelen anların toplamı değildir. Bu nedenle kardeş ilişkilerini tüm bir yaşamı kapsayacak şekilde değerlendirmek gerekir. Örneğin; kardeşler ergenliğe geçerken birbirlerine yardımcı olabilir ya da daha çok engel olabilir. Arabulucu olabilir, ebeveynleri anlamada yardımcı olabilir. Evlilikle ilgili seçimlerde yardımcı olabilir. Yaşlı ebeveynlere bakarken birbirlerine destek olabilirler.’ (Erikson, 1968).

1.6.7. Harry Stack Sullivan

Kişilerarası İlişkiler Teorisinde bir çocuğun hayatında gelişimin yapısına çok fazla etki eden şeyin aile olduğu üzerinde çok vurgu yapılmıştır. Sullivan da maalesef kardeş ilişkileri üzerinde çok durmamıştır. Sullivan anne dışında kalan diğer bakıcıların da çocuğun hayatında çok etkili olabileceğini söylemiştir. Bu bakıcılar, ağabey, annanne, teyze, amca olabilir (Sullivan, 1953: 115).

Sullivan arkadaşlığın hayata mucize getirdiğini ve dostlukların insanın yaşamında çok önemli olduğunu söylemiştir. Arkadaşlık doğum sırası, kayırılma ya da reddedilme, şımartılma, fazla ilgi görme gibi uçta yaşanan durumların üstesinden gelmek için de arkadaşlık ilişkilerinin önemini vurgulamıştır. Kardeş ilişkileri de bir bakıma yaşlılarla ilişkilere benzediği için çocuğun hayatında benzer bir etkiyi yapabilir. Ayrıca kardeşler anne-çocuk ilişkisindeki simbiyotik bağın çözümlenmesinde de kolaylaştırıcı bir faktör olabilirler (Sullivan, 1953: 115).

Kardeşler aynı romanın kahramanıdır; arkadaşlar ise başka bir romanın kahramanıdır. Arkadaş, anlaşmazlıkların yaşandığı durumlarda bırakılabilir. Ancak

kardeşlerle olan ilişki iyi gitmese bile asla terk edilemez ve bağlar kopmaz (Blackwell, 1994).

1.2.8. Aile Sistemleri Teorisyenleri

Aile Sistemleri Kuramını geliştiren Minuchin (1974) de, kardeş alt sisteminin önemine değinmekte ve bu alt sistemi de çocukların yaşıt ilişkileri yaşadığı ilk “sosyal laboratuvar” olarak tanımlamaktadır (Minuchin, 1974).

Aile sistemleri kuramı da aile homeostatisi kavramı vardır. Bu kavram ilk kez Jackson (1957) tarafından ileri sürülmüştür. Klinik uygulamaları sırasında Jackson, aile içindeki bazı dinamik güçlerin karşılıklı etkileşimleri sonucunda, ailenin bir sistem olarak belli bir dengesi olduğunu gözlemiştir. Jackson’a göre, bazı ailelerde bir üyenin hasta veya kötü olması, o aile sisteminin işlevlerini sürdürebilmesi için gerekli olmaktadır. Bu gözlemlerinden hareketle Jackson, ailenin işlevlerini sürdürebilmesini sağlayan dengeye aile homeostasisi adını vermiştir. (Eryüksel, 1996: 30- 31).

Davranışsal aile sistemlerini yaklaşımı açısından bakılacak olursa, aile homeostasisi veya homestatik etkileşim biçimi, aile üyeleri arasında olumlu veya olumsuz çeşitli kişilerarası davranışların ortaya çıkış oranındaki gözlenebilir bir dengeyi ifade etmektedir. Aile sisteminin amacı koruma, büyüme, gelişme ve üyelerinin bakımını sağlamaktır. Aile, kişilerin birbirlerinin davranışları üzerinde karşılıklı kontrollerinin bulunduğu, duygusal bağlarla birbirine bağlı sosyal bir sistemdir. Her ailenin kendi kendini devam ettiren bir etkileşimi vardır. (Robin ve Foster, 1989).

Aile üyeleri arasında oluşabilecek kuşaklararası koalisyonlar ve üçgenleşme gibi ittifaklar ile ailenin bütünlüğünde ortaya çıkabilecek sorunlar anne-baba-kardeş ilişkilerindeki çatışmaları olumsuz etkileyebilir. (Eryüksel, 1996).

Anneler ve babalar çocuklarına davranışlarında farklı rolleri benimsemeye eğilimlidir. Anneler daha çok bakım vermeye odaklanmışlarken, babalar daha çok

oyun ve boş vakite yönelmiş durumdadır. Çocuklar oyuna karşı çok ilgili oldukları için babaların çocuklar üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. (Eryüksel; Akt: Parke ve Buriel, 1998: 11).

Aile grupları üzerine aşırı eğilen yaklaşımını dikkate aldığımızda aile terapisi düşüncesinin kardeş bağının gücüne ve doğasından gelen değerine hassas olduğu yolunda beklenti vardır. Bu da kısmen doğrudur. Kardeş ilişkileri alt sistem ve alt grup olarak da ifade edilebilir. Bireyler sistemin, yeni bütünüün birer parçalarıdır (Berker, 1991; Haley, 1963; Munichin, 1974, 1984).

Kardeşler hem kendilerini birbirlerinde bulur hem de kardeşinin kendisinden farklı, kendisinin karşısında duran biri olduğunu da bilir. Bu iki zıt duygunun (Ambivalans), aynı anda varlığıdır. Kardeşler aynı ebeveyn, aynı dil, benzer tip, ses tonu ve sezgisel anlamaya sahiptir. Ancak buna rağmen biricik ve şahsına münasır insanlardır. Birçok araştırmacı (Morates, 1998; Davies, 1999; Cicirelli, 1995; Rosen, 1986) kardeş ilişkilerinin biricik ve apayrı bir karakteristiğe sahip olduğu konusunda fikir birliğine varmıştır. Ancak Davies ek olarak birinin kardeşi hakkındaki duyguları yalnızca kardeş ilişkilerinin karakteristiğine dayanmadığını belirtmiş ve iki kardeş arasındaki iletişime de vurgu yapmıştır (Davies, 1999).

1.3. Anne-Baba ve Kardeş İlişkileri

1.3.1. Aile-Kardeş İlişkilerinin Gelişimi

Kardeş ilişkilerinin başlangıcı diğer kardeşin dünyaya geleceğinin öğrenilmesi ile başlar. Bu durum çoğunlukla ilk çocuklarda şok edici bir durum oluşturur. Annenin hamile olduğu anlaşıldığı andan itibaren ilk çocuk yaşamındaki bazı değişikliklerden etkilenmeye başlar. (Dunn ve Kendrick, 1982).

Kardeş çiftlerinin gözlemlendiği bir araştırmada yeni gelen kardeşin 14 aylık olana kadar ki zaman içinde % 55 abla veya ağabeyi tarafından şefkat ve sıcaklık duyguları ile karşılandığı ortaya çıkmıştır. % 70 oranında yeni doğan küçük kardeş

abla veya abıye arkadaşa davranmıştır. Buna ek olarak abla veya ağabeylerde kck çocuğa karşı gsterılen agresıf davranışların çok nadır olduğu görülmüştür. Abla veya ağabeylerin % 95 kadarı kck kardeşine hayranlıkla ve ilgili davranarak, ona göz kulak olmaya çalışmıştır. Bir diğer önemli bulgu ise; anneler yeni doğan bebekle iletişim kurarken onunla gerçek bir insanla konuşuyormuş gibi konuşup, gerçek duygularını açıkça ortaya koyduğunda, evdeki diğer çocuğun yeni doğan bebekle daha pozitif bir ilişki kurduğu ortaya çıkmıştır. (Dunn ve Kendrick, 1982).

Çalışmaların birçoğunda büyük kardeşlerin kck kardeşiyle olan etkileşimlerinin lideri olduğu ve kck kardeşlerin çoğunlukla büyük kardeşlerini taklit etme eğiliminde olduğu görülmüştür. Büyük ocuklar kardeşlerine diyalog kurmanın dilini ve ilk kurallarını öğretmektedirler. Eğer kardeşler arasında kurulmuş olan duygusal bağ yoğunsa o zaman büyük kardeşlerin kck kardeşleri ile iletişimine geçtiklerinde onların ne söylemek istediğini daha kolay anladığı tespit edilmiştir. Bu da açıkça gösteriyor ki erken çocukluk dönemlerinden itibaren iki kardeş arasında kurulan iletişim çok önemlidir (Dunn ve Kendrick, 1982).

Kardeşler büyüdükçe, ilişkileri de değişmektedir. Kck kardeş 3 veya 4 yaşlarına geldiğinde kardeşiyle kurduğu iletişimin önemi ve iletişim içindeki etkinliği de artmaktadır. Kck kardeş ağabey ya da ablasının aktivitelereinden daha fazla angaje olmaya çalışmaktadır. Ancak bu dönemde büyük kardeşlerin bu durumdan rahatsız oldukları gözlenmiştir. (Cicirelli, 1995).

Okul ağları döneminde bazı büyük kardeşler kck kardeşlerini arkadaşlıklar, oyunlar, farklı kıyafetler ve ilginç yerler gibi bazı alanlarla tanıştırlar. Çoğunlukla yapılan sosyal aktivitelerin lideri durumunda bulunurlar. Bu liderlik ebeveynlerin çocuklarının yanlarında olmadığı zamanlarda daha fazla baskındır. Bryant (1982) bu çalışmasında anne-babasıyla bir tartışma içine giren kck kardeşlerle çoğunlukla yardım istemek için büyük kardeşlerine döndüklerini ortaya çıkarmıştır. (Bryant, 1982).

Geç ocukluk dönemi ve ergenlikte kardeş ilişkileri daha önemli bir hal alır. Orta ocukluk döneminde tam olarak kurulan ve şekillenen kardeş ilişkileri etkisini geç çocukluk ve ergenlik döneminde aktarır. Bu dönemde kardeşler arasında yarış,

öfke, kavga, kıskançlık görülmesi mümkündür. Kardeş ilişkilerini anlamaya yönelik birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan bazıları birbirini doğrularken, bazıları birinin zıttı durumlar öne sürmüştür. Ancak bu araştırmaların birçoğu gerekli olan yeterli metodolojik analizden yoksundur ve seçilen örneklemeler yeterli değildir. Örneklemin büyük olması ve kardeş ilişkilerine etki eden kontrol değişkenlerinin doğru belirlenmesi çok önemlidir. Çünkü cinsiyet, yaş, yaş farkı gibi aynı anda kontrol edilmesi gereken birçok değişken vardır (Peterson ve Brown, 1996).

1.3.2. Ebeveyn İlgisi ve Kardeşlik

Plusi: “Biz koşulsuz sevgi hayal edebiliriz; ancak hayatın daha olası gerçeği ebeveyn duygularının karışık olmasıdır.”(Plusi, 2007).

Koşulsuz sevgi, harika bir idealdir. Bir ebeveynin sevgisinin sınırları olduğunu öğrenmek bu yüzden, o kadar altüst edicidir. İnsanlar, her ne kadar isteseler de, bir çocuğa sonsuz ilgi ve kaynak vermek üzere tasarlanmamışlardır. Çünkü atalarımızın genlerini bir sonraki kuşağa geçirmelerine olanak sağlayan stratejiler zaman zaman ilgiye sınırlar çizmeyi ve hatta birkaç çocuktan hangisine yatırım (Parental Investment Theory: Trivers,2005) yapacağını seçmeyi içeriyordu. Kuşaklararası çatışma çoğunlukla zamanın ve kaynakların kısıtlı olmasından ortaya çıkar. Anne babalar çocuklarını belli bir noktaya kadar barındırmak ve desteklemek isterler. Çocuklar ise bu desteği olabildiğince uzun bir süre yaşamak istegindedirler. Önemli sayıda anne baba, ilk ve son doğan çocuklarına daha fazla ilgi göstererek, aradaki çocukları ilgiden ve kaynaklardan yararlanmak için daha fazla çaba harcamaya zorlayabilirler (Plusi, 2007: 42).

Cinsiyet de ebeveyn ilgisi için yapılan savaşta rol oynar. Çoğu durumda erkek çocuklar kayırılır. Çünkü kaynakları olan erkekler daha iyi nitelikli eşler bulurlar. Bu psikolojik eğilim de bilinçli farkındalık düzeyinin altında işler. Son olarak kuşak çatışması vardır.. Ne var ki, ergenliğe gelen bir kişinin anne-babasının görüşleri büyük ölçüde katılmıştır. Evrim kuramcısı Robert Trivers’e göre anne ve baba, ebeveyn ilgisini eksiksiz bir tanımla açıklama gerekirse, bir yatırım yapıyorlar. Yapılan yatırımın karşılığı ise yatırımı yapan ve yatırım yapılan tarafından farklı şekillerde görülüyor, çünkü bu ikisinin hedefleri farklıdır (Plusi, 2007: 42).

Çocuklar anne-babalarından abla ve ağabeylerinin aldıklarından daha fazlasını istiyorlar. Dolayısıyla çocukları ilgi çekmeye iten duyguların ölümcül olmaları şaşırtıcı değildir. Çocuklar, uyuşturucu ve alkol kullanımı ve düşüncesizce davranışlar gibi ergenlik kusurlarıyla anne babalarını etkilemeye çalışırlar. İntihar girişiminin de bu kusurlardan biri olduğu öne sürülebilir (Plusi, 2007: 42).

Ergenlik dönemindeki intihar girişimlerinin bir bölümü, uzun bir zamandır, yardım çağrıları, yaşama bir son vermekten çok anne, babanın kaygılarını arttırmaya çalışan riskli manevralar olarak düşünülmüştür. Virginia Psikiyatri ve Davranış Genetiği Enstitüsünden Paul Andrews, ortanca çocukların intihar davranışlarında, ergen intiharının ebeveyn ilgisini çekmek için bir son çaba olduğu fikrini güçlendiren bir model belirlemiştir (Plusi, 2007: 43).

Andrews, ortanca çocukların intihar girişiminde bulunma olasılığının ilk ve son çocuklara göre daha az olduğunu ancak kendilerini ölmeyi gerçekten başarma olasılıklarının daha kuvvetli olduğu saptanmıştır. Andrews, intihar kadar yüklü bir davranış alanında bile ortancaların kendilerini göz ardı edilemeyecek bir eylemle diğerlerinden ayırma gereksinimi duyduklarını öne sürer. İntihar girişimleri daha aşırı olduğu için, sonuçları da daha ölümcüldür. Ayrıca, ebeveyn ilgisinde çıta, diğer kardeşlere göre daha yüksek olduğundan, ortancalar intihar eylemlerine diğerleri kadar sık başvuramazlar. Bu çocuklar ya hiçbir şey yapmaz ya da yapabileceğinden fazlasını yaparlar; ilginç bir biçimde ortanca çocukların ebeveynlerinden ilgi isteklerinin bir ortası yoktur (Plusi, 2007: 43).

1.3.3. Evlilik Kalitesi ve Aile Çatışmasının Kardeş İlişkilerine Etkisi

Olumlu kardeş ilişkisi ile ebeveynlerin eşleri hakkındaki olumlu konuşmaları arasında bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Buna göre; çocuklar ebeveynlerinin birbirlerine olumlu duygular ifade ettiklerini duydukları zaman, birbirlerine karşı daha olumlu davranmaya başlamaktadır. Diğer yandan, eşlerin ilişkilerindeki sıkıntılardan dolayı yaşadıkları mutsuzluk ve stres, çocuklarının ihtiyaçlarına karşı duyarsız ve ilgisiz kalmalarına ya da onlara sert davranmalarına neden olabilmektedir (Akalın, 2005 Akt: McKinnon, 1989).

Kardeşler arasında yaşanan ciddi sorunlar ve huzursuzluklar, ebeveyn-çocuk ilişkisini, ebeveynleri ve dolayısıyla da evlilik ilişkisini etkileyecektir (Akalin, 2005 Akt: Furman ve Gibrsoy, 1995).

1.3.4. Ebeveyn Tutumları ve Kardeşler Arası İlişkiler

Anne-baba tutumları ile ilgili ilk çalışmalarda, anne-baba çocuğun daha sonraki sosyal ve psikolojik uyumunu belirleyen birinci derecede sorumlu kişiler olarak kabul edilmişlerdir. (Eryüksel, 1996 Akt: Kendziona ve O'Leary, 1993: 11).

Anne-baba tutumları veya stilleri olarak adlandırılan klasik kavram ilk olarak Becker (1964) tarafından ortaya atılmıştır. Becker yakınlık ve düşmanlık ile sınırlayıcı ve izin verici anne-baba tutumlarını ele alarak çocuğun sosyal özelliklerini belirleyebilecek dört farklı ebeveyn tutumu olabileceğini ileri sürmüştür. İncelediği araştırma bulgularına dayanarak Becker, ebeveynin yakın tutumunun, çocuğun kendini kabul edilmesini ve kendini kontrol edebilme yeteneğini kazanmasını kolaylaştıran bir tutum olduğu sonucuna varmıştır. Bunun tersine düşmanca veya reddedici bir tutumun, çocuğun kendi hakkındaki bilinçli gelişimini etkilediği, saldırganlığa ve otorite figürlerine karşı tepki duygusuna yol açtığını belirtmiştir. Sınırlayıcı ebeveynlerin çocukta bağımlılık duygusunun gelişmesine neden olabileceğini, ayrıca hem sınırlayıcı, hem de izin verici anne-baba tutumlarının çocuğun gelişiminde olumsuz etkileri olabileceğini ileri sürmüştür. (Eryüksel, 1996: 11).

Rollings ve Thomas (1979) ise, çocuğun sosyalizasyon sürecinde anne-babanın etkilerini ebeveyn kontrolü ve ebeven desteği olmak üzere iki kavramla açıklamaya çalışmışlardır. Anne-baba tutumları olarak destek ve kontrol çabaları adını verdikleri kavramlar temelde Becker'in (1964) kavramlarına benzemektedir. Rollins ve Thomas'ın destek adını verdikleri davranışlar çocuğun kabul edildiğini ve onaylandığını bilmesi olarak tanımlanabilir. Yazarlara göre, ana-babanın çocuğunu övmesi, cesaretlendirmesi, sevgi ifade etmesi ve fiziksel yakınlık göstermesi destek davranışlarına örnektir. (Eryüksel, 1996).

Rollins ve Thomas (1979), ana-babanın çocuklarının iyiliğini sağlamak için kontrol çabası içinde olacaklarını belirtmektedirler. Kontrol çabaları ise, çocuğa öğüt verme, yöneltme, önerilerde bulunma, cezalandırma, kuralları empoze etme veya kuralları açıklama davranışlarıyla örneklendirilebilir. Yazarlar, ana-babaların, bir uçta katı kontrol ve disiplin olduğu baskıcı, bir diğer uçta çocuğun konuşarak ikna edildiği ve akıl yürütmenin kullanıldığı yönlendirici kontrol çabaları içinde olabileceklerini ileri sürmüşlerdir. Rollins ve Thomas (1979), ana-babanın baskıcı kontrolü benimsemesinin çocukta daha az özerklik yönlendirici kontrolü benimsemesinin ise yeterli düzeyde özerklik duygusunun kazanılmasına neden olacağını belirtmişlerdir. (Eryüksel, 1996).

Baumrind (1978) benzer bir doğrultuda, otoriter, otoritatif, izin verici ve ahenkli olmak üzere dört farklı ana-baba tutumu tanımlamıştır. Otoriter ana-babalar çocuğu biçimlendirmeye ve kontrol etmeye eğilimlidirler. Çocuklarını geleneksel ve mutlak değer yargılarına göre yetiştirmeye çalışırlar. Baumrind'e göre bu tür ana-babalar, çocuğun özerkliğini sınırlayan, çocuğu daha ziyade ikinci derecede rollerde tutan bir tutum içindedirler. Ana-babaların çocuktan itaat talep etmesine dayanan bu tür bir ilişki biçiminde sözel etkileşim de önemli oranda zarar görür. (Eryüksel, 1996).

Baumrind (1978) otoritatif ana-babaların, otoriter anne-babaların tersine, çocuğa karar vermede belli bir özgürlük tanıırken, bir yandan da çocuğun sınırlarını belirlediklerini, onu tutarlı bir şekilde yönlendirdiklerini ileri sürmektedir. Baumrind özerklik davranışının ve sosyal becerikliğin gelişiminde bu tür bir ana-baba tutumunun etkili bir rol oynadığını düşünmektedir. (Eryüksel, 1996).

Diğer bir uçta yer alan izin verici ana-baba tutumunda ise, çocuğun cezalandırılmadığı, tamamiyle kabul edici bir aile ortamı bulunmaktadır. Burada kendi davranışlarını düzenlemede birinci derecede sorumlu olan çocuğun kendisidir. Ahenkli ana-baba tutumu ise, çocuğu ile eşitlikçi bir ilişki kurmaya çalışan, nadiren çocukları üzerinde kontrol uygulayan ana-baba tutumlarını ifade etmektedir. (Eryüksel, 1996).

Aile içinde sevgi, mutluluk, neşe, kızgınlık, üzüntü, korku gibi duyguların aktarılması ancak bireyler arası etkileşim ile olur. Karşısındaki ile empati yapma, onu anlama veya anlayamama gibi aile işlevlerinin sağlıklı veya sağlıklı olmayan olmasında çok önemli yeri olan davranışların temelinde iletişim vardır. (Stinnett, Walters, Kaye, 1984). Aile iletişimi ise, genellikle zamanının büyük bir kısmını aynı mekanda geçiren bireyler arası mesajların paylaşılmasıyla gelişen, doğal olarak oluşan etkileşim mekanizması olarak tanımlanmaktadır. (Steinmetz, Clevan ve Stein; 1990).

İletişim tek yönlü değildir. Eşler, çocuklar, kardeşler, ebeveyn-çocuk ve varsa diğer bireyler arasında, kısacası aileyi oluşturan tüm bireler arasında söz konusudur. (Önür, 1991). Etkili bir iletişim, aile bireylerinin karşılıklı olarak birbirlerinin düşüncelerini ve duygularını anlamalarını sağlayarak, yardımlaşma ve paylaşma davranışlarına yol açtığından, çocukların gelişmesi için uygun bir ortamın oluşmasına neden olur. İyi bir iletişimin gerçekleştiği aile ortamında çocuklar daha özerk ve bağımsız bir kişilik geliştirirler. Düşüncelerini ve duygularını açıklama özgürlüğü ve alışkanlığı kazanırlar. Buna karşılık etkili bir iletişimin oluşturulmadığı aile ortamında çocukların gelişimi engellenir ve özgürce düşünmeyen, düşüncelerini ve duygularını açıkca dile getiremeyen bağımlı bireyler olurlar. Gelecekteki yaşantılarında çeşitli sorunlarla ve uyum güçlükleriyle karşılaşılırlar. (Çopur ve Şafak, 2000).

Aile içi destekleyici iletişim, sosyal yetilerin gelişmesini ve çocukların pozitif kimlik kazanmasını sağlayan önemli bir faktördür. (Noller ve Calian, 1990).

Anne-baba ve çocuklar arasında rahata bir fikir alışverişi olursa ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürümesi kolaylaşır. Eğer anne-babalar çocuklarından anlayış ve saygı bekliyorsa, öncelikle saygı ve anlayışı kendileri çocuklarına göstermelidir; çünkü çocuğa bir şeyi öğretmenin en etkili yolu, ona canlı örnek oluşturmaktır. (Elmacıoğlu, 1998).

1.3.5.Ebeveyn Çocuk İlişkileri ve Çocuklara Farklı Davranma

Kardeş ilişkileri ebeveyn-çocuk ilişkisinden bağımsız değildir. Ebeveynler aile sistemi içinde bazı nedenlerle çocuklarına farklı muamelede bulunabilirler. Bir

çocuk anne ve babasından daha fazla şefkat görürken, diğeri daha az önemsenip, daha fazla cezalandırılabilir (Vandell ve Bailey, 1992: 5).

Ebeveynler iki çocuklarına ısrarla farklı davranabilirler veya çocuklar ebeveynlerin onlara farklı muamele ettiklerini algırlar. (Kowal ve Kramer, 1997; Hetherington, Reis ve Plomin 1994; Dunn ve Plomin, 1990). Ebeveynler çocukları arasında bir tartışma olduğu zaman iki ayrı yöne giderek taraf tutma eğilimi içine girmektedirler (Ross,1994).

Ebeveynlerin çocuklarına farklı davranması, kardeş ilişkileri içinde taraf tutmaları veya çocukların ebeveynlerinin tutumları ile ilgili algıladıkları farklı muamele duygusu kardeş ilişkilerine olumsuz etki etmektedir. (Brody, Stoneman ve McCoy, 1994; Mc Guire Dunn ve Plomin, 1995; Kewal ve Kramer, 1997; Ball, Flipp ve Ferring, 2003).

Boll, Filipp ve Ferring's 2003'te Almanlarla yaptıkları bir çalışmada ebeveynlerinin çocuklarına eşit davranışlarının kardeş ilişkilerini olumlu etkilediğini ortaya koymuşlardır. Geçmişteki bazı çalışmalar göstermiştir ki, ebeveynlerin çocuklarından birine daha yüksek disiplin ve daha düşük sıcaklık göstermesi çocukta, kardeşine göre daha fazla davranışsal probleme neden olmaktadır. Ayrıca daha ebeveyninden daha düşük sıcaklık gören çocuk çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca diğeri göre daha düşük öz- güvene sahip olmaktadır (Mc Hale, Crouter, Mc Guire ve Lipdegraff, 1995).

Diğeri göre daha az şefkat ve daha fazla disiplin altında tutulduğunu algılayan kardeş daha çok psikolojik problemler göstermektedir (McGuire, Dunn ve Plomin, 1995).

Orta çocukluk döneminde ebeveynleri tarafından farklı muamele gördüklerini algılayan çocuklar, birbirleriyle kıyaslandıklarını ve taraflı davranıldıklarını anladıklarına bu duruma daha fazla olumsuz tepki göstermektedir. Ancak çocuklar evden ayrılacak yaşlara geldiklerinde bile ebeveynlerin çocuklarına taraflı davranmış olmanın izlerini kardeş ilişkilerine olumsuz şekilde taşırlar. (Boll, Filipp ve Ferring, 2003).

Kardeş kavgaları gibi, ebeveynlerin farklı muameleleri de sürekli devam etmemektedir. 3 yıl aralarla yapılan bir çalışmada 4 ve 7 yaşları arasında eşitlikçi davranışlar gösterirken 7 ve 10 yaşları arasında geldiklerinde farklı şefkat, farklı ilgi, farklı disiplin ve farklı disiplin sıklığı göstermektedir. (Mc Guire, Dunn ve Plomin, 1995).

Tüm bunlara rağmen, ebeveynlerin çocuklarına farklı davranışlar göstermeleri her zaman olumsuz sonuçlanmamaktadır. Çocukların bazı özelliklerinin ebeveynlerinin onlara farklı davranmasına neden olduğunu ortaya koymuşlardır. Bir çalışmada yaşları 11 ve 13 arasında değişen 61 çocuğu kardeşleri ile beraber değerlendirdiklerinde iki kardeşin arasındaki belli başlı farklar nedeniyle ebeveynlerin onlara farklı davrandıklarını ortaya koymuşlardır. Bu fark yaşları, cinsiyetleri, ihtiyaçları, ebeveynle olan ilişkileri gibi sayılabilir (Kowal ve Kramer, 1997).

Anne-baba çocukları arasında göz ardı edilebilecek kadar küçük bir davranışsal farklılık gözetiyorsa çocuklar bunu çoğunlukla adil bulurlar. Ancak kendilerinin gözde olmadığını ya da diğer kardeşine (kardeşlerine) göre aşırı derecede gözde olduğunu hissettiği durumlarda anne- babanın bu davranışsal farklılığı çocuklara adil gelmemektedir. Kowal and Kramer'e (2003) göre çocuklar anne-babanın çocuklarına karşı gözettiği davranışsal farklılığa karşı bazı tepkiler geliştirirler: Bu tepkiler; anne- babanın davranışlarını kabullenme, onaylayıp takdir etme ya da karşı çıkma şeklinde oluşabilir (Boll, Filipp ve Ferring, 2005).

1.4. Çocukların Mizaç Özellikleri

Stoneman ve Brody (1993) 67 eş cinsiyetli kardeş çifti ile yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre çocukların mizaç özelliklerini kategorilendirmişlerdir:

Her iki kardeşin de aktif olduğu durumlarda ilişkinin çatışma/olumsuzluk düzeyinin en yüksek olduğu, her iki kardeşin de benzer aktif özellikleri olduğunda, ilişkinin daha sıcak olduğu ve olumlu özelliklerin daha sık dile getirildiği, büyüğün

küçük kardeşten daha aktif olduğu durumlarda ilişkideki olumsuzlukların ve çatışmanın arttığı, büyük kardeş daha uyumlu ise kardeşler arasındaki sosyal bağın daha güçlü olduğu, küçük kardeşin mizaç özelliklerinde ciddi olumsuzluklar varsa, büyüğün daha baskın davrandığı, küçüğün uyum sorunu yaşadığı durumlarda büyüğün güç/statusünün daha yüksek algılandığı anlaşılmıştır.

1.5. Cinsiyet, Yaş, Yaş Farkı Ve Sınıf Düzeyleri Açısından Kardeşler

Ergenlik döneminden önce kardeş ilişkileri daha samimi, arkadaşça ve sevgi dolu algılanıyor.

- Küçükler büyüklere daha çok hayranlık duyuyor.
- Eş cinsiyetli kardeşlerde büyük kardeş daha baskın olduğu ortaya çıkmıştır.
- Büyük kardeşler ebeveynin yanlı davranışını ve rekabetini daha çok dile getiriyor.
- Yaş farkı az olduğunda çatışma, tartışma ve düşmanca davranışlar artıyor.
- 4 yaştan fazla fark olduğunda çatışma azalıyor. Sevgi, yardımlaşma, hayranlık artıyor.
- Aralarında yaş farkı az olan eş cinsiyetli kardeş çiftlerinde yakınlık düzeyi düşüktür.
- Büyüklere çatışma yaş ilerledikçe azalıyor.
- Küçüklerle çatışma her yaş seviyesinde yüksektir.

(Furman ve Buhrmester, 1990)

Yapılan bir araştırmada, zor mizaçlı olan büyük kardeşlerin kardeşler arası ilişkilerinin daha az olumlu olduğunu, zor mizaçlı olan küçük kardeşlerin ise kardeşler arası ilişkilerinin daha çok olumsuz olduğunu bulmuşlardır. (Brody, 1999: 31).

1.6.Kardeş Tipolojisi

Kardeşlerle ilgili araştırma yapan önemli bilim adamlarından olan Cicirelli ve Gold belli başlı bazı özelliklere göre kardeşlerin bir tipolojisini oluşturmuşlardır (Cicirelli, 1995; Gold, 1989):

- Intimate (Sıkı fıkı): Yüksek düşkünlük ve psikolojik yakınlık; ilişki karşılıklı iki taraftan da gelen sevgiye dayanıyor. İlgı, alaka, empati, koruma, anlayış, dayanıklı ilişki var.
- Congerial (cana yakın): Güçlü arkadaşlık ve bakım. Ancak derinlik ve güvenilirliği biraz daha az. Haftalık, aylık düzenli iletişim kurabilirler.
- Loyal (sadık): Kişisellikten çok kültürel normlara dayanır. Birbirlerini desteklerler; arasıra düzenli olarak görüşürler; fakat çok sık değil.
- Apathetic (ilgisiz): Karşılıklı olarak gösterilen ilgi pek yoktur. (Duygusal ve maddi destekten yoksun). Hayat iki kardeş için de farklı yönlerden akar. Nadir kontak kurarlar.
- Hostile (Düşmanlık): Güçlü negatif duygular (kırgınlık, küskünlük, kin). İlişkiye karşı olumsuz psikolojik duyguları vardır ve hiç kontak kurmazlar.
- Dayandıkları değişkenler: Yakınlık, maddi destek, manevi destek, kabul etme, psikolojik ilgi, iletişim, kıskançlık, küskünlük.

1.7.Kardeşlerin Bağlanması

“Aynı aileden gelen ve aynı kanı damarlarında taşıyan, ilk bağlarını birlikte inşa etmiş, alışkanlıklarını bereber kazanmış olan kardeşler, başka hiçbir ilişkiden alınamayacak tadı kardeş olmakla, birbirlerinden alırlar.” (Jane Austens).

Bağlama figürlerinden biri de iki kardeşin birbirine bağlanmasıdır. (Cassidy, 1999). Birçok araştırmacı küçük kardeşlerin büyük kardeşlerine doğru daha yoğun bir bağlılık gösterdiğini ileri sürmüştür. (Bank 1992; Bank ve Kahn 1982; Dunn ve Kendrick 1982). Bunun nedeni büyük çocukların küçüklere yardımcı olması, onlara göz kulak olmaları ve destek vermelerinden kaynaklanır. Üstelik annenin küçük çocuğa verdiği bakımın eksik olduğu durumlarda çoğu zaman bu boşluk büyük

kardeşler tarafından doldurulmakta ve bu şekilde küçük çocuğun büyük kardeşine olan bağlanması da güçlenmektedir. (Bank, 1992).

3- 4 yaşlarındaki çocuklar annelerinin olmadığı durumlarda küçük kardeşlerine göz kulak olma görevini kendiliğinden üstlenmişlerdir. Bir başka insanın davranışlarını ve isteklerini anlamaya çalışma yönünde başarılı olmuşlardır (Steward ve Martin, 1984).

Yapılan bir araştırmada anneler 2- 3 yaşlarında bebekleri ve büyük çocuklarıyla birlikte bir oyun parkında gözlenmiştir. Bebeklerin annelerinin yanından uzaklaşarak daha çok kardeşlerinin yanına gitmek istedikleri ve böylece kendileri daha bağımsız hissettiklerini gözlenmiştir. Kardeşin varlığı bebeklere hem güvende oldukları hissini hem de ebeveynlerinin yanında olduğundan daha bağımsız olduğu hissini vermiştir. (Samuels, 1980: 48).

Büyük kardeşler (özellikle kardeşleri ile aralarında güçlü bir bağ varsa) birbirlerini psikolojik olarak desteklerler. Cicirelli'nin bir araştırmasına göre bir kız kardeşe sahip olan bireylerin güçlü bağlarla kurulmuş bir kardeşlik ilişkisi olduğu durumlarda depresif semptomlar gösterme olasılıkları düşüktür. Ancak erkek kardeşle kurulan güçlü bağın benzer etkiyi yarattığını söyleyebilecek yeterli bulgu yoktur. Bunun yanında kız kardeşle çocukluk döneminde yaşanan çözümlenememiş çatışmaların, kardeşler ileri yaşlara geldiğinde tamamen ortadan kalkacağı söylenebilir (Cicirelli, 1989: 40).

1.8. Kardeş İlişkilerini Diğer İlişki Türlerinden Ayıran Özellikler

➤ Kardeşle olan ilişkiler çok küçük yaşlardan yaşlılık dönemine kadar sürer. Bu süre içinde kardeşler birbirleri hakkında hemen hemen her şeyi bilirler.

➤ Kardeşler ortak bir kültürel erkaıları paylaşırlar. Benzer değer ve inançlara sahiptirler.

➤ Ortak aile tarihini de paylaşırlar. Eğer ebeveynleri bazı ailelerde aynı değilse bile çocukluk yaşantıları ve aile hikayeleri birbiriyle aynıdır.

- Biyolojik kardeşler ortak bir gen havuzundan gelir. Bu nedenle benzer fiziksel özelliklere ve benzer genetik hastalıklara sahiptirler.
- Ebeveyn-çocuk ilişkisinde bir hiyerarşi vardır. Ancak bu durum kardeş ilişkileri için söz konusu değildir. Aralarında çok önemli yaş farkı olsa bile, eşitlik taraftarlığı olan bir ilişki karşılıklı yaşarlar.
- Son olarak, kardeş ilişkilerinin doğası aslında oldukça belirsizdir. İlişkinin kuralları yoktur ve yetişkinlik hayatında ilişkinin ne yöne gideceği çok belli olmayabilir.

1.9. Kardeş İlişkilerinin Özellikleri

Kardeş ilişkileri uzun solukludur. Genellikle bir ömür boyu sürer. İlişki 2. gelen çocuğun doğmasıyla (hatta aile onu iyi hazırlarsa doğmadan önce) başlar ve bir hayat boyu sürer. Bir kardeşle olan ilişki bir insanın tecrübe edebileceği en uzun ilişkidir. Süresiyle ve paylaşılan anlarıyla biriciktir. Kardeş ilişkilerinin sürecinin dışında, gelişim süreçlerinde adapte olan, ayarlanan, değişen, gelişen bir ilişkidir. Özellikle de yakın ve uzun ilişkilerde bunu görebiliriz; ama ilk 20 yılda iki kardeş arasında olanlar çok dramatiktir. Kardeşler arasındaki bağlantı çok sağlamdır ve iç içe geçmiştir. Kardeş arasında köklü ve devamlı bir ilişki vardır. Kardeşler bazı özel durumlarda birbirlerinden ayrılabilirler; ama kardeşlik statüsünden ayrılmak diye bir şey yoktur. Ailenin dağılması, göç gibi olaylar kardeşleri ayırabilir. Ancak kardeşler birlikte olacakları günü hep beklerler. Uzun bir ayrılık bile olsa, birleştiklerinde hemen yakınlık kurarlar ve uzak düşmüşlerse birbirlerini ararlar. Birbirlerine karşı yabancılaşma çekmezler (Page, 1999).

Kardeş ilişkileri kazanılmaz; atfedilir. Kardeş ilişkilerinin uzun doğasına karşı seçim şansı yoktur. Bilinçsiz gelişir ve özgürce kardeşini seçme hakkın yoktur. Biriyle arkadaş olmak istemeyebilirsin; bu bir seçimdir. Ama kardeşlik doğumla beraber atfedilen bir roldür (Cicirelli,1982).

Kardeş ilişkileri eşitliğe dayalıdır. Kardeş ilişkieri yataydır, ebeveynle olan ilişkiler ise dikeydir. Yani kardeş ilişkileri eşitliğe dayalıdır. Kardeşler arasında bir statü farkı olabilir. (Örneğin; yaş, doğum sırası, cinsiyet, ailenin bir çocuğunu

kayırması, ilk doğan çocuğa verilen koruma görevi gibi.) Ama tüm banlara rağmen kardeş ilişkileri eşitliğe dayanır (Cicirelli, 1982).

Kardeşler ortak kültür, ortak dil, paylaşılan ortak bir yaşam içinden gelir. Geçmişle ilgili hafıza depolanması onların benzeşmelerine, birbirlerini daha iyi anlamalarına neden olur. Diğer insanlar bunu anlamakta zorlanabilirler (Cicirelli, 1995). Aynı zamanda ortak olmayan çevreleri ve tecrübeleri de olur. Bunlar da kardeşlerin ortak olmayan taraflarını oluştururlar. Tüm bunların yanında başta ebeveynler çocuklarına farklı muamele gösterebilirler. Şunu da unutmamak gerekli ki; ebeveynler de hep aynı ebeveynler değildir. İlk çocuğun büyütüldüğü zamanki ebeveynle ikinci çocuğun büyütüldüğü dönemdeki ebeveyn farklılaşmıştır. Yani; ebeveynler bile kardeşler için farklıdır. (Cicirelli, 1982)

Kardeş ilişkisinin bir de aile ilişkileri içinde bir boyutu vardır. Kardeş ilişkilerini özel olması, ortak aile deneyimleri, ortak dil kardeşleri özel bir şekilde bağlar. Yetişkinlik zamanında bile kardeşlerin görüşmesi devam eder ve birlikte yaşlı ebeveynlerine destek olurlar. Kardeş ilişkileri anne-babanın yaşlandığı durumlarda bazen bir iş ilişkisi gibi bir boyutta olabilir. Örneğin mirasla ilgili konular, aileyi toplama ve koruma gibi görevler bölüşülür. Evin en büyük çocuğu çoğunlukla aileye abilik-ablalık yapar. Yönetici konumuna geçer. Bu boyutuyla kardeş ilişkileri bir iş ilişkisi gibi de olabilir (Cicirelli, 1982).

1.10. Kardeşler Arası İlişkileri Etkileyen Etmenler

1.10.1. Aile Özellikleri

Aile, duygularımızın oluştuğu ilk sosyal ortamdır. Kendimiz ve diğerleri hakkında ne gibi duygusal tepkiler vereceğimizi, bu duygularla ilgili düşüncelerimizi ve nasıl ortaya koyacağımızı aile içerisinde öğreniriz. Duyguların öğrenildiği bu ilk sosyal ortam ailede, çocuklar duygularını nasıl ifade edecekleri, nasıl düşünecekleri ve nasıl davranacakları doğrudan öğretilmez. Daha çok eşler arasındaki duygusal alışveriş bunun için model oluşturur. Yetişkinlerin çocuklarına gösterdikleri

duygular, davranışlar, çocukların duygusal yaşamlarının bir çevresini oluşturur. (Özmen, 2004 Akt: Goleman, 1996).

Aile yapısında meydana gelen değişiklikler tüm aile bireylerini etkilemektedir. Aile sisteminin değişmesiyle ailede birey sayısı azalmakta, çiftler daha az çocuk istemekte ve doğan çocukların yaşları da birbirine çok yakın olmaktadır. Bu da haliyle daha yakın ilişkilerin kurulmasını desteklemektedir. (Gold, 1993; Powell ve Ogle, 1985; Mc Hale, 1986; 28).

Çağın gelişmesiyle annelerin iş yaşamına girmesi sonucunda kardeşler zamanlarının çoğunu birlikte geçirmekte, büyüdüleri zaman da bu durum değişmemekte ve birbirlerine daha yakın olmaktadır. Ayrıca günümüzde rekabet duygusu gittikçe artmaktadır. Bu rekabet ortamı kardeşlerin birbirlerine yakınlaşmasını sağlamaktadır. Ebeveynlerin birçok yönden stres altında olması ve çocuklarıyla yakından ilgilenememeleri, kardeşlerin birbirleriyle daha sıkı ilişki içinde olmalarına yol açmaktadır. (Powell ve Ogle, 1985: 29).

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyin, anne-babanın öğretim düzeyi, ebeveynlik tutumları kardeşler arasındaki ilişkiyi etkilemektedir. (Dunn, 1995: 30)

1.10.2. Çocukların Özellikleri

Kardeşlerin birbirlerini etkileyeceğini ileri süren birçok bilim adamı, çocukların kişilik ve mizacının, yaşının, cinsiyetinin ve doğum sırasının kardeşler arası ilişkilerde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bireyin diğer insanlarla ve çevresiyle olan ilişkilerindeki davranış stili olan mizaç, çevre koşullarından etkilenen, kısmen öğrenilmiş ve genetik temelli olan bir özelliktir. Birçok araştırmacı kardeş ilişkilerinde mizacın önemli olduğunu belirtmişlerdir. (Stocker, 1989; Stonemon ve Brody, 1993; Dunn, 1995; Brody 1998).

1.10.3. Ebeveyn- Çocuk İlişkileri

Çocuğun benlik kavramı, kendisi için önem taşıyan büyüklerin ona gösterdiği tutumların bir yansımasıdır. Eğer anne-babanın itici tutumları varsa çocuk kardeşine

ilişkin olumlu görüşler geliştiremez. Çocuğun reddedilmesi açık ya da üstü kapalı bir biçimde yaşanabilir. Açık iticiliğin başlıca belirtileri; çocuğa hırçın davranma, azar, dayak, ilgisizlik, çocuğu terk etme tehditleri ve çocuğu kötü sıfatlarla çağırma biçimlerinde görülebilir. Çocuğun üstü kapalı reddedilmesi ise ondan kusursuz davranışlar bekleme biçiminde görülebilir. Çoğu çocuk anne-babalarının bu aşırı beklentilerini karşılama gücüne sahip değildir. Gösterdiği çabaya rağmen anne-babasının onayını kazanamayan çocuk gittikçe kendi gözünde de değersizleşir (Gençtan, 2000: 44).

1.10.4. Aileye Yeni Bir Çocuğun Katılımı

Kıskançlık insanoğlunun en doğal ve en evrensel duygularından biridir. Kıskançlık sevilen kişinin bir başkası ile paylaşamamasıdır. Bu nedenle sevginin varolduğu her ortamda kıskançlık da olabilir. Çocuk ilk olarak sevgiyi anne ile ilişkisinde yaşar. Bu nedenle aileye katılacak olan yeni bir kardeş bu sevginin paylaşılacağı korkusunu da doğurur. Çocukların kıskançlıklarını gösterme ifadeleri yetişkinlerden daha farklıdır. Annenin ilgisinin azalması, yeni doğan bebekle daha çok ilgilenmesinin ve bakım vermesinin sonucunda ailedeki diğer çocuk ilgiyi üzerine çekmek için çeşitli yollar dener. Örneğin; regresyon davranışları göstererek yeni doğan bir bebek gibi davranmak, huysuzluklar, hırçınlıklar, ağlama krizleri sergileme, kardeşine karşı aşırı bir düşkünlük ya da onu hiç önemsememe gibi davranışlar sergileyebilir (Yörükoğlu, 2004: 152).

Kardeşine karşı tüm tepkisel davranışlar bastırılmıştır. Kavga ve tartışmalardan cayar. Çocuk anne –babanın istediği gibi her zaman uysal davranır. Ancak bu şekilde oluşturulmuş olan saldırganlığın bastırılması çocuğun kendine karşı olmasını doğurur. Sevgi kazanmak için diğer insanlara boyun eğer. Kendini önemsiz, başarısız, değersiz bulur. Başkaları ile ilişkisinde hatanın hep kendisinde olduğunu düşünür. Kendisine karşı özgüvenini geliştiremez (Corman, 1996).

1.11. Kardeş İlişkileri İle İlgili Bağlar

1.11.1. Sosyalizasyon

Kardeşlerarası etkileşim sayesinde, insanların farklılıkları, başkalarının haklarına saygı gösterme, kişilerarası çatışma çözme yöntemleri öğrenilir. Kardeş ilişkileri içinde çocuklar paylaşmayı öğrenirler. Birbirlerine sıkıntı da verebilirler, mutlu da edebilirler. Birbirlerine endişelerini taşırlar. Birbirlerine mecbur oldukları için ortak noktada buluşmayı öğrenirler. İşbirliği yaptıkları gibi, rekabet de ederler (Moss ve Moss, 1986).

Büyük kardeşin deneyimlerinden faydalanır. Onu akıl verici olarak görebilir. Örneğin; büyük kardeşin üniversiteyi bitirmesi bunun kendi tarafından yapılabileceğini de görür. Büyük kardeşler sorumluluk sahibi olmaya itilir. Çünkü birçok görev onlara bıkırılır. Küçüğün ise bunu örnek alması beklenir. Kardeşler birçok durumda birbirleri için “Rol Model” olurlar. (Moss ve Moss, 1986).

1.11.2. Aile İçinde Varolma

Kardeşler bir aile içinde bulunmanın duygusunu birbirlerine verirler. Stres, değişim, zorluk dönemlerinde birbirlerine karşı sadakat duygusunu geliştirirler. Özellikle anne-babanın çatışması, ayrılık gibi dönemlerde bu artar (Bank ve Kahn, 1982).

İlk çocukluk zamanlarında ortaklık çok fazladır. (Anne-baba, banyo, yatak odası, bazen okul gibi) Günlük hayatı paylaşırlar. Bu tecrübeler otomatik olarak duygusal yakınlığı getirmez; ama bir sadakat duygusu, tanıdıklık duygusu verir. Bu da bağımlılıktan otonomiye geçişe yardımcı olur. Kardeşlerin tam bağımlı ve keskin bir bağılıkları yoktur; ama genellikle birbirlerine karşı sadakat duygusu içindedirler (Bank ve Kahn, 1982).

Winnicott (1953) “geçiş objesi” terimini kullanmıştır. Genç çocuğa güvenlik sağlayan bir objeyi tariflemiştir. Ayrılma, kişiliğini bulma gibi konularda bu obje ona yardımcı olur. Kardeş de çocuk için anneden ayrılmada bir geçiş objesi olabilir.

Davies (1999), Stewart, (1983) ve Samuels (1980) bu kişilerin çalışmalarına atıfta bulunmuştur. Örneğin; küçük kardeş güvenli bir ortamdaki büyük kardeşiyle birlikte yabancı bir ortama geçebiliyor. Bu durum yalnızca küçük kardeş için önem taşımaz; aynı zamanda küçük kardeşin büyük kardeşin yanında olması büyük olan kardeşin kendine güvenini de artırır.

1.11.3. Arkadaşlık (Eşlik Etme)

Okul öncesi dönemde kardeşler zamanın çoğunu birlikte geçirir. Bir çocuğun tek oyun arkadaşı kardeşi olabilir. Çocukların bir diğer insan hakkındaki empati duygularının gelişiminde birebir kardeş ilişkisi dökümanete edilmiştir. Kardeşler geçmiş, aile tarihini paylaşır. Böylece birbirlerini daha iyi anlarlar. Aralarında özel bir dil geliştirirler. Onları bazen anne-baba bile anlamakta zorluk çekebilir. Özellikle çocuklukta, bazen ergenlikte, bazen de ilk yetişkinlikte kardeş ilişkileri en güçlü dönemdedir. Ancak evlilikler başladığında zayıflamaya başlar. Çoğu kez orta yaştan sonra tekrar aktif olabilir. Yani çekirdek ailenin çocukları büyüyüp evlendirdiğinde kardeş ilişkileri canlanır (Sullivan, 1953).

1.11.4. Kardeşliğin Destekleyici ve Teselli Edici Gücü

Kardeşler birbirlerini destekler ve teselli eder. Bu sayede kötü olaylar karşısında daha güçlü olabilirler. Ayrılık, boşanma, kayıp, travma gibi yaşantılarla daha kolay başederler. Aslında kardeşler birbirlerine verdikleri destek çoğu zaman göz ardı edilir. Ama onları geçici olarak annelerinden ya da bakıcılarından ayırdığınızda, birbirlerine iyi baktıklarını ve destek olduklarını gözlemleriz (Bowlby, 1973).

Kardeşlerin bu gücü en fazla çocuk yuvalarında görülür. Bu durumlarda kardeşler birbirlerinin temel bağlanma figürleri olurlar. Kişilik gelişimleri sırasında

birbirlerini şekillendirirler. Bu anlamda mahkemeler çocukların kardeşleriyle ilişkilerine önem verirler ve onları ayırmamaya çalışırlar. Çok ekstrem bir durum olmadıkça kardeşler kesinlikle ayrılmaz. Çocuk yuvalarında da birlikte tutulurlar (Rodrigez, 1998).

Büyürken bazı kardeşler o kadar yakın olur ki, konuşmadan anlaşır, birbirlerinin cümlesini tamamlar. Aslında kardeş ilişkilerinin en güvenilir en sürükleyici ilişki olduğunu söylemek tartışılabilir. Ama kardeşlerin birbirlerine destekleri hep vardır denebilir (Dunn, 1985).

1.11.5. Sadakat

Birçok kardeş aynı zamanda iyi birer arkadaştır. Bu sayede aile içinde de iyi ilişkiler kurabilirler. Kardeş ilişkilerinde bireyler birbirlerine kızma, mutlu olma, açık olma, dürüst olma gibi konularda kendilerini özgür hissederler. Kardeşler grup dayanışmasının ötesine geçen sadakat ve derin güven duygusuna sahiptir. Birbirlerinin duygularını, tercihlerini, sınırlarını bilirler. Birlikte bir şeyler yapmaktan ya da hiçbir şey yapmamaktan hoşlanırlar. Birbirleri için vardır. Birbirlerine duygusal destek sunarlar (Bank ve Kahn, 1982).

Kardeşler arasındaki arkadaşlık apayrı bir şeydir. Çünkü duygusal gücü çok fazladır. Batı kültüründe biyolojik olarak aralarında bağ olmasa da birbirlerine çok yakın duygusal bağ kurmuş olan kişiler bu durumu hiç sahip olmadığım kardeşim diyerek ilişkinin yakınlığını ve özelliğini belirtirler. İki arkadaş arasında kan karıştırarak yakınlığı sembolize etmek kardeşliğin bir başka örneğidir. Kardeşlik bağlanabilir, gevşetilebilir, ama yıpratılamaz. “Kan sudan daha yoğundur.” Kardeşler birbirleri ile iyi geçinemeseler bile birbirlerinden uzaklaşamazlar (Woodrow, 2007).

Bütün kardeşler elbette arkadaş değildir veya arkadaş kalmazlar. Kardeş ilişkilerinde apati, sürtüşme, huzursuz, rahatsız edici olabilir. Fiziksel, duygusal kötüye kullanma, ensest ilişkiler, düşmanlık oluşabilir. Bu sürtüşmeler ve suçluluklar kardeşlerden birinin zarar gördüğü durumlarda iyice karmaşık hale gelmektedir (Woodrow, 2007).

1.11.6. Rekabet

Freud'un kardeşler arasındaki rekabet ve ambivalansa vurgu yapmasından sonra kardeş ilişkilerinin yalnızca sevgi ve masumiyetten oluşmadığı anlaşılmıştır. Rekabet kardeş ilişkileri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu rekabet ailede içinde favori olmak için, başkalarının ilgisini çekmek için, özel bir role sahip olmak için yapılabilir (Bank ve Kahn, 1982).

Tipik olarak rakiplik ve kıskançlık üç kişinin içinde olması gereken bir olaydır. Ancak iki kardeş arasındaki bu durum tam bir rekabet sayılmaz. Agresyonun birçok formu rakiplik değil; bu ilişkinin diyalektiğinin bir parçasıdır. Kardeşler bu sayede kim olduklarını anlamak için fırsat yakalarlar. Kardeşler arasındaki sürtüşme normaldir. Bir araştırma göstermiştir ki, kardeşlerin aralarındaki sürtüşme onların kendilerini tanımlarına katkıda bulunur. Eğer anne-baba kardeşler tartışırken araya girerse bu durumda kardeşleri patolojik bir duruma sokar. Kardeşler kimlik bulmak için tartışırken anne-baba onlara kimlikler empoze etmeye çalışır. Bu kimlikler de çoğunlukla angel-victim (kurban- melek) diğeri ise (aggressor-devil) agresif şeytan olur. Aile ise sürekli meleği korumaya çalışır (Schachter ve Stone, 1959).

1.11.7. Kimlik Bulma

Bank ve Kahn (1982) 8 tane kimlik bulma süreci tespit etmiştir. Bunlar birbirinin arkasına gelen bir süreci temsil eder. Netleştirmek için Bank ve Kahn bunu 3'e indirgemişlerdir. Bunlardan bazıları geçişli, bazıları ise sabittir:

Yakın Kimlik Bulma: Her bir kardeş kendisini diğerine çok yakın hisseder ve çok küçük bir fark görür. Bu ilişki sigortalıdır. Bu ilişkinin en önemli özelliği kişiliğin kaybolmasıdır. Birey önemli değil; birliktelik, ilişki ve ikilik önemlidir.

Kısmi Kimlik Bulma: Kardeşler kısmi benzerlik, kısmi farklılıklar hisseder. Bu sadık bir "kabul" ile karakterize edilir ve ilişki karşılıklı olarak bağımlıdır.

Uzak Kimlik Bulma: Burada kardeşler çok büyük farklılıklar hissederler; ama çok az benzerlik hissederler. Kişilikteki ayırt edilebilir farklılıklar ve aynı zamanda birbirine bağlanmayı kabul etmeyen bir eğilim oluşur. Bu kardeşlerin birbirinden uzaklaşmasına yol açar. Yakın ve uzak kimliklerde kurulan kardeş ilişkileri değişime kapalıdır. Uzaklarsa uzak, yakınlarsa yakın kalmak eğilimi içindedir. Kısmi kimlik ise değişime daha açıktır; zamanla yakınlaşıp, uzaklaşabilirler. Duygusal esneklikleri vardır (Bank ve Kahn, 1982).

1.12. Kardeş İlişkileri İle İlgili Dünya’da Yapılan Çalışmalar

Ebeveyn ve çocuk ilişkisi ve evlilik ilişkisi kardeş ilişkisiyle kıyaslandığında aile yaşamında en az anlaşılır olanın kardeş ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Kardeş ilişkisi hem kişinin kendini algılaması hem de aile dışındaki ilişkilerini etkilemektedir (Feinberg, McHale, Crouten ve Cumsille, 2003: 270).

Bu araştırma “Farklılaşma Teorisi”nden yola çıkmıştır. Teoriye göre; Çocuklar, aralarındaki rekabeti azaltmak ve anne-babanın daha çok ilgisini çekmek için farklılaşmaktadırlar. Bu araştırma ailede belli bir zaman periyodu (2 yıllık periodlar) içinde uygulanmıştır. Bazı çocukların aileleriyle ilişkileri ergenliğe doğru çatışma artarken ve az bakımcı olurken, bazılarının ilişkisi az çatışmalı, çok bakımcı olmuştur (Feinberg, McHale, Crouten ve Cumsille, 2003: 271).

Çalışmanın sonuçları farklılaşma teorisini desteklemiştir. 2 yıl sonra kardeşlerin ebeveynleriyle kurdukları ilişki farklı yollarla ilerlemiştir. Örneğin; büyük çocuk anne ve babasıyla yakın ilişki kurmuşsa, küçük kardeş onlardan daha uzak durma eğilimine girmiştir. Kardeşlerin aileleriyle tartışma yaşadıklarında ise farklılaşma teorisini destekleyen bir sonuç bulunamamıştır (Feinberg, McHale, Crouten ve Cumsille, 2003: 273).

Bu araştırma kardeşler arasındaki yakınlık ve çatışmanın orta çocukluktan yetişkinliğe kadar ne gibi değişiklikler gösterdiğini anlamayı hedeflemiştir. Aile

yapısı ve aile ilişkileri ile olan korelasyonu da incelenmiştir. Araştırma annelere, babalara, ilk ve ikinci doğan çocuklara uygulanmıştır (Kim, 2005: 2).

Kardeşler arasındaki yakınlık en yüksek iki kız kardeşte çıkarken, ergenlik dönemine doğru bu, düşüş göstermiştir. Zıt cinsiyetten olan iki kardeşte ise yakınlık erken ergenlik döneminde düşük iken, orta ergenlik döneminde yükselmiştir. Kardeşler arasındaki çatışma ve yakınlık ebeveyn-çocuk ve anne ile ilişkilere bağlı bir değişim göstermektedir. Fakat bağlanma babalar için annelerden daha güçlü olarak bulunmuştur. Birçok bulgu gösteriyor ki aile ilişkileri kardeş ilişkileri için önemlidir (Kim, 2005).

Kardeş ilişkileri dinamik bir yapıya sahiptir. Hislerden, duygu ve düşüncelerden, davranışlardan hemen değişebilir. Kardeşlerin gelişimi, karakter yapıları da değişime neden olur. Önceki bulgular pozitif kardeş ilişkilerinin destekleme, sıkı dostluk, arkadaşlık içerdiği ancak zamanla bunların düşüş gösterdiğini söylemektedir. Ergen insan çoğunlukla başka gruplarla oryante olmak istemekte ve aile dışına açılmaktadır. (Brody, Stoneman ve McCoy, 1994; Buhrmester ve Furman, 1990; Furman ve Buhrmester 1995; Vondell, Minnet ve Sontroek, 1987: 9).

Bazı deskriptif analizler göstermiştir ki ergenlerin bazı sosyal ve bilişsel yetenekler kazanması kardeşiyle ilişkisinin derinlik kazanmasını doğurmaktadır (Binger, 1974).

Kardeş ilişkilerinin negatif olduğu durumlar incelendiğine bulgular değişmektedir. Boylamsal bir çalışma kardeşler arasındaki çatışmanın çocukluktan ergenliğe doğru düşüş gösterdiğini bulmuştur (Buhrmester ve Furman, 1990; Cole ve Kerns, 2001: 10).

Ancak bir diğer yandan bunun nedeni, ergenlerin evin dışına çıkmak ve dış dünya ile daha fazla ilgilenmek için kardeşiyle kavga etmesi ve tartışması için şansı daha az olabilir. Ergenler kendi kimliklerini oluşturmaya çalışırken kardeşiyle olan rekabetini ve kardeşine duyduğu kıskançlık duygularını hafifletmiştir. Ancak

yetişkinlikte kardeşlerin nadiren tartışmacı, yarışmacı ve düşmanca olabileceği söylenebilir (Cicirelli, 1995).

Genç çocuklar yaratıcı çatışma çözümü stratejileri kullanmaktadırlar. Örneğin; ortak bir noktada buluşma, uzlaşma yolunu görme gibi. Benzer çözüm yollarını da arkadaşları ile çatışmalarda denemişlerdir. Bu da bize kardeş ilişkilerinin sosyal yeteneği geliştirdiğini gösterir (Herrea ve Dunn, 1997: 5).

Kimlik bulma ve arkadaşlık okul öncesi çocuklarda incelendiğinde kendisinden büyük bir kardeşi olan çocukların arkadaşlıklarının daha iyi olduğu ve daha kolay kimlik kazanımı gerçekleştirdiği görülmüştür. (Mendelson, Aboud ve Lanthier, 1997).

Birçok araştırmada diğer yandan göstermiştir ki, kardeş ilişkilerinde çatışma, agresyon, düşmanlık gibi duygular baskın olduğu zaman sosyal davranışlar da bundan olumsuz etkilenecektir. Bu nedenle gruplardan daha çok red almaktadırlar (McKinnen-Mewis, Stranes, Valling ve Johnson, 1997).

Kardeş ilişkilerinde agresyon yaşanması çocukların da agresif yetişmesine neden olmaktadır. Okulda ve diğer sosyal ortamlarda agresif davranışları daha fazla gözlemlenmektedir (Patterson, 1981).

Okul öncesi çocuklarda sıcak ve pozitif bir kardeş ilişkisinin olduğu durumlarda çocukların aile üyeleri ile etkileşime geçerken daha çok “ içteki duyguyu ifade eden (internal state language)” kullandıkları anlaşılmıştır. Örneğin; düşünüyorum, hissediyorum gibi sözcükler... (Dunn, Brown ve Beordsall, 1989; Howe, 1991; Howe ve Ross, 1990).

Kardeş ilişkilerini incelerken çocukların bebeklik döneminden ergenliğe kadar olan süreçlerini incelemiştir. Farklı tiplere ayrılan kardeş ilişkileri modelleri belirlemiş, kardeş ilişkilerinin kovaryansını belirlemiş (eş güdümlü olarak değişim), etkileşimlerini incelemiş, birbirlerine ile olan uyumlarını ise kardeşinin bir engeli ya da hastalığı olduğu durumda ilişkinin boyutlarını incelemiştir (Boer ve Dunn, 1992: 1004- 1005).

Ebeveyn-çocuk ilişkisi ile kardeş ilişkilerini kıyaslanmıştır. Fakir bir ebeveyn-çocuk ilişkisi olduğu zaman bundan kardeş ilişkilerinin olumsuz etkilendiğini göstermiştir (Boer, Goedhart ve Treffers, 1992).

Tek çocukların ebeveynlerini çok yakın büyüdüklerini bu nedenle kardeş yoksunluğundan olumsuz etkilenmediklerini; bunu ebeveyn yakınlığı ile kompozite ettiklerini göstermiştir (Falbo, 1993).

Kardeş arasındaki rekabet ve kıskançlık ilişkileri oldukça çok etkiler. Bu etki çocukluk döneminde görülse de ergenlikte giderek artacaktır (Steirnetz, 1977).

İlk doğanların sonra doğanlardan daha iyi toplumsal uyum sağladıklarını göstermiştir. Sonrakiler önce anne-babaları sonra öğretmenleri tarafından sık sık diğer kardeşleriyle karşılaştırılırlar. Bu da çoğu zaman aşağılık duygusu (Adler) duymalarına neden olur (Falbo, 1976). Annelerin daha çok ilk doğan kızlara gülümsediğini ve onlarla konuştuğunu bildirmektedir (Thoman ve arkadaşları, 1972). Babalar ise daha çok ilk doğan erkek çocuklarla konuşmakta ve onlara dokunmaktadır (Parke ve Sawin, 1975).

Şizofreni olan bir kişinin kardeş ilişkileri incelendiğinde ailedeki sağlıklı çocuklarda öfke, kıskançlık, hasta kardeşi reddetme, aileden kopma, sağlıklı olmaktan dolayı suçluluk duyma ve bununla bağlantılı olarak ne kadar güç olduğuna bakılmaksızın hasta bireye bağlanarak yardıma çalışma tarzında farklı tepkiler ya da tutumlar ortaya çıkabilir. Anne-babanın tutumları bu tepkilerde önemli rol oynamaktadır. (Gülseren,2002 Akt: Perlmutter 1996).

Anne ve babanın kardeşlere farklı muamele yapmasının etkilerini inceleyen bir araştırmada ilk doğan ve ikinci doğan çocuklar incelenmiş ve 110 aile ile evlerinde görüşmeler yapılmıştır. İlk doğan daha çok şefkat gördüğü durum, eşit şefkat görme ve ikinci doğanın daha fazla şefkat gördüğü durumlar belirlenmiştir. Sonuçta ebeveynlerin farklı muamelesine karşı en çok küçük çocukların duyarlı olduğu bulunmuştur. Ayrıca evlilikteki stresin de ebeveynlerin farklı muamelesi ile korele olduğu ortaya konmuştur (McHale, Crovter, McGuire ve Updegraff, 1995: 116- 128).

1.13. Kardeş İlişkileri İle İlgili Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Annelerin 12 yaş ve üzeri kız ve erkek çocuklarıyla çatışma yaşadıkları konuları ve çatışmaların çözüm yollarını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada annelerin en fazla çatışma yaşadıkları konular arasında ilk sırada kardeş ilişkileri yer almaktadır (Çopur, Erkal ve Şafak, 2000).

Araştırmaya 12 yaş ve üzeri olan 480 anne katılmıştır. Katılımcıların % 37’si çocukların kardeşleriyle kurduğu ilişkiler konusunda çatışmalar yaşadıkları belirtmiştir. Bu çatışmayı genelde konuşup tartışarak çözmeye çalıştıklarını ya da çocuklara kızıp, bağırarak durumunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bunun dışındaki aileler ise genelde nasihat ederek çözmeye çalıştıklarını veya zaman içinde kendiliğinden çözüme bıraktıklarını belirtmişlerdir (Çopur, Erkal ve Şafak, 2000).

Ebeveynlerinin çocuklarına karşı tutumlarının incelendiği bir araştırmada “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI) uygulanmıştır. Bu çalışmada aileler aşırı koruyucu tutum, demokratik tutum ve Katı/Disiplin Tutumu içinde olması durumuna göre kategorilendirilmiştir. Çıkan sonuçların bir kısmı incelendiğinde kardeş sayısının ailenin tutumlarını etkilediği anlaşılmıştır. Araştırmaya göre; anne-babaların yaşı, bilgi ve tecrübelerinin artması, yaşı daha küçük olan 3.çocuğa gösterilen ilgi ve beklentilerin gerçekleşmesi için ise daha katı/sert tutumların benimsenmesini, genellikle ilk çocuklara ilginin diğerine göre fazla olması olarak düşünülmektedir. 3.veya daha sonraki sırada doğan çocuğun evin küçük çocuğu olarak düşünülmesi koruyuculuk tutumunu arttırırken, çocuk sayısının da artmasıyla birlikte anne babanın sabır düzeyinin azalması katı/sert tutumun nedeni olarak açıklanabilir. Benzeri bir bulgu olarak, Er Gazaloğlu, çalışmasında üçten fazla kardeşe sahip olan çocukların anne-babalarının otoriter tutum uygulama oranlarının arttığını bulmuştur. (Er Gazaloğlu, 2000). Kılıçarslan, araştırmasında küçük kardeşlerin kendileri üzerinde daha yoğun bir baskı ve disiplin uyguladıklarını ifade ettiklerini belirtmiştir. (Özyürek ve Şahin, 2005; Akt: Kılıçarslan, 2001).

Araştırmanın bir diğer sonucuna göre ise 3 ve daha fazla çocuğa sahip annelerin tutumlarının 1 ve 2 çocuğu olanlara göre daha koruyucu ve daha katı

disiplinli olduğu, babaların daha katı disiplinli olduğu, çocuğun kardeş sayısı arttıkça anne ve babaların demokratik tutumlarının azaldığı bulunmuştur. Bu durum ailedeki çocuk sayısının artmasıyla, çocuk bakımıyla ilgili sorumlulukların da arttığına, bunun soucunda çocukların her birine ayrılan zamanın azaldığı, sevgi ve ilgilerinde bölünme olabileceği ve çocuklarına karşı sabırlarının azalabileceği düşünölmektedir. Bu durum araştırmalarla desteklenmiş, çocuk sayısı arttıkça baskı ve cezalandırmanın arttığı ortaya konmuştur. (Özyürek ve Şahin, 2005; Akt: Güneysu, 1982; Karadeniz, 1994; Özcan 1996).

1.14. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (Parental Acceptance And Rejection Theory)

Çocuklukta ebeveyn davranışlarının önemi gösteren ve bir kişilik kuramı ile birlikte ebeveyn kabul ve reddinin sonuçlarını yordayan ve bu kuramını amprik verilerle destekleyen çalışmalardan biri de Ebeveyn Kabul-Red Kuramıdır. Bu bölümde Rohner (1975) tarafından geliştirilen Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (EKAR Kuramı) tanıtılmıştır.

EKAR Kuramı, çocuklukta algılanan ebeveyn kabul ve reddinin nedenlerini ve çocuk ve yetişkinlerin davranışsal, bilişsel ve duygusal gelişimleri üzerine olası sonuçlarını açıklamaya ve yordamaya çalışan bir sosyalizasyon kuramıdır. Rohner, kuramında evrensel bir yaklaşımı benimseyerek insan davranışının kültürler arası genellenebilir ilkelerini tanımlamayı amaçlamıştır. Kuram, dünyadaki tüm insanların anne-babalarından veya çocuklukta onlara bakan kişiler tarafından sıcaklık almaya ihtiyaçları olduğu görüşünü benimser (Rohner, 1975).

Bir kuram ortaya koymak ve insan davranışının evrensel özelliklerini bu kuramın çerçevesi içine almak oldukça zordur. Rohner'in geliştirdiği EKAR Kuramı bu nedenle oldukça önemli bir boşluğu doldurmaktadır (Cournoyer, 2000). Rohner ve arkadaşları kuramlarını dünya çapında sınamak üzere gözlem ve görüşmelerle birlikte çeşitli ölçekler geliştirmişlerdir. Değişik toplumlarda birçok araştırmacı tarafından çeşitli yöntemler kullanılarak yapılan 200'den fazla çalışma EKAR

Kuramının önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir (Khaleque ve Rohner, 2001).

EKAR Kuramı, psikologların ebeveyn çocuk etkileşimine ilgi duymaları sonucu doğmuştur. Son dönemlerde ebeveyn çocuk etkileşimine ve özellikle de “ebeveyn kabulüne” Amerikan psikologları arasında artan bir ilgi oluşmuştur. İlk olarak psikanalitik kuram içinde yer alan konu, daha sonraları sosyal öğrenme kuramcılarının da ilgisini çekmiş ve ebeveyn davranışlarının ölçülmesiyle ilgili çalışmalarının önünü açmıştır. Psikoloji ve antropoloji eğitimi almış olan Rohner’in bu konu ile ilgili ilk çalışması 1960’ta tamamladığı ebeveyn kabulünün kültürlerarası karşılaştırılmasıyla ilgili yüksek lisans tezi olmuştur. Rohner 1975’te kuramını tanımlamış ve 1986’da geliştirmiştir. Ardından birçok araştırmacı kuramla ilgili olarak çok sayıda çalışma yapmıştır (Rohner, 1986, 1994).

Kuram, “ebeveynliğin sıcaklık boyutu” olarak isimlendirilen ebeveyn-çocuk etkileşimine; yani ebeveyn ve çocuk arasındaki duygusal bağın niteliği ve ebeveynin çocuğa yönelik duygularını nasıl ifade ettiği üzerine odaklanmıştır. Ebeveyn-çocuk ilişkisinin bir bileşeni olan sıcaklık boyutu, bir ucunda kabulün, diğer ucunda reddin olduğu bir uzantıdır. Rohner’e göre herkesin çocukluğunda ebeveynleriyle ilişkisinde yaşadıkları, bu uzantının iki ucu arasında bir yerdedir. Sıcaklık boyutu, hem çocukla bakımvereni arasındaki sosyal etkileşime ait bir tutumu, hem de bu sosyal etkileşimin çocuğun zihnindeki tasarımına işaret eder. Kuramın iddia ettiği en önemli hipotez, kabul ya da redde yola açan ebeveyn davranışlarının kültürel olarak değişebileceği, ancak özellikle reddedilme algısının farklı toplumlarda kendilik değeriyle ilgili benzer sonuçları doğuracağıdır (Rohner,1986).

1.14.1. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu (Warmth Dimension)

Tüm insanlar çocukluklarında kendilerini yetiştiren insanlar (genellikle anne babaları) tarafından az ya da çok sıcaklık ve sevgi görmüşlerdir. Bu sıcaklık ve sevginin var olduğu ve olmadığı durum bir sayı doğrusunun iki ucu gibi ele alınabilir. Ebeveyn kabulü sıcaklık, sevgi ve şefkati içerirken, red ise sıcaklık ve sevgi eksikliği ile fiziksel ve/veya sözel yaralayıcı davranışları içerir. Sayı doğrusunun iki ucunun kabul ve red temsil edildiği bu durum ebeveynliğin “sıcaklık boyutu” nu oluşturur.

Ebeveynin çocuğu red etmesi, çocuğa yönelik sıcaklık, şevkat ve sevginin olmaması veya belirgin olarak gösterilmemesidir. Rohner'e (1986) göre, ebeveynler çocuklarına karşı dört farklı şekilde "reddedici" olabilirler: (1) Anne-babalar çocuklarından sıcaklıklarını, sevgi ve şefkatlerini esirgeyebilirler, (2) Çocuklarına karşı düşmanlık hissedip, saldırgan davranabilirler, (3) Çocuklarına karşı kayıtsızlık içerisinde, onları ihmal edebilirler, ya da (4) Çocuk, görünürde belirgin bir ihmal, saldırganlık ya da soğukluk olmadığı halde ebeveynleri tarafından sevilmediğine inanabilir ("ayrışmamış red"). "Ayrışmamış red etme", anne-babanın çocuklarını ihmal ettikleri, ya da onlara karşı şefkatsiz veya saldırgan olduklarına dair açık bir davranışsal gösterge olmamasına rağmen, çocukların anne-babalarının umurunda olmadıklarına veya onlar tarafından sevilmediklerine inanmalarıdır. Anne-babalar çocuklarına karşı sıcak (veya soğuk ve sevgisiz) ya da düşmanca, öfkeli, kızgın, tahammülsüz, huzursuz veya zıt duygular hissedebilirler. Aynı şekilde, anne-babalar çocuklarına karşı kayıtsız olup, onlara karşı ilgisizlik ve umursamazlık duyguları içinde olabilirler. Bazı çocuklar anne-baba sevgisiyle ilgili duygu ve davranışları hiç yaşamamışlardır. Onlar anne-babalarından bunun yerine sadece düşmanlık ve saldırganlığın, kayıtsızlık ve ihmalin ya da ayrışmamış red etmenin soğuk, şefkatten yoksun ifadelerini görmüşlerdir.

Anne-babalar düşmanlık, öfke, kızgınlık veya nefret duyguları ile hareket ettiklerinde, ortaya çıkan davranış genellikle saldırganlıktır. Anne-babalar fiziksel (vurma, itme, birşey fırlatma, çimdikleme, yaralayıcı olan sembolik el-kol hareketleri yapma gibi) ve sözel (alay etme, küfür etme, bağırma, çocuğa veya çocuk hakkında düşüncesiz, aşağılayıcı ve eleştirici şeyler söyleme) bir şekilde saldırgan olabilirler. Düşmanlık duygusu saldırganlığı getirirken, kayıtsızlık da ihmali getirmektedir. Ancak, içsel bir güdüleyici olan kayıtsızlık ile bu duygunun davranışa yansımış hali olan ihmal arasında düşmanlıkla saldırganlık arasında olduğu kadar doğrudan bir ilişki yoktur. Bunun nedeni anne-babaların çocuklarını kayıtsızlıkla hiç bir ilgisi olmayan birçok nedenden dolayı ihmal edebilmelerindedir. Örneğin, anne-babalar çocuklarına karşı hissettikleri öfkeyle başa çıkabilmek amacıyla çocuklarını ihmal edebilirler. EKAR Kuramında ihmal, ebeveynin çocuğun fiziksel, tıbbi, eğitimsel ihtiyaçlarını karşılayamaması ve çocuğun ilgi ve isteklerine kayıtsız kalmasıdır. İhmalin en önemli göstergesi de ebeveynin fiziksel ve psikolojik olarak

ulaşılmazlığıdır. Psikolojik ulaşmazlıkta anne baba fiziksel olarak vardır ancak, çocuğun ihtiyacı olduğunda, onun taleplerine karşı ilgisizdirler. Bu tür bir ihmalin içsel güdüleyicisi genellikle kayıtsızlıktır. Bazı ihmaller ise öfke duygusundan kaynaklanmaktadır. Çocuğa öfkesi nedeniyle fiziksel olarak zarar vermek istemeyen ebeveyn onu ihmal eder.

Ayrışmamış red ise reddetme davranışının açık göstergeleri olmadığı halde çocuğun sevilmediğini, istenmediğini, reddedildiğini hissetmesidir. Ayrışmış ve ayrışmamış red arasındaki fark, ayrışmış reddin davranışsal olarak saldırganlık veya ihmal olarak gözlenmesi ya da subjektif olarak düşmanlık ya da kayıtsızlık duyguları ile hissedilmesidir. Diğer yandan ayrışmamış red ise, reddin açık davranışsal göstergeleri olmaksızın kişinin sevilmediğini hissetmesidir (Rohner, 1986).

1.14.2. Kontrol Boyutu

“Ebeveyn kontrolü” çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemindeki gelişim üzerinde önemli etkileri olan ebeveynliğin diğer bir boyutudur. Ebeveyn Kabul-Red Kuram’ında ebeveyn kontrolü, aşırı izin verici ile aşırı kısıtlayıcı ebeveyn davranışlarını içeren iki uçlu bir uzantı üzerinde kavramsallaştırılmıştır (Pettingill ve Rohner, 1985).

Kontrol ile ebeveynin çocuğun davranışlarını ne kadar sınırladığı veya kısıtladığı ve bu sınırlamaların ne kadar zorlandığı kastedilmektedir. Çocuklarının davranışlarını nadiren kontrol eden ebeveynler kuramda izin verici (düşük düzeyde kontrollü) olarak, çocuklarının davranışlarını dakika dakika kontrol eden ebeveynler ise kısıtlayıcı (yüksek düzeyde kontrollü) olarak tanımlanırlar. Ebeveynler çocuklarını genellikle cinsellik, tuvalet eğitimi, evdeki görevler, belli ahlaki değerler, düzenlilik, emirlere itaat ve saldırganlık gibi alanlarda kontrol etmektedirler. Bu boyutun bir ucunda hiç kontrolün olmaması yer alır ki ebeveynler çocuğa hiç bir kural getirmez ya da sadece çocuğun güvenliği ve fiziksel sağlığı için gereken kontrolü sağlarlar. Ebeveyn çocuğun yaptıklarına karşı yönlendirici değildir. Çocuğun kendi yolunu bulmasına ve kendi kararlarına bütünüyle izin verir. Kontrol boyutunun diğer ucunda ise aşırı kontrol vardır ki burada da ebeveyn bir çok durum

ve ortamda çocuğa çok fazla kural ve kısıtlama getirir ve onu bu kurallara uymaya zorlar. Davranışlarını her an takip eder ve çocuğun ebeveyni olmadan belli becerileri edinmesini, özerkliğini kazanmasını kısıtlar (Rohner ve Rohner, 1981).

1.14.3. Fenomenolojik Yaklaşım

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nda fenomenolojik yaklaşıma göre, insanın davranışlarında yaşanan olaylardan çok, kişinin bu olayları nasıl algıladığı, yorumladığı ve anlamlandırıldığı önemlidir. Rohner'in kuramında önemle belirttiği nokta, sözü edilen "reddedilmenin" bir yargı değeri taşımadığıdır. Diğer bir ifadeyle, ebeveynlerin reddedici oluşu çocuğun algısıdır. Çocukları tarafından tutarlı bir biçimde "reddedici" algılanan ebeveynlerin çocuklarının EKAR kuramında öngörülen sorunları yaşadığı araştırmalarla ortaya konmuştur. Buradaki önemli nokta, reddedilmenin çocuğun subjektif yaşantısı olduğudur. Rohner, Kagan'ın (1987) şu ifadesi üzerinde durur: "Bir ebeveynin düşmanı ya da kabul edici olduğu onun davranışlarının gözlenmesiyle değerlendirilemez, çünkü ne sevgi, ne red davranışın belirgin bir niteliği değildir. Ebeveyn sevgisi de onun davranışlarının bir göstergesi değil, çocuğun taşıdığı bir inançtır." (Rohner, 1994).

Rohner'e (2000) göre, ebeveyn davranışı ile çocukların uyumu arasında anlamlı ilişki bulmayan birçok çalışmada sadece ebeveyn davranışları üzerine odaklanılmış, çocukların bu davranışları nasıl algıladığı gözardı edilmiştir. Rohner, ancak fenomenolojik bir bakış açısıyla ebeveyn davranışları ve çocuğun psikolojik uyumu arasında bir ilişki kurulabileceğini savunmaktadır. Ebeveyn davranışlarının çocuklar üzerindeki etkisi çocuğun algısal ve içsel süreçleriyle şekillenmektedir. Özetle, tüm bu yukarıda sayılan nedenlerle EKAR Kuramı, çocuğun algıladığı subjektif sıcaklık, düşmanlık veya kayıtsızlık gibi duyguları vurgulamaktadır. Böylelikle, kuram çocuğun duygularını temel aldığı için etnik sınırlamalardan bağımsız kültürlerarası ampirik çalışmalara olanak tanımaktadır. EKAR Kuramı, dünyanın her yerindeki çocukların "kabul" veya "red" olarak algıladıkları tutumlara karşı tutarlı tepkiler verdiklerini öngörmektedir (Rohner, 1986).

1.14.4.EKAR Kuramının Alt Alanları

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı, “kişilik”, “başetme” ve “sosyokültürel” alanlar olmak üzere, üç farklı alanda beş temel soru sormaktadır:

Kişilik Alanı:

➤ Anne-babası tarafından reddedilen çocuklara ne olmaktadır? Yani, anne-babası tarafından kabullenilen veya reddedilen çocuklar bu duruma nasıl bir tepki vermektedir?

➤ Anne-babası tarafından çocuklukta kabullenilmiş veya reddedilmiş yetişkinler, yetişkinlikte nasıl bir durumdadırlar? Yani, çocuklukta yaşanan reddedilmenin etkileri yetişkinlik veya yaşlılık dönemine kadar sürmekte midir?

Başetme Alanı:

➤ Anne-babası tarafından reddedilmiş bazı çocuk veya yetişkinler neden bu olumsuz durumla diğerlerine göre daha etkin bir şekilde başa çıkabilmektedirler?

Sosyokültürel Alan:

➤ Neden bazı anne-babalar çocuklarına karşı sıcak ve sevgi dolu bir şekilde yaklaşırken, diğer bazı anne-babalar çocuklarına karşı soğuk, ilgisiz hatta saldırgan olabiliyorlar? Anne ve babaların çocuklarına karşı olumlu veya olumsuz davranışlarında hangi psikolojik ve/veya toplumsal faktörler rol oynamaktadır?

➤ Toplumun genel yapısı ve içinde yer alan bireylerin davranış ve inançları, çocuklukta yaşanan kabullenilme veya reddedilme ile ne denli ilişkilidir?

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı bu sorulara evrensel bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır. EKAR Kuramı, hem dünya üzerinde yaşayan çeşitli kültürlerden, hem de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çeşitli etnik gruplardan toplanmış kültürler arası verilere dayanmaktadır. Kuram, bir taraftan 20. yüzyılda yapılmış konuyla ilgili

binin üzerindeki ampirik araştırma bulgularını dikkate alırken, diğer taraftan bu bulguların anlaşılabilmesine olanak tanıyacak kuramsal bir çerçeve oluşturmuştur. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı, bu çeşitli araştırma bulgularına dayanarak, anne-baba tarafından kabullenilme veya reddedilme konusunu, döllenmeden ölüme uzanan bir gelişim süreci içerisinde ele alır. Kuramın tüm yaşam sürecini ele alan bakış açısı, özellikle kişilik alanındaki görüşlerinde ortaya çıkmaktadır (Rohner, 2000).

1.14.5. EKAR Kuramı Sosyo-Kültürel Sistemler Modeli

EKAR Kuramı, hem birey hem de sosyokültürel sistem düzeyinde açıklamalar ve yordamalarda bulunmaktadır. Bireysel düzeydeki açıklama ve öngörüler, EKAR'nın Kişilik Kuramı'nda tanımlanmıştır. EKAR Kişilik Kuramında algılanan kabul-reddin kişilik özellikleri ve davranışlarla arasındaki ilişki bireysel düzeyde ele alınır. Bu konuya ileride ayrı bir başlık altında değinilecektir.

Geniş sistemler düzeyinde ise, EKAR Kuramı sosyokültürel sistem modeliyle, yaygın kabul ve red örüntülerinin süreğenliğini ve ortaya konan alt sistemleri ele alır. Rohner'in ileri sürdüğü sosyokültürel sistemler modeline göre, baskın olan sosyalizasyon örüntüleri varolan alt sistem örüntülerinin sürdürülmesinden geribildirimler olarak biçimlenir. Örneğin, yüksek düzeyde ebeveyn reddi ile karakterize bir sistemde, gelecek kuşakların çocukları da reddeden ebeveyn olacak ve kendi çocuklarını reddedeceklerdir (Rohner, 1986).

1.14.6. EKAR Kuramı'nın Kişilik Kuramı

Rohner, hiçbir kuramın, anne-baba tarafından kabul veya reddedilmenin tüm etkilerini ele almasının beklenemeyeceğini belirtir. Dolayısıyla, Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nda da, dünyanın çeşitli ülkelerinde anne-babaları tarafından reddedilmiş çocuk veya yetişkinleri tanımlayan en belirgin özellikler ele alınmış, diğer bir deyişle, anne-baba tarafından reddedilmenin kişilik üzerinde en belirleyici gözüken etkileri üzerinde durulmuştur. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nda ele alınan yedi kişilik özelliğini, yedi kişilik boyutu olarak görmek gerekmektedir. Bu kişilik özelliklerini, olumlu uçtan olumsuz uca uzanan bir boyut üzerinde düşünecek olursak, her kişi, her kişilik boyutuna ait uzantı üzerinde, belirli bir noktada olacaktır. Ebeveyn Kabul-Red

Kuramının kişilik kuramı, dünya üzerindeki farklı kültür, ırk ve dillerde, kişinin anne-babası tarafından reddedildiği durumda aşağıda özetlenen yedi kişilik özelliğinin olumsuz uçlarından oluşan bir kişilik örüntüsünün ortaya çıkacağını ileri sürmektedir (Khaleque ve Rohner, 2002). Aşağıda sıralanan yedi kişilik özelliği, bu yedi boyutun red edilme ile ilgili "olumsuz" uçlarıdır.

- Bağımlılık veya savunucu bağımsızlık (yaşanılan reddedilmenin derecesine ve biçimine bağlı olarak)
- Duygusal tepkisizlik (duyarsızlık)
- Düşmanlık, saldırganlık, pasif saldırganlık veya düşmanlık veya saldırganlığın denetimiyle ilgili sorunlar
- Olumsuz öz-saygı
- Olumsuz öz-yeterlik
- Duygusal tutarsızlık
- Olumsuz dünya görüşü

1.14.6.1. Bağımlılık veya Savunucu Bağımsızlık

En geniş anlamıyla "bağımlılık" kelimesi diğer insanların tepkisine, özellikle de olumlu tepkisine duyulan duygusal bir ihtiyaçtır. Davranış düzeyinde, "bağımlı davranış", çocuk (veya yetişkinlerin) kendileri için önemli olan insanlardan olumlu tepki almak girişimleridir. Çocukluktan yetişkinliğe doğru uzanan süreç içerisinde, olumlu tepkiye duyulan ihtiyaç değişik biçimler alır. Buna paralel olarak, kişilerin olumlu tepkinin kendilerinden esirgenmesine (reddedilmeye) verdikleri tepkiler de artan olgunlukla beraber değişir (Eryavuz; 2006).

Bağımlılık ve reddedilme arasında karmaşık ve doğrusal olmayan bir ilişki yordamaktadır. Anne-babası tarafından kabul edilmiş çocuk, normal koşullar içerisinde, orta derecede bağımlı olacaktır. Anne-babanın giderek daha fazla reddedici olduğu durumlarda -belirli bir noktaya kadar- çocuğun da olumlu tepki almak yönündeki girişimleri artacak, yani, giderek daha fazla bağımlı olacaktır. Reddedilme uzantısı üzerinde belirlenmemiş olan bir noktadan sonra çocuk olumlu tepki almak için giderek daha az girişimde bulunacaktır. Bundan sonrasında çocuk dışarıdan bakıldığında bağımsızmış gibi görünse de, bu bağımsızlık "sağlıklı bir

bağımsızlık"tan çok "savunucu bir bağımsızlık" olacaktır. Anne-babaları tarafından ciddi şekilde reddedilmiş çocuklar olumlu bir tepkiye hasrettirler. Ancak, sürekli düşmanca veya kayıtsız davranan anne-babalarından sevgi istemeye devam etmek onlar için çok acı verici birşeydir. Bu çocuklar sıklıkla kendi içlerine kapanır (yani, duygusal olarak daha az tepki vermeye başlar) ve duygusal olarak yalıtılmış bir durumun içerisine girdikçe de, olumlu tepki için giderek daha az girişimde bulunmaya başlarlar. Öfke ve yaralanmışlıklarıyla, anne-babalarından uzaklaşabilir, hatta, kendileri anne-babalarını reddedebilirler, kendi içlerine döner, ya da bazen öfke ve yaralanmışlıklarını toplumsal açıdan uygun olmayan biçimlerde dışa vurabilirler. Anne-babaları tarafından ciddi şekilde reddedilmiş olan çocukların bu görünürdeki bağımsızlıkları, aslında onların kendilerini yeni zedelenmelerden korumak, üzerinde hiçbir kontrollerinin olmadığı bir durumda, reddedilmenin acısıyla başa çıkmaya çalışmak için geliştirmiş oldukları yollardır (Eryavuz, 2006).

Hem anne-baba sıcaklığının (sevgi ve şefkat), hem de açık reddetme ifadelerinin çocuğun bağımlılığını bir noktaya kadar yükseltiyor olması, anne-baba tarafından kabul veya reddedilme ile bağımlılık arasındaki ilişkiyi daha da karmaşık bir hale getirir. Çocukların bağımlılık gereksinimleri bir kabul edilme ortamında, sıcak ve duyarlı anne-babalar tarafından pekiştirilecektir. Çocuklar böyle bir ortamda benimseyebilecekleri bir model bulacaklardır. Anne-babanın sıcaklığı ve şefkati, müdahale edici bir anne-baba denetimi ile yan yana geldiğinde, bağımlılık eğrisinde özellikle göze batan bir yükselme oluşturur. Rohner (2000) bağımlılık eğrisindeki bu yükselmeyi "immatür bağımlılık" olarak adlandırmıştır, çünkü bu tür anne-babalık ufak, meraklı, aktif çocukların yapma eğilimde oldukları birçok şeyi yapabilme fırsatını onların elinden alır. Bu immatür bağımlılığa yol açan anne-babalığı Rohner "boğucu sevgi" olarak adlandırmıştır. Bu durumdaki çocuk, bebekleştirilmekle, şefkatli denetimle boğulur (Rohner, 2000).

Çocukların reddedilmeye verdikleri tepkilerin, yaşamlarındaki önemli birinin kaybını beklerken yaşadıkları yasa verdikleri tepkilerle birçok ortak noktası vardır. Her iki bağlamda da çocuklar (ve yetişkinler) yoğun bir sıkıntı yaşarlar; her iki bağlam da psikolojik değişikliklerle ilişkilidir; her iki bağlam da daha önceki sıcak ilişkiyi yeniden oluşturmaya çabalamayı da içeren belirli davranışsal tepkilerle ilgilidir. Hem beklenen yas, hem de algılanmış reddedilmede kişi ilişkinin kaybına

veya aksamasına güçlü bir şekilde direnir. Hem yas hem de reddedilme önemli miktarda endişe, güvensizlik ve diğer acı verici duygusal tepkilerle ilişkilidir. Ancak, bazen, öfke veya büyük bir kızgınlık, yaşla normalde ilişkili olan endişe, güvensizlik ve diğer duyguların üstünü örtebilir veya yerini alabilir. Bu duruma, özellikle savunucu bağımsızlık durumunda rastlanılır (Eryavuz, 2006).

1.14.6.2. Duygusal Tepkisizlik

Ciddi şekilde reddedilmiş çocuklar, model alabilecekleri sevgi dolu anne-babaları olmadığı için, sevgi vermeyi öğrenmemişlerdir. Şefkate çok ihtiyaç duymalarına rağmen, bunu vermekte ve almakta zorluk çekerler. Kendilerini duygusal olarak daha fazla hırpalanmaktan korumak amacıyla reddedilmiş çocuklar duygusal olarak geri çekilme, giderek olumlu tepki almak için daha az girişimde bulunmak ve duygularını üzerini örtmek eğilimindedirler. En sonunda, kendileri için önemli olan insanlardan olumlu tepki almak için çabalamaktan vazgeçebilirler. Ama tüm bunları yaparken, genellikle farkında olmadıkları, bazen de şiddetli bir şekilde inkar ettikleri bir sevgi hasreti içerisinde olurlar. Bu şekilde, reddedilmiş çocuklar duygusal açıdan yalıtılmış, başkalarıyla özgürce ve açıkça sıcak ve yakın ilişkiler kuramayan kişiler olurlar. Bağlanmalarında duygusal sınırlılık veya savunuculukta sorunlar yaşarlar ve aşırı vakalarda apati görülür veya duygulanımları açısından küntleşebilirler (Eryavuz, 2006).

1.14.6.3. Düşmanlık ve Saldırganlık

Reddedilmiş çocuklar anne-babalarına öfkelenme veya kızgınlık duyma eğilimindedirler. Öfkelerini doğrudan ortaya koyabilirler veya içlerinde biriktirirler ki, bu da öfke denetiminde sorunlara yol açar. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın kişilik kuramına göre, şayet anne-babanın çocuğu reddediş biçimi, düşmanlık ve saldırganlık şeklinde ortaya çıkıyorsa, reddedilmiş çocuklar düşmanlık duyguları hissetmeye, saldırgan olmaya veya pasif agresif bir tutum içerisine girmeye özellikle eğilimli olurlar. Bu şartlar altında, çocuklar ayrıca saldırgan bir modelle de karşı karşıya kalırlar. Bu şekilde saldırganlık eğilimleri daha da yoğunlaşabilir. Ancak, bazen, anne-babalar çocuklarının öfkelerini açıkça ifade etmelerine izin vermezler. Bu çocuklar öfke denetiminde sorunlar yaşamaya eğilimli olurlar. Bastırılmış, aşırı

kontrol edilmiş öfke, sıklıkla kişinin saldırganlıkla endişeli bir şekilde “uğraşmasında”, saldırganlık içeren hayal veya rüyalarda, ya da kişinin başkalarının hayali veya gerçek saldırganlıklarıyla garip bir şekilde ilgilenmesi gibi başka kılıklara bürünmüş veya sembolik şekillerde ortaya çıkabilir. Ancak, en uygun koşullarda bile çocuklarda (veya yetişkinlerde) hiç bir saldırganlığın görülmemesi mümkün olmayacaktır. Dünyanın her köşesinde normal çocuklar (veya yetişkinler) zaman zaman sinirlilik, öfke gibi düşmanlık veya saldırganlık içeren bir tablo içerisine girebilirler. Hiçbir zaman öfkeli veya saldırgan gözükmeyen çocuklar, aşırı saldırgan olan çocuklardan farklı, ama aynı derecede psikolojik olarak sorunlu olabilirler (Rohner, 1975).

1.14.6.4. Olumsuz Öz-Saygı

Öz-değerlendirme, kişinin, olumludan olumsuzu uzanan bir uzantı üzerinde yer alan kendisiyle ilgili duygu, tutum ve algılarını içerir. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın kişilik kuramında “öz-saygı” ve “öz-yeterlik”, kişinin kendisiyle ilgili değerlendirmelerinin iki farklı boyutunu oluşturur. Öz-saygı boyutu, kişinin kendi değeri; öz-yeterlilik ise yeterliği ile ilgilidir (Rohner, 1984,1999).

Öz-saygı, kişinin kendi değeri hakkında yaptığı genel duygusal değerlendirmedir. Olumlu öz-saygı, kişinin kendisini beğendiği, onayladığı, kabul ettiği, kendisiyle rahat olduğu, kendisini değerli, başkalarının saygısını hak eden biri olarak gördüğü, ender olarak kendisinden memnun kalmadığı anlamına gelir. Diğer yanda, olumsuz öz-saygı, kişinin kendisini beğenmediği veya onaylamadığı, kendi değerini düşük gördüğü, kendisini hiçbir değeri olmayan, suçlanmayı hak etmiş biri olarak algıladığı ve kendisini diğer kişilerden aşağı gördüğü anlamlarını taşır. Reddedilmiş çocuklar mecazi anlamda şöyle derler: “Benim annem beni sevmiyor, dolayısıyla ben sevmeye değer değilim. Ben iyi değilim!” Sembolik etkileşim kuramcılarına göre, anne-babanın reddetmesine verilen bu tepki, çocukların kendilerine yaşamlarındaki “önemli kişilerin” onlara baktığı gibi bakma eğiliminde olmalarından kaynaklanır. Onların yaşamındaki “önemli kişiler” arasında en önemli olan anne-babaları şayet onları sevmiyorsa, o zaman, bu çocuklar kendilerini sevilemeyecek ve dolayısıyla da, değersiz ve yetersiz kişiler olarak algılama eğiliminde olurlar (Rohner, 1986).

1.14.6.5. Olumsuz Öz-Yeterlik

Öz-yeterlik, kişinin kendi yeterliliği hakkında yaptığı değerlendirmeleri içerir. Olumlu öz-yeterlik duyguları, kişinin kendisini sorunlarıyla yeterince başa çıkabilen, başarılı veya yapacağı işlerde başarılı olacağını düşünen, kendinden emin, kendine güvenen ve sosyal açıdan yeterli biri olarak gördüğü anlamına gelir. Diğer yanda, olumsuz öz-yeterlik, yetersizlik duyguları, günlük yaşamın taleplerini karşılamada yetersiz kaldığını düşünme, kişinin istediği şeyler için yeterince mücadele edemediğini hissetmesi gibi duygu ve düşüncelerle ilgilidir (Rohner, 1986).

Kişinin kendini değerlendirmesiyle ilgili iki ayrı boyutu oluşturan “öz-saygı” ve “öz-yeterlik”, faktör analizinde bazen iki ayrı faktör bazen de tek bir faktör olarak belirmektedir. Bu iki kavramın kişilik kuramında ayrı ayrı ele alınmış olmasının nedeni, anne-baba tarafından kabul veya red edilme ile farklı şekilde ilişkili olmalarındandır (Rohner, 1986). Kendilerini değersiz, iyi olmayan ve eleştirileri hak eden biri olarak gören çocuklar, bu duyguları kolayca kişisel yetersizlik ve yeteneksizlikle ilgili inançlara genellerler. Bu çocuklar yaşamlarındaki önemli olaylar üzerindeki kontrollerinin az olduğunu hissederler. Seviliş sevilmemenin insan yaşamındaki en önemli olaylardan biri olduğu düşünülecek olursa, reddedilmiş çocukların bu değerlendirmeleri bir anlamda doğrudur. Ancak, bu çocuklar olumsuz öz-yeterlik duygularını yanlış bir şekilde diğer alanlara da genelleme eğilimindedirler. Bu çocuklar kendilerini kendi kendisini gerçekleştiren bir kehanetin ortasında bulurlar: Kendilerini yetersiz ve beceremeyen bir olarak gördükçe, gerçekten de öyleymiş gibi davranmaya başlayabilirler. O zaman, diğer insanlar onları daha olumsuz bir şekilde değerlendirir ve bu olumsuz değerlendirme onların zaten zedelenmiş olan öz-saygı ve öz-yeterlik duygularına bir geribildirim olarak ulaşır. Bu yıkıcı döngünün, hiç şüphe yok ki, anne-babaları tarafından reddedilmiş çocukların okul başarısının kabul edilmiş çocukların okul başarısına göre daha düşük olmasında rolü vardır. Bu döngüyü yetişkinlerin mesleki yaşamlarında da görmek mümkündür (Rohner, 1986).

1.14.6.6.Duygusal Tutarsızlık

Reddedilmenin getirdiği psikolojik hasardan dolayı sevilmediklerini hisseden çocukların, anne-babaları tarafından kabul edilmiş çocuklara göre strese karşı toleransları daha azdır. Birçok klinisyenin belirttiği gibi, bu çocukların "ego gücü" daha azdır. Bunun bir sonucu olarak anne-babaları tarafından kabul edilmiş çocuklara göre duygusal açıdan daha az tutarlıdırlar. Diğer bir deyişle, bu çocukların günlük küçük streslere canı sıkılır, öfkelenir ya da bunlara benzer başka tepkiler verirler. Elbette, anne-babaları tarafından kabul edilmiş çocukların da canları herhangi birşeye sıkılabilir. Zaten, ele alınan tüm bu kişilik özellikleri açısından anne-babaları tarafından kabul edilmiş çocuklar ile anne-babaları tarafından reddedilmiş çocukların arasında niteliksel değil, niceliksel bir fark söz konusudur (Eryavuz, 2006).

1.14.6.7. Olumsuz Dünya Görüşü

Bir insanın gerçekliği -ya da yaşam ve dünya ile ilgili imgesini - psikolojik açıdan nasıl inşa edeceği büyük ölçüde çocukluktaki yaşantıları, özellikle de anne-babasıyla olan ilişkisinde yaşadığı kabul veya reddedilme deneyimleri tarafından biçimlenecektir. Anne-babalarının ellerinde psikolojik açıdan çok zedelenmiş olan "reddedilmiş çocuklar", anksiyöz, güvensiz, bağımlı veya savunucu bir şekilde bağımsız, öfkeli ve duygusal açıdan tepkisiz olmaya ve öz-saygı ve öz-yeterlik duygularını değersizleştirmeye eğilimli olacaklardır. Bu noktaya geldikten sonra, bu acı aile yaşantılarını ve içsel duyguları yaşamın ve evrenin özüne yüklemek bu çocuklar için sadece küçük bir adımdır: "Hayat bu işte. Acı verici ve güvenilmez". Anne-babaları tarafından reddedilmiş birçok çocuğun gözünde dünya, özünde arkadaşça olmayan, düşmanca, güvenilmez, hoş olmayan bir yerdir. Reddedilmiş çocuklar genellikle hayattan bundan daha fazla bir şey pek beklemezler. Diğer bir deyişle, bu çocuklar olumsuz bir dünya görüşü geliştirirler ve bu olumsuz görüş bir kez oluştuktan sonra onları yaşamları boyunca sürükler (Eryavuz, 2006).

1.14.7. EKAR Kuramının Başetme Kuramı (Coping Theory)

EKAR Kuramında, insanların ruh sağlığının, yaşadıkları reddedilmenin sıklığına, şiddetine ve süresine bağlı olarak bozulduğu ileri sürülmektedir. Dünyada yapılan çalışmalarda, kuramın öngördüğü gibi çocuk ve yetişkinlerin yaklaşık %80'ninin Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın kişilikle ilgili görüşleri doğrultusunda tepki verdikleri belirlenmiştir. Kuramın beklentileri doğrultusunda tepki vermeyen kişilerin bir bölümü "sorunlu" kişiler olarak adlandırılmıştır. "Sorunlu" kişiler bir reddedilme yaşamamış olmalarına rağmen ruhsal sağlıkları yine de zedelenmiş kişilerdir. İnsanlar, anne-baba tarafından reddedilmeyle hiçbir ilişkisi olmayan pek çok nedenden dolayı psikolojik olarak rahatsızlanabileceği için, Ebeveyn Kabul-Red Kuramı araştırmacıları bu kişileri yeterince çalışmamışlardır (Eryavuz, 2006).

Çocukluktan yetişkinliğe uzanan zaman içerisinde, çok ağır bir şekilde reddedilmiş ve psikolojik olarak çok hasar görmüş kişiler hariç, birçok reddedilmiş kişinin, ailelerinin dışında, maruz kaldıkları red edilmenin birçok duygusal, bilişsel ve davranışsal etkilerini hafifletecek yeterince olumlu deneyimleri olur. Dolayısıyla, başarılı bir psikoterapi, olumlu iş yaşantıları, tatmin edici bir evlilik gibi diğer bazı doyurucu süreç ve sonuçlarla, çocuklukta anne-babaları tarafından reddedilmiş çocuklar, reddedici anne-babalarının doğrudan etkisi altında oldukları günlere göre duygusal ve psikolojik olarak daha uyumlu olabilirler (Eryavuz, 2006).

1.14.8. EKAR Kuramında Değerlendirme

Ebeveyn kabul-reddinin sonuçlarının dünya çapında çalışılması için çeşitli araştırma desenleri ve yöntemleri kullanılmıştır. Bu bölümde, bu çalışmada kullanılan ölçeklerin nasıl geliştirildiği anlatılmıştır.

1.14.8.1. Ebeveyn Kabul- Red/Kontrol Ölçeği (EKRÖ/K)

Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği yetişkinlerin çocukluğunda algıladığı ebeveyninin kabul-red ve kontrolle ilgili davranışlarını ölçmeyi amaçlamaktadır.

Ölçek, anne ve baba formu olmak üzere iki formdan oluşmuştur. Yetişkin bireye 7-12 yaşlar arasında algıladığı ebeveyn davranışlarıyla ilgili 73 soru sorulmaktadır.

Bu ölçeğin ilk formu (EKRÖ) algılanan ebeveyn davranışlarının kontrol boyutunu içermemektedir ve Rohner, Saavedra ve Granum tarafından 1978’de geliştirilmiştir. Ölçekte kişinin algıladığı ebeveyninin kabul/reddi dört alt ölçekle değerlendirilir: (1) algılanan sıcaklık ve sevgi, (2) algılanan düşmanlık ve saldırganlık, (3) algılanan kayıtsızlık ve ihmal, (4) algılanan ayrılaşmamış reddedilme. EKRÖ, bir alt ölçeği (sıcaklık/sevgi) 20 madde, iki alt ölçeği (düşmanlık/saldırganlık ve kayıtsızlık/ihmal) 15’er madde, diğer alt ölçek ise (ayrılaşmamış red) 10 madde olmak üzere toplam 60 maddeden oluşmaktadır. Rohner ve ark. 1997’de daha sonra ebeveynliğin kontrol boyutunu içeren 13 madde ekleyerek EKRÖ/K’yı geliştirmişlerdir. EKRÖ’nün anne ve baba formunda denekler çocukluklarında ebeveynleriyle ilgili algıladıkları davranışları Likert tipi bir ölçek üzerinde kendileri yanıtlarlar. 1 ve 4 puan arasında değerlendirilen yanıtlar “hemen hemen her zaman doğru”, “bazen doğru”, “nadiren doğru”, “hiç bir zaman doğru değil” biçimindedir. Testin en genel sonucunu yani algılanan kabul ve reddi yorumlamak için sıcaklık/sevgi alt ölçeğindeki tüm maddeler ve kayıtsızlık/ihmal alt ölçeğindeki yedi madde ters puanlanır. Ölçekteki yüksek puan algılanan minimum sıcaklığı ve maksimum reddi göstermektedir. Testte sıcaklık/sevgi alt ölçeği ile ilgili olası en düşük puan 20, en yüksek puan 80 ve orta nokta 50 puandır. Düşmanlık/saldırganlık ve kayıtsızlık/ihmal alt testleri için bu puanlar sırasıyla 15, 60, 37.5, ayrılaşmamış red için ise 10, 40 ve 25 puandır. Testin toplam puanlarına bakıldığında ise olası en düşük puan 60, en yüksek puan 240 (ki maksimum reddi gösterir), orta noktası ise 150 puandır.

EKRÖ, 1971 yılında rasyonel-kuramsal bir zemin üzerinde yapılandırılmış bir ölçektir. Testin oluşturulmasında geçerli birçok kuramsal görüş ele alınmıştır. EKAR Kuramında savunulan görüşler doğrultusunda ebeveynliğin sıcaklık boyutunun davranışsal göstergelerini ölçeğe düşünülen maddeler seçilmiştir. EKRÖ’nün yetişkin ve çocuk formlarının geliştirilmesi sırasında, ABD’de olduğu gibi diğer ülkelerde de kullanılabilir bir ölçek olması için alt ölçeklerdeki maddelerin evrensel olarak uyarlanabilirliğine, alt ölçeklerin uluslararası ortak referanslarının olmasına ve maddelerdeki kullanılan dilin anlaşılabilirliğine dikkat edilmiştir. Bir ön

çalışma ile 101 toplumu içeren kültürlerarası bir anketle, sıcaklık/sevginin, düşmanlık/saldırganlığın, kayıtsızlık/ihmalin ve ayrışmamış reddetmenin sözel ve fiziksel ifadelerinin tüm dünyada ebeveyn kabul ve reddinin temel göstergeleri olduğu gösterilmiştir. Bu çalışma aynı zamanda bu belirgin kümelerin uluslararası referansları olduğunu da açığa çıkarmıştır. Test maddeleri farklı antroploglarca yeniden incelenerek ve daha küçük örneklerle çalışılarak dil açısından düzeltilmiştir.

EKRÖ yetişkin formu, 1973'te öğrencilere uygunarak madde analizi yapılmış ve alt ölçeklerin toplam test puanı ile korelasyonları incelenerek düşük korelasyon gösteren maddeler elenmiş veya değiştirilmiştir. Daha sonra, 1975'ten itibaren ise testin standardizasyonu, istatistiksel güvenilirlik ve geçerlik analizleri yapılmaya başlanmıştır. EKRÖ'nün geçerlik ve güvenilirlik analizleri APA tarafından belirtilen "Eğitimsel ve Psikolojik Testlerin Standartları"na uygun bir biçimde yapılmıştır. Yetişkinler için EKRÖ ve KİDÖ'nün (Kişilik Değerlendirme Ölçeği) geçerlik ve güvenilirlik çalışması ABD'de yaşayan 147 üniversite öğrencisinin oluşturduğu örneklem ile değerlendirilmiştir. Denekler, Washington D.C.'de yaşayan, 18- 43 yaşlar arası kadın ve erkeklerden oluşmuştur. Yetişkin deneklerin test puanları arasında yaş ve cinsiyete bağlı bir fark bulunmamıştır. Testin iç tutarlılığıyla ilgili istatistiklerde, Yetişkin EKRÖ'nün iç tutarlılık katsayıları (Cronbach's alpha) .86 ile .95 arasında bulunmuştur.

EKRÖ'nün eş zaman geçerliği için yapılan çalışmada, iki farklı geçerli ölçekten maddeler eklenerek testin farklı bir versiyonu kullanılmıştır. EKRÖ'nün dört alt ölçeğinin eşzaman geçerliği için Schaefer'in Ebeveyn Davranışı Ölçeği'nden (CRPBI) üç alt ölçek ve Bronfenbrenner'in Ebeveyn Davranışı Anketi'nin bir alt ölçeği kriter olarak alınmıştır. Aynı zamanda birleşici ve ayırdedici geçerlik için her EKRÖ alt ölçeğinin birbiri ve diğer geçerlik alt ölçekleriyle korelasyon matrisleri bildirilmiştir. Eş zaman ve birleşici geçerlik istatistikleri her EKRÖ alt ölçeğinin geçerlik alt ölçekleriyle anlamlı dercede ilişkili olduğunu göstermiştir. Örneğin, EKRÖ'deki algılanan ebeveyn "kayıtsızlık/ihmal"inin CRPBI'de algılanan "düşmancıl kopukluk" ile korelasyonu .86'dır.

Tüm bu iç tutarlılık (güvenirlik) ve eşzaman, birleşici, ayırddedici geçerlikleri ile ilgili ölçümler EKRÖ'nün alt ölçeklerinin dayandığı kuramsal yapının yapı geçerliğini göstermektedir. Ayrıca özellikle yetişkin EKRÖ formunun faktör analizi verileri de yapı geçerliğinin güçlülüğünü desteklemektedir. Faktör analizi sonucunda kabul ve red olmak üzere iki temel faktör bulunmuştur. Bu iki faktörün arasındaki korelasyonun .55 olması önemli görülmüş, ebeveyn kabul ve reddi birbirinden tamamen bağımsız faktörler olmayıp, tek bir boyutun iki ayrı ucu olarak yorumlanmıştır. Bu da ebeveynliğin sıcaklık boyutunda “algılanan kabul” ve “algılanan red” kavramlarının yapı geçerliliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Rohner ve arkadaşlarının teste (EKRÖ) sonradan eklediği kontrol boyutu ile test EKRÖ/K olmuştur. Kontrol boyutu ile algılanan ebeveyn kontrolü (izin vericilik-kısıtlayıcılık) ölçülmektedir. 13 maddeden oluşan kontrol skalasında puanlar 13 (minimal kontrol) ile 52 (yüksek düzeyde kontrol) arasında değişmektedir. EKRÖ'nün kontrol alt ölçeği geliştirilirken Schaefer'in Kontrol Skalası'ndan yararlanılmıştır. Kontrol skalasının yetişkinler için güvenilirlik ve geçerlik analizleri incelendiğinde iç tutarlık katsayılarının anne kontrolü için .77, baba kontrolü için .91 olduğu görülmektedir. Bu çalışmada EKRÖ/K yerine EKRÖ kullanılmıştır.

1.14.8.2. Kişilik Değerlendirme Ölçeği (KİDÖ)

KİDÖ yetişkinlerin kişilik ve davranış özelliklerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ölçekte, yedi kişilik boyutu 63 soruyla değerlendirilir. 1978'de Rohner, Saavedra ve Granum tarafından geliştirilen ölçekteki yedi kişilik boyutu şunlardır: 1. Bağımlılık, 2. Düşmanlık/saldırganlık, 3. Öz-saygı, 4. Öz-yeterlik, 5. Duygusal duyarlılık 6. Duygusal tutarlılık ve 7. Dünya görüşü. Rohner'e göre (1984, 1999) tüm insanlar, kişilik özelliklerine göre yukarıda tanımlanan yedi farklı boyut üzerinde belirli noktalara yerleştirilebilirler.

Kişilik Değerlendirme Ölçeği, EKRÖ'ye tamamlayıcı bir test olarak geliştirilmiştir. EKAR Kuramında savunulduğu gibi, algılanan ebeveyn kabul ve reddi KİDÖ'nün ölçtüğü kişilik ve davranışsal yapılarla ilişkilidir. Ayrıca KİDÖ bağımsız bir test olarak da kullanılabilir. Yetişkin KİDÖ'de her bir kişilik boyutu

için dokuzar madde olmak üzere toplam 63 madde bulunmaktadır. KİDÖ de EKRÖ gibi kişinin kendi yanıtladığı dörtlü Likert tipi bir öz-bildirim ölçeğidir. Her alt testteki yüksek puan, algılanan ebeveyn reddine eşlik ettiği öngörülen davranış kümesinin (bağımlılık, düşmanlık/saldırganlık, olumsuz benlik algısı gibi) belirgin olarak fazlalığına işaret eder. Testteki bu eğilimin yanlı yanıtlamayı engellemesi için 20 madde ters puanlanmıştır. Her bir kişilik boyutu için ayrı puanlar veren testin toplam puanı da hesaplanarak kişinin genel ruh sağlığı hakkında bilgi verdiği; testin toplamındaki yüksek puanın bireyin duygusal/davranışsal işlevselliğindeki bozulmayı gösterdiği belirtilmektedir (Rohner, 1984, 1999). KİDÖ’de her bir alt ölçek için en düşük puan 9, en yüksek puan 36 ve orta nokta 21.5, testin genelinde ise en düşük puan 63, en yüksek puan 252 ve orta nokta 157.5 puandır.

Yetişkin KİDÖ de EKRÖ ile aynı yıl ve yine rasyonel-kuramsal bir zemin üzerinde geliştirilmiştir. Birçok geçerli kuramsal faktör dikkate alınarak geliştirilen testteki kişiliğe ilişkin özelliklerin dünyanın her yerindeki insanlarda değişen düzeylerde bulunduğu holokültürel kanıtlarla gösterilmiştir. Böylelikle KİDÖ alt ölçeklerinin evrensel olarak uygulanabilir olduğu görülmüştür. Yukarıda açıklanan EKRÖ için yapılan çalışmalardaki işlemlerin tümü KİDÖ’nün geliştirilme aşamasında da tekrarlanmıştır. KİDÖ’nün geçerlik çalışması için farklı altı geçerli ölçekten alt ölçekler seçilmiştir. Lorr ve Youniss’in (1973) Kişilerarası Stil Envanteri’nin üç alt ölçeği KİDÖ’nün eş zaman geçerliliği için kriter alt ölçekleri olarak kullanılmış, diğer KİDÖ alt ölçeklerinin eş zaman geçerliliği için de Shostrom’un (1966) Kişisel Oryantasyon Envanteri, Buss ve Durkee’nin (1957) Düşmansılık Envanteri ve Rosenberg’in (1965) Benlik Saygısı Ölçeği’nin birer alt ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca yanıtlardaki olası yanlılıkları değerlendirmek amacıyla Crowne ve Marlow’un (1960) Sosyal Beğenirlik Ölçeği ile Couch ve Keniston’un ölçeklerinden yararlanılmıştır.

Yetişkin KİDÖ güvenirlik katsayılarının .73 ile .85 olduğu görülmüştür. Geçerlikle ilgili yapılan analizler sonucunda ise duygusal tepkisizlik alt ölçeği dışında tüm KİDÖ alt ölçeklerinin geçerlik alt ölçekleriyle anlamlı derecede yüksek korelasyonlar gösterdiği bulunmuştur. Eş zaman geçerlikleri ve aynı zamanda birleşici ve ayırdedici analizleri için her bir KİDÖ alt ölçeğinin birbiri ve diğer geçerli alt ölçeklerle korelasyonları anlamlı bulunmuştur. İç tutarlılık (güvenirlik) ve

eşzaman, birleşici, ayırdedici geçerlikleri ile ilgili ölçümler KİDÖ'nün alt ölçeklerinin dayandığı kuramsal yapının yapı geçerliğini göstermektedir. Ayrıca KİDÖ faktör analizi verileri de yapı geçerliğinin güçlülüğünü desteklemektedir. KİDÖ 13 dile uyarlanmış ve her kıtada birçok çalışmada kullanılmıştır. Khaleque ve Rohner (2001), ABD'de bir çok etnik grupta kullanılan ve 252 denekten oluşan bir meta analiz çalışması sonucunda ortalama etki büyüklüğü katsayılarını .86-.90 olarak bildirmişlerdir. Ayrıca 12-18 aylık aralarla yapılan test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .76 olarak bulunmuştur.

EKRÖ ve KİDÖ'nün Çekçe, Japonca, İspanyolca, Hintçe gibi dünyadaki bir çok dille birlikte Türkçe çevirisi ve güvenilirlik, geçerlilik çalışmaları bulunmaktadır. Ülkemizde yapılan çalışmalara yöntem bölümünde değinilecektir.

1.14.8.3. Abla/Ağabey Kabul- Red/Kontrol Ölçeği (AKRÖ/K)

Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği'nden adapte edilerek oluşturulan yeni bir ölçektir. Kullanılan ölçeğin geçerlilik güvenilirlik analizleri bu çalışmada yapılmıştır. Ağabey/Abla Kabul-Red/Kontrol Ölçeği çocukların kardeşlerinden algıladığı kabul-red ve kontrolle ilgili davranışlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. 7- 16 yaşlar arasındaki çocuğa algıladığı kardeş davranışlarıyla ilgili 73 soru sorulmaktadır.

Ölçekte kişinin algıladığı ebeveyninin kabul/reddi dört alt ölçekle değerlendirilir: (1) algılanan sıcaklık ve sevgi, (2) algılanan düşmanlık ve saldırganlık, (3) algılanan kayıtsızlık ve ihmal, (4) algılanan ayrılaşmamış reddedilme. AKRÖ, bir alt ölçeği (sıcaklık/sevgi) 20 madde, iki alt ölçeği (düşmanlık/saldırganlık ve kayıtsızlık/ihmal) 15'er madde, diğer alt ölçek ise (ayrılaşmamış red) 10 madde olmak üzere toplam 60 maddeden oluşmaktadır. Rohner ve ark. 1997'de daha sonra ebeveynliğin kontrol boyutunu içeren 13 madde ekleyerek EKRÖ/K'yı geliştirmişlerdir. Burada bu teste yer alan kontrol maddeleri AKRÖ/K olarak hazırlanan yeni ölçeğe eklenmiştir. AKRÖ'da denekler kardeşleriyle ilgili algıladıkları davranışları Likert tipi bir ölçek üzerinde kendileri yanıtlarlar. 1 ve 4 puan arasında değerlendirilen yanıtlar "hemen hemen her zaman doğru", "bazen doğru", "nadiren doğru", "hiç bir zaman doğru değil" biçimindedir.

Testin en genel sonucunu yani algılanan kabul ve reddi yorumlamak için sıcaklık/sevgi alt ölçeğindeki tüm maddeler ve kayıtsızlık/ihmal alt ölçeğindeki yedi madde ters puanlanır. Ölçekteki yüksek puan algılanan minimum sıcaklığı ve maksimum reddi göstermektedir. Testte sıcaklık/sevgi alt ölçeği ile ilgili olası en düşük puan 20, en yüksek puan 80 ve orta nokta 50 puandır. Düşmanlık/saldırganlık ve kayıtsızlık/ihmal alt testleri için bu puanlar sırasıyla 15, 60, 37.5, ayrılaşmamış red için ise 10, 40 ve 25 puandır. Testin toplam puanlarına bakıldığında ise olası en düşük puan 60, en yüksek puan 240 (ki maksimum reddi gösterir), orta noktası ise 150 puandır. EŞKRÖ'nün cronbach's alpha güvenilirlik katsayısı .81 olarak bulunmuştur. Puanlamaya kontrol alt ölçeğinin de eklenmesiyle cronbach's alpha güvenilirlik katsayısı .85 olarak bulunmuştur.

1.14.8.4. Eş Kabul-Red Ölçeği (EŞKRÖ/K)

Eş Kabul-Red Ölçeği, kişinin eşi (veya sevgilisi) tarafından algıladığı kabul-red ve kontrolü değerlendirmeyi amaçlayan, 73 sorudan oluşan bir öz-bildirim ölçeğidir. EŞKRÖ/K'da maddelerin puanlanması ve yorumlanması EKRÖ/K ile aynı biçimdedir. EŞKRÖ/K'nın ABD'de yapılan güvenilirlik ve geçerlik çalışmalarında ölçeğin güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğu bulunmuştur. EŞKRÖ/K'nın test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .97 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt ölçekleri arası korelasyonlar ise .49 ile .79 arasında değişmektedir (Rohner, 2001).

1.14.9. EKAR Kuramıyla İlgili Araştırmalar

Bu bölümde EKAR kuramıyla ilgili yapılan sayısız çalışmadan sadece bir kısmına yer verilmiştir. Aşağıda kuramın geçerliliği ve evrenselliği açısından önemli olduğu düşünülen ve araştırma konusuyla bağlantılı olan bazı çalışmalar bulunmaktadır.

EKAR kuramının testlerinin geçerliliği ile ilgili sekiz holokültürel çalışma (Rohner, 1960, 1975; Rohner, Dewalt & Ness, 1973; Rohner & Frampton, 1982; Rohner & Ness, 1975; Rohner & Rohner, 1981, 1982), bir büyük etnografik çalışma (Rohner & Chaki-Sircar, 1988), bir çok küçük ölçekli toplumsal çalışma (örn.

Rohner, Kean & Cournoyer, 1991) ve dünya çapında yüzlerce betimsel çalışma yapılmıştır (Rohner, 1999).

Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği 24 dile çevrilmiştir. Rohner ve Cournoyer'in 1994'teki çalışmasında EKRÖ'nün faktör yapısı dünya üzerindeki sekiz sosyokültürel grupta aynı iki temel faktör yapısını (kabul ve red faktörleri) göstermiştir (akt. Rohner, 1999). Rohner ve Rohner'in (1981) EKAR Kuramının kültürlerarası uygulanabilirliğiyle ilgili çalışmasında 186 değişik toplumdan oluşan bir örneklem ile kuramın ebeveynliğin sıcaklık (kabul-red) boyutu ve kontrol boyutu incelenmiştir. Çalışmada, anne ve babaların davranışlarında cinsiyetin bu iki boyut açısından belirleyici bir etkisi olmadığı saptanarak sonuçlar "genel" ebeveyn davranışı olarak sunulmuştur. Bu çalışmada, algılanan ebeveyn kabul-red değişkenleri arasında yüksek korelasyonlar bildirilmiştir. Örneğin, algılanan ebeveyn sıcaklığı, ebeveyn ihmali ve düşmanlığıyla negatif yönde, ihmal ise düşmanlıkla pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Bu çalışmanın bulgularına göre, dünyadaki çocukların çoğu ebeveynlerini sıcak algılamakta, daha az oranda düşmansı ve ihmalkar ve orta düzeyde kontrol edici algılamaktadırlar. Sonuç olarak batı dünyasının bilinen bir "gerçeği" olarak ortaya konan "sağlıklı psikososyal gelişimin sevgi ve orta dereceli kontolle sağlanabileceği" tezi kültürlerarası bir örneklemde de ampirik olarak gösterilmiştir (Rohner ve Rohner, 1981).

Ebeveyn kabul-reddi ile ilgili çalışmalar tutarlı bir biçimde algılanan ebeveyn reddinin çocukların ve yetişkinlerin psikolojik gelişimi ve kişilik uyumları üzerinde ciddi olarak olumsuz etkileri olduğunu göstermiştir (Rohner, 1994). Çocuklukta yaşanan reddedilme, bir çok olumsuz özelliği ve bu özelliklerin çocukluktan yetişkinliğe sürekliliği nedeniyle, ebeveynleri tarafından reddedilmiş kişileri yaşam boyu sosyal ve duygusal sorunlardan oluşan bir risk grubuna dahil etmektedir (Khaleque ve Rohner 2001).

Dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan ebeveyn kabul-reddi ile ilgili çeşitli çalışmaları gözden geçirdikleri çalışmalarında ebeveyn kabul reddi ile genel psikolojik uyum arasında .42 ile .74'lük korelasyon katsayılarının bulunduğunu rapor etmişlerdir. Araştırma bulgularına göre ebeveyn kabul-reddi depresyon ve depresif duygulanım, davranım bozukluğu, suçluluğu içeren davranış sorunları ve alkol-

madde kötüye kullanımı ile ilgili sorunlarla ilişkili bulunmuştur (Rohner ve Britner 2002).

Kültürlerarası örnekleme yetişkin deneklerin duygusal tepkisizliği, olumsuz dünya algıları ve duygusal tutarsızlıkları gibi değişkenlerin anlamlı derecede algılanan ebeveyn düşmanlığıyla ilgili olduğu bulunmuştur. Ayrıca, kültürlerarası örnekleme öz-değer ve öz-yeterliliğin daha genel bir ölçüm olan öz-değerlendirme etrafında birleştiği görülmektedir. Bağımlılık, yetişkin örnekleme çocuklarının aksine tüm kültürlerde algılanan düşmanlık ile anlamlı derecede ilişkili bulunmuştur. Rohner'in üç ayrı kültürde yürüttüğü çalışmalarda algılanan red, kişiliğin bağımlılık dışında tüm özellikleriyle anlamlı derecede ilişkili bulunmuştur. Diğer bir deyişle, kendini reddedilmiş algılayan tüm deneklerin aynı zamanda kendini bir biçimde saldırgan bulduğu, öz-değerleri ve öz-yeterliklerinde bozulma olduğunu hissettikleri, duygusal açıdan tepkisiz ve tutarsız oldukları ve olumsuz bir dünya algılarının olduğu söylenebilir (Rohner, 1986).

EKAR Kuramı çerçevesinde ebeveyn kabul ve reddinin gerek çocuğun, gerekse yetişkinin psikolojik uyumlarına etkileriyle ilgili pek çok çalışma yapıldığı halde ebeveyn kabul ve reddinin yakın ilişkilerle ilişkisi yeni çalışılmaya başlanan bir konudur. Rohner'e göre, çocukluklarında kabul algılamış olmalarına karşın, bugünkü psikolojik uyumları bozuk olan kişilerin bu durumları halen sürmekte olan (ya da yakın bir zamanda yaşanmış) yakın duygusal ilişkilerinde reddedildiklerini algılamalarından kaynaklanmış olabilir. Rohner, yetişkinlikteki yakın duygusal ilişkilerde eş (veya sevgili) tarafından reddedilmenin ebeveyn reddi kadar incitici olabileceğini ve yetişkin kişide, çocuklarda olduğu gibi, ebeveyn reddi ile ilişkili olduğu gösterilmiş olan yedi kişilik boyutunda hasara yol açabileceğini ileri sürmüştür (Rohner, 2001). Ancak eş reddinin etkileri ebeveyn reddi kadar yoğun ve uzun süreli olmayabilir (Khaleque, 2001).

Yalçınkaya (1997) çocuklukta algılanan ebeveyn kabul-reddi ile yetişkin kadınların romantik ilişkileri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Ebeveyn kabul ve reddinin EKRÖ ile değerlendirildiği araştırmada, çocukluklarında kabul algılayan kadınların yetişkinlik dönemindeki yakın ilişkilerinde güvenli bağlanma stiline; reddedilme algılayan kadınların ise kaçınan bağlanma stiline sahip

olduklarını bulmuştur. Yalçinkaya (1997) ayrıca, babalarından kabul algılayan kadınların yakın ilişkilerini daha gerçekçi değerlendirdiğini bulmuştur. Yurtdışında EKRÖ ve EŞKRÖ kullanılarak yapılmış ilk çalışma Khaleque'in (2001) 100 kadın ve 14 erkek Amerikalı üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmadır. Khaleque (2001), çalışmasında çocuklukta anne-baba, yetişkinlikte ise eşle yaşanan kabul ve reddin kişilerin psikolojik uyumu üzerindeki etkilerini incelemiş ve çocuklukta yaşanan kabul ve reddin yanısıra yetişkinlikte yaşanan kabul ve reddin de kişilerin psikolojik uyumu üzerinde etkili olduğunu bulmuştur (Khaleque, 2001).

EKAR Kuramı ve ölçeklerini kullanarak ebeveyn kabul-reddinin yetişkinlikteki yakın ilişkilere etkisini Türkiye'de araştıran ilk kişidir. "Tarih tekrarlanıyor mu?" alt başlıklı çalışmasında Varan her iki cinsiyette de çocuklukta algılanan ebeveyn kabul-reddinin bugün yakında algılanan kabul-redle anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu bulmuştur. Evli ve bekarların benzer sonuçlar gösterdiği çalışmada, ilişkisinden memnun olan ve olmayan denekler ise bir çok açıdan farklılaşmaktadır. Örneğin ilişkisinden memnun olan deneklerin çocukluklarında da kabul algıladığı belirtilmektedir. Ayrıca annenin kabul ya da reddinin kişinin ilerki yaşamındaki ilişkisini biçimlendirmede daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Varan, 2004)

Son yıllarda bu konuda yapılan benzer bir çalışmada da Parmar ve Rohner (2005) Hindistan'daki üniversite öğrencilerini incelemişler ve kişilerin bugünkü psikolojik uyumlarının hem geçmişteki ebeveyn kabul reddi ile hem de bugün eşlerinden algıladıkları kabul-red ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Ancak Türkiye'dekinden farklı olarak deneklerin annelerine oranla babalarından algıladıkları kabul eşlerinden algıladıkları kabul ile daha yüksek düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca deneklerin bugünkü psikolojik uyumlarını baba kabulü ve eş kabulü yordamaktadır (Parmar ve Rohner, 2005).

Boşanmanın etkileri ile ilgili olarak yapılan bir çalışmada ise ebeveyn kabul-reddinin boşanmış ailelerde ve evli ailelerde hangi farklarla ortaya çıktığı araştırılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, boşanma, annelerin çocuklarını daha az veya daha fazla kabul etmesine yol açmamaktadır. Anne evli de olsa, boşanmış da olsa, çocuğu tarafından aynı düzeyde kabul edici olarak algılanmaktadır. Oysa,

babalarda bu durum farklıdır. Boşanmış çiftlerin çocukları, babalarını daha soğuk, daha ihmalkar, daha az kabul edici olarak algılamaktadırlar. Boşanma sonrasında babaların daha az kabul edici olarak algılanmaları, babanın evden hatta çocuğun yaşamından uzaklaşmış olmasından kaynaklanmış olabilir. Boşanma sonrasında baba eskisine göre çok daha zor ulaşılabilir bir duruma gelmekte ve çoğu zaman çocuğun babası tarafından daha az önemsendiği, daha az istendiği ve daha az sevildiği sonucuna varmasına neden olmaktadır (Öngider, 2006).

377 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada, EKRÖ ile ölçülen ebeveyn kabul-reddi ile Algılanan Duygusal İstismar Envanteri ile Ölçülen duygusal istismar arasında ilişki olup olmadığını araştırmışlardır. Sonuçlar, algılanan red arttıkça algılanan istismarın da arttığına işaret etmiştir (Erkman vd, 1988).

16 yaşındaki göçmen Türk öğrencileri üzerinde ebeveyn kabul-reddi ile algılanan istismar ve aile ortamıyla ilgili değişkenlerin ilişkilerini araştırmıştır. Aile bağlılığının annenin saldırganlığı ve ihmali ve ayrılmamış reddetme ile olumsuz yönde algılanan anne sıcaklığı ile olumlu yönde anlamlı ilişkiler gösterdiği bulunmuştur (Erkman, 1989).

19-24 yaşlarındaki 135 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada, algılanan ebeveyn kabul-reddi, duygusal istismar, anksiyete ve aile ortamını incelemiştir. Algılanan istismar düzeyi ile algılanan anne saldırganlığı, algılanan anne reddi, anksiyete düzeyi arasında olumlu yönde, algılanan istismar düzeyi ile anne sıcaklığı arasında ise olumsuz yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır (Erkman, 1992).

127 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada, ebeveyn kabul-reddi, algılanan duygusal istismar, ruh sağlığı, anne eğitimi, aile tutumları ve madde kullanımı arasındaki ilişkileri araştırılmıştır. Sonuçlar algılanan ebeveyn reddinin hem duygusal istismarın önemli bir boyutu olduğuna hem de kişilik gelişimi ve genel ruh sağlığı üzerinde önemli etkileri olduğuna işaret etmiştir. Madde kullananların diğerlerine oranla daha fazla duygusal istismar algıladığı ve ruh sağlıklarının daha bozuk olduğu belirlenmiştir. Aileleri 'ilgisiz' olarak nitelendirilen gençlerin ruh sağlıklarının daha bozuk olduğu ve daha yüksek düzeyde duygusal istismar algıladıkları görülmüştür (Kozcu, 1992).

129 anne ile yaptıkları çalışmada ebeveyn kabul-reddi ile aile ortamı, kaygı ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yüksek reddetme puanı alan annelerin aile ortamı boyutlarından birlik-beraberlik ve demokraside daha düşük puanlar aldıkları, sürekli kaygılarının daha yüksek olduğu, çocuk yetiştirme tutumu boyutlarından sıkı disiplin ve ev kadınlığı rolünü reddetmede ise daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür (Anjel vd, 1993).

9-12 yaşları arasındaki kekeme olan çocuklar ile olmayanlar arasında anne-çocuk ilişkisini reddedici algılama düzeyleri açısından fark olup olmadığını incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, kekeme grubun anne-çocuk ilişkisini daha fazla reddedici algıladıkları belirlenmiştir (Cenkseven vd, 2000).

7- 13 yaşında 119 hasta grubu ve 127 normal grup ile yaptıkları çalışmada Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu ve Yıkıcı Davranış Bozukluğu olan çocukların aile işlevleri ve anne tutumlarını kontrol grubundakiler ile karşılaştırmışlardır. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği'nin tüm alt alanlarında hasta grubu anlamlı olarak daha yüksek puanlar almışlardır. Dikkat Eksikliği Bozukluğu ve Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu olan çocukların ebeveyn tutumlarının daha da olumsuz olduğu bildirilmiştir (Çıkoğlu vd, 2001).

6- 13 Yaşlarındaki Dikkat eksikliği Hiperaktivite Bozukluğuna eşlik eden Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu ve Davranım Bozukluğu olan çocuklar üzerinde yapılan altı ay süreli bir izlem çalışmasında ise uygulanan tedavi etkinliğinin çok yönlü değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İlaç kullanımının ve ebeveyn eğitiminin etkilerinin değerlendirildiği bu çalışmada Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği kullanılmıştır. Sadece Davranım Bozukluğu grubunun 'düşük sıcaklık', 'saldırganlık' ve 'ayrışmamış reddetme' puanlarında düzelme gözlenmiştir (Deniz vd, 2002).

1.15. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın problemi; ilköğretim ve lise öğrencilerinin ağabey veya ablalarıyla ilişkide algıladıkları kabul veya reddin anne-baba kabul-reddi, psikolojik uyum, aile içi çatışma ve eş kabul-reddi ile ilişkisinin ne olduğu sorusunu

araştırmıştır. Bu sorunun cevabını bulabilmek için, araştırmanın örneklem grubunda yer alan çocukların anne-babalarından algıladıkları kabul veya red tespit edilmiştir. Yine anne-babanın birbirlerinden algıladıkları kabul ve red tespit edilmiştir. Bunun yanında anket sorularından bir çatışma endeksi oluşturularak eşler arasındaki çatışma tespit edilmiştir. Tüm bu değişkenlerin etkileri ailedeki anne-baba ve çocukların psikolojik uyumları ele alınarak incelenmiştir.

1.16.Araştırmanın Hipotezleri

1. Anne-baba küçük çocuklarını kabul ederse, küçük çocuk ağabey/ablasından kabul algılayacaktır.
2. Anne-baba küçük çocuklarını aşırı kontrol ederse, küçük çocuk ağabey/ablasından da aşırı kontrol algılayacaktır.
3. Anne-baba birbirlerinden kabul algılıyorsa, küçük çocuk ağabey ya da ablasından da kabul algılayacaktır.
4. Anne-baba arasında çatışma varsa, ağabey/abla küçük kardeşini red edecektir.
5. Anne-baba evliliklerinde birbirlerini aşırı kontrol ediyorsa ağabey/abla da küçük kardeşini aşırı kontrol edecektir.
6. Annenin genel psikolojik uyumu bozursa, çocuklarının da genel psikolojik uyumu bozuk olacaktır.
7. Küçük çocuk ağabey/ablasından red algılıyorsa genel psikolojik uyumu bozuk olacaktır. Öte yandan, ağabey/ablasından kabul algılıyorsa genel psikolojik uyumu daha iyi olacaktır.
8. Ağabey/abla anne-babasından kabul algılıyorsa, küçük kardeşini de kabul edecektir.
9. Anne-baba arasında çatışma varsa, hem anne hem baba eşinden kabul algılamayacaktır.
10. Anne-baba arasında çatışma varsa, küçük çocuk ağabey/ablasından red algılayacaktır.
11. Anne-baba arasında çatışma varsa, hem çocukların hem de anne-babanın genel psikolojik uyumu bozuk olacaktır.

12. Küçük çocukların ağabey/ablalarından red algılamalarına nedeni, annenin ve babanın küçük çocuğunu red etmesidir.

13. Küçük çocuğun psikolojik uyumunun bozuk olmasındaki en önemli neden annenin ve babanın psikolojik uyumunun bozuk olmasıdır.

1.17.Araştırmanın Önemi ve Amacı

Aile toplumun temelini oluşturan en küçük birim olarak ele alınmaktadır. Ailede eşler arasındaki ilişki biçimi, anne-baba-çocukların iletişimi ve etkileşimi tüm aile üyelerinin yaşamlarını etkilemektedir. Aile ortamının sağlıklı olmasında özellikle anne-babanın kişilik özelliklerini ve aralarındaki ilişki biçiminin etkisi büyüktür. Kendine ve başkalarına güvenmeyen, sevgi ve saygı göstermeyen, katı kurallara sahip, kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda hareket eden, kişilerarası iletişimi zayıf bireyler tarafından kurulan ailelerde sık sık sorunlar yaşanmaktadır. Bu uyumsuzluk en çok çocukların üzerinde etkili olmaktadır. Bunun tam tersi olarak birbirlerine sıcaklık gösterip, birbirlerinden kabul algılayan aileler daha mutlu bir yaşam sürmekte ve çocuklarını da psikolojik olarak daha sağlıklı bireyler olarak yetiştirmektedirler.

Bu araştırmada kardeş ilişkilerinin aile dinamikleri içinde incelenmesiyle, kardeş ilişkilerini içinde bulunduğu sosyal ortamdan ayırmadan, daha nesnel bir yöntemle değerlendirebilme imkanı oluşturulacaktır. Vurgulanması gereken bir başka önemli nokta ise; kardeş ilişkilerini değerlendirmeye yönelik olarak EKAR Kuramının temelini oluşturduğu yeni bir ölçek oluşturulmuştur. Algılanan Anne-Baba Kabul-Reddi ve Kontrolünün bir versiyonu olarak oluşturulmuş olan ölçek, algılanan Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolünü ölçmektedir. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış ve kardeş ilişkileri ile ilgilenen tüm araştırmacıların kullanabileceği bir şekilde psikoloji literatürü içinde yerini almıştır. Algılanan Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolü Ölçeğinin oluşturulması ve geçerlilik-güvenilirlik analizlerinin yapılması Varan (2008) tarafından gerçekleştirilmiştir. Tezin hazırlanmasına paralel olan süreç içinde Algılanan Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolü Ölçeği, EKAR Kuramının kurucusu olan

Rohner tarafından farklı ülkelerde kardeş ilişkileri ile ilgilenen araştırmacılar tarafından da kullanılması sağlanmıştır.

Küçük kardeşin ağabey/ablası tarafından kabul-reddi ve kontrolünün araştırılması, anne-babanın kardeş ilişkileri içindeki rolü, eşler arası çatışmanın ve eşlerin algıladıkları kabul-reddin çocukların psikolojik uyumuna, anne-babanın psikolojik uyumuna ve kardeş ilişkilerine etkisi, ailedeki kardeşlerin anne-babalarından algıladıkları kabul-reddin farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Son olarak ise elde edilen sonuçlar yordandırmıştır. Araştırmanın yardımıyla ortaya konmaya çalışılan olgunun önemi ve ortaya atılabilecek çözüm önerileri, nasıl daha iyi anne-babalık yapacağımızı anlamaya katkıda bulunacak ve çocukların bilişsel-duygusal gelişimi için rehber niteliği olacaktır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda yanıt aranacak sorular aşağıda sıralandırmıştır:

1. Bir ağabey /ablanın küçük kardeşini ne kadar kabul-red ve kontrol ettiği, anne-babanın küçük ve büyük çocuklarını ne kadar kabul ya da red ettikleri ile ne kadar ilişkilidir?

2. Bir ağabey/ablanın küçük kardeşini ne kadar kabul-red veya kontrol ettiği, anne-babanın birbirlerini ne kadar kabul-red ettikleri ve ne kadar çatıştukları ile ne kadar ilgilidir?

3. Küçük çocuğun ağabey/ablasıyla ilişkisinde algıladığı kontrol, çocukların anne-babalarıyla, anne-babaların ise birbirleriyle ilişkilerinde algıladıkları kontrol ile ne kadar ilişkilidir?

4. Ailedeki bireylerin psikolojik uyumları, anne-baba ve ağabey/abla kabul-reddi ile ne kadar ilişkilidir?

5. Ailedeki bireylerin psikolojik uyumu, anne-baba ve ağabey/abla kontrolü ile ne kadar ilişkilidir?

6. Ailedeki bireylerin psikolojik uyumu, eşlerin birbirleriyle ilişkide algıladıkları kabul-red/kontrol ve yaşadıkları çatışma ile ne kadar ilişkilidir?

7. Küçük kardeşin psikolojik uyumu, ağabey/ablasıyla ilişkide algıladığı kabul-red ve kontrol ile ne kadar ilişkilidir?

8. Annesinden ihmal algılayan ve algılamayan küçük çocukların psikolojik uyumu ağabey/ablalarından algıladıkları kabul-red ve kontrol ile ne kadar ilişkilidir?

9. Ağabey/ablasıyla ilişkide kabul algılayan kardeşler ile red algılayan kardeşler, genel psikolojik uyum açısından farklılaşmakta mıdır?

10. Anne-babasıyla ilişkide kabul algılayan ağabey/ablalar ile red algılayan ağabey/ablalar kardeşlerine karşı ne kadar kabul ya da red edici davrandıkları açısından farklılaşmakta mıdır?

11. Hem anne-baba hem de ağabey/ablayla ilişkisinde red algılayan çocuklar, anne-babasıyla ilişkide red, ağabey/ablasıyla ilişkide kabul algılayan çocuklardan genel psikolojik uyum açısından farklılaşmakta mıdırlar?

12. Annesiyle ilişkisine ihmal algılayan ve algılamayan küçük çocukların ağabey/ablaları tarafından ne kadar kabul ya da red edildikleri açısından farklılaşmakta mıdırlar?

13. Geçimli ve geçimsiz olan aileler, anne-baba ve ağabey/abla kabul-reddi/kontrolü ve psikolojik uyum açısından ne kadar farklılaşmaktadırlar?

14. Küçük çocukların ağabey/abla kabul-reddi algılarının yordanmasında (1) anne-baba kabul-reddi, (2) ağabey/ablanın genel psikolojik uyumu, (3) anne-babanın genel psikolojik uyumu, (4) anne ve babanın eş kabul-reddi algıları ve (5) anne-baba arasındaki çatışmanın göreceli katkıları nedir?

15. Küçük çocukların genel psikolojik uyumunun yordanmasında (1) anne-baba kabul-reddi, (2) ağabey/abla kabul-reddi, (3) anne-babanın genel psikolojik

uyumu, (4) ağabey/ablanın genel psikolojik uyumu ve (5) anne ve babanın eş kabul-reddi algıları ve (6) anne-baba arasındaki çatışmanın göreceli katkıları nedir?

1.18.Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamı; İzmir ilindeki bazı ilköğretim ve lise düzeyindeki okullarda bulunan ve tek kardeşe sahip olan öğrencilerle, ailelerini kapsamaktadır. Anne-babanın evli olup, aynı evde 8- 18 yaş aralığında değişen iki çocuğuyla birlikte yaşadığı aileler tespit edilmiş ve araştırmanın kapsamı içinde yer almışlardır.

Araştırmanın belli başlı sınırlılıkları ise şunlardır:

1. Araştırmanın örneklemini İzmir ili içinde bulunan yedi okuldan seçilen öğrenciler ve aileleri ile sınırlıdır.

2. Araştırmanın örneklemini 8- 18 yaş aralığında iki çocuğa sahip ailelerle sınırlıdır.

3. Araştırmaya katılan anne ve babalar en az ilkokul mezunudur.

4. Araştırmaya katılan ailelerdeki anne-baba evli olup, aynı evde iki çocuğuyla birlikte yaşamaktadır.

5. Araştırmada toplanan veriler iki kardeş arasındaki ilişkiyi irdelemiştir. Bu amaçla ağabey/ablanın küçük kardeşini ne kadar kabul edip ona sıcaklık ve şefkat gösterdiğini, küçük kardeşini ne kadar koruyup kolladığını ya da tam tersi olarak küçük kardeşine karşı gösterdiği reddi yordamak hedeflenmiştir. Kardeşler arasındaki ilişkiyi etkileyen en önemli değişkenlerden biri olan anne-baba da araştırmaya dahil edilmiştir. Eşler arasında çatışma olup olamaması, diğer bir deyişle eşlerin birbirlerinden sevgi gördüklerini hissedip kabul algılamaları ile ihmal ve red edilmeye kadar giden ilişkinin diğer olumsuz ucundaki yerleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen tüm bu verileri daha iyi yorumlayabilmek için ise, anne-babanın ve çocukların psikolojik uyumlarının ne durumda olduğu araştırılmıştır.

Araştırma, yukarıda açıklanan tüm değişkenleri belirlemek için kullanılan ölçme araçları ile sınırlıdır.

6. Elde edilen tüm bulgular uygulamanın yapıldığı dönemi yansıtmaktadır. Zaman içinde gerçekleşebilecek değişimi göstermemektedir.

1.19.Araştırmanın Varsayımları

Araştırmaya katılan tüm ailelerin uygulanan anket ve ölçekleri, yansız ve içtenlikle doldurulduğu varsayılmıştır.

Örneklemin özelliklerine uygun olarak, tarama çalışması ile elde edilen grubun araştırmaya kendi istekleri ile katılmasının herhangi bir yanlılık getirmediği varsayılmıştır.

Araştırmanın örneklem grubunda yer alan ailelerin Türk aile yapısını temsil eden özelliklere sahip olduğu varsayılmıştır.

1.20.Araştırmanın Tanımları ve Kısaltmaları

Kardeş İlişkileri: Kardeş ilişkisi; ikinci çocuğun doğumuyla başlayan ve kardeşlerden birinin ölümüne kadar süren, olabilecek en yakın ve en uzun süreli sosyal ilişkilerden biridir (Stoneman ve Brody, 1993).

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı: Çocuklukta ebeveyn davranışlarının önemini ortaya koyan ve bir kişilik kuramı ile bütünleştiren, ebeveyn kabul ve reddinin sonuçlarını yordayan ve bu kuramsal çerçeveyi ampirik verilerle destekleyen kuramlardan biridir. Rohner (1975) tarafından geliştirilmiştir.

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı, çocuklukta algılanan ebeveyn kabul ve reddinin nedenlerini ve çocuk ve yetişkinlerin davranışsal, bilişsel ve duygusal gelişimleri

üzerine olası sonuçlarını açıklamaya ve yordamaya çalışan bir sosyalizasyon kuramıdır. Rohner, kuramında evrensel bir yaklaşımı benimseyerek insan davranışının kültürler arası genellenebilir ilkelerini tanımlamayı amaçlamıştır. Kuram, dünyadaki tüm insanların onlar için önemli olan kişilerden sıcaklık almaya ihtiyaçları olduğu temel varsayımıyla hareket eder. Bu ihtiyaç, kültürden, ırksal, fiziksel özelliklerden, sosyal statü, dil, coğrafya gibi diğer kısıtlayıcı koşullardan bağımsız olarak tüm insanlıkta bulunmaktadır (Rohner, 1975).

Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolü: Algılanan kardeş kabul-reddinin değerlendirilmesi amacıyla 2007 yılında Algılanan Ebeveyn Kabul-Reddi ve Kontrolü Ölçeğinden adapte edilerek yeni bir versiyonu geliştirilmiştir. Altmış maddelik Ağabey/Abla Kabul-Red Ölçeği dört alt ölçekten oluşmaktadır (Sıcaklık, saldırganlık, ihmal, red). Buna ek olarak, testten ayrı olarak değerlendirilen on üç maddelik 'Kontrol' alt ölçeği vardır. Bu alt ölçek ağabey/ablanın küçük kardeşini ne kadar kontrol altında tuttuğunu belirlemeyi hedeflemiştir.

Eşler Arası Çatışma (Evlilik Çatışması): Ailedeki eşler arasındaki çatışmanın değerlendirilmesine olanak sağlayacak güvenilir ve geçerli bir değerlendirme aracı bulunamadığı için, çatışmalı-çatışmasız ilişki ayırımı Bireysel Bilgi Toplama Formu'nda yer alan beş soru ve Eş Kabul-Reddi Ölçeğinden elde edilen toplam puanlar ile yapılmıştır. Bireysel bilgi toplama formunda yer alan bu sorular hem anneye hem de babaya sorulmuştur.

Araştırmada kullanılan kısaltmalar ise şu şekildedir:

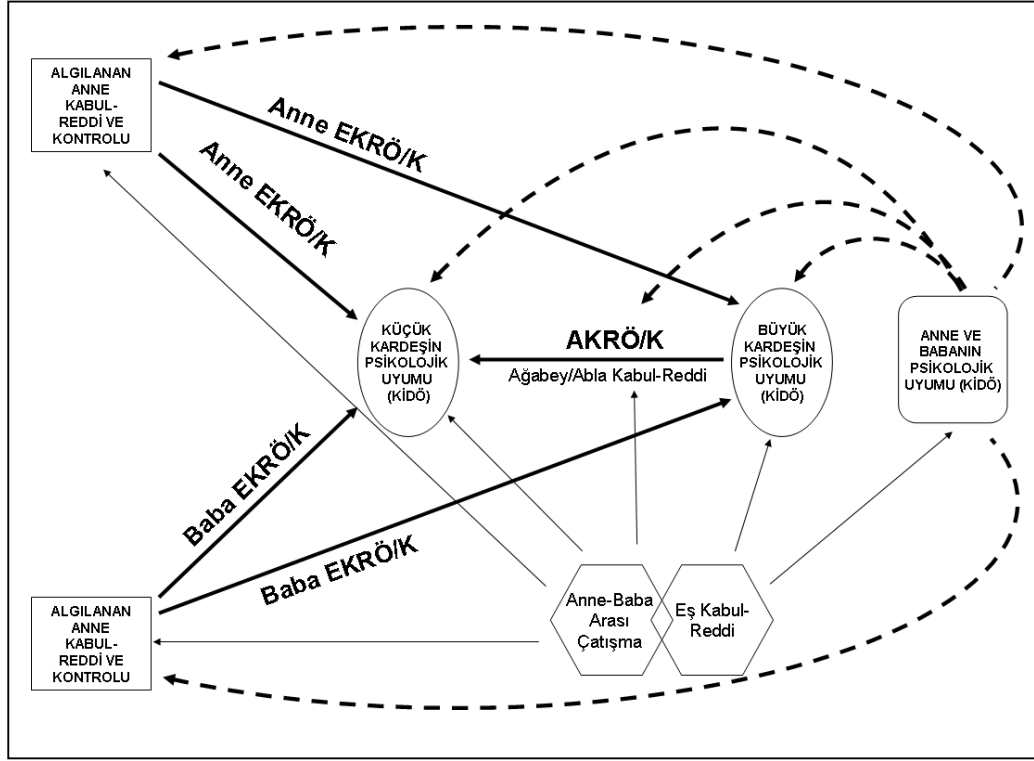
EKAR	: Ebeveyn Kabul-Red Kuramı
EKRÖ/K	: Ebeveyn Kabul-Red ve Kontrolü Ölçeği
EŞKRÖ/K	: Eş Kabul-Red ve Kontrolü Ölçeği
KİDÖ	: Kişilik Değerlendirme Ölçeği (Psikolojik Uyum Ölçeği)
AKRÖ/K	: Ağabey/Abla Kabul-Red ve Kontrolü Ölçeği
(AN)	: Anne
(BA)	: Baba
(KR)	: Küçük Kardeş
(AB)	: Ağabey/Abla

BÖLÜM 2

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma anne-baba ve iki çocuktan oluşan ailelerle yürütülmüş ve ailede yer alan her birey araştırmada ele alınan değişkenler açısından ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Kardeş kabul-reddi ile ilişkili olabileceği düşünülen çeşitli değişkenlerin birlikte değerlendirilebilmesi amacıyla araştırmada dört farklı ölçek kullanılmıştır. Bu dört farklı ölçekten ikisinin iki farklı formu olduğu düşünülecek olursa, araştırmada altı farklı değerlendirme aracının kullanıldığı söylenebilir. Ölçeklerin dışında, araştırmada ayrıca, araştırmacı tarafından oluşturulan ve anne-baba arasındaki çatışmayı değerlendiren bir “çatışma endeksi” oluşturulmuştur. Bu değerlendirme araçlarının dışında araştırmada konuyla ilgili ek bilgilerin ve demografik verilerin toplanması amacıyla Varan (2003) tarafından hazırlanan bir Bireysel Bilgi Formu da veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Gerek araştırmada incelenen değişkenlerin gerekse kullanılan değerlendirme araçlarının yüksek sayıda olması, araştırma deseni ve bulgularının anlaşılmasını zorlaştırabilir. Araştırma deseni ve araştırmada ele alınan değişkenlerin daha net bir şekilde anlaşılabilmesi için araştırmanın basit bir modeli aşağıda Şekil 1. 1 'de sunulmuştur.

Şekil 1. 1: Araştırmada Ele Alınan Değişkenler ve Kullanılan Ölçekler

Şekil 1. 1’de görüldüğü üzere, iki çocuklu ailelerdeki tüm aile bireyleri arasındaki ilişkiler üzerinde odaklanmasından dolayı bu araştırmanın modeli “Genel Tarama Modeli”nin bir türü olan “İlişkisel Tarama Modeli” olarak değerlendirilebilir (Karasar, 2006). Genel yapısıyla araştırma, değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkisinden çok bu değişkenler arasındaki ilişkileri incelemeyi hedeflediği için betimsel bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, İzmir ilinde ikamet eden, anne-babanın evli olup, aynı evde, yaşları 8- 18 aralığında değişen iki çocuğuyla birlikte yaşadığı aileler olarak belirlenmiştir.

Araştırma Örneklemi:

Araştırma örneklemi, İzmir İlindeki Atatürk Lisesi, Atatürk Anadolu Ticaret ve Meslek Lisesi, Karataş Lisesi, Namık Kemal Lisesi, Alsancak Melih Özkat İlköğretim Okulu, 12 Eylül İlköğretim Okulu ve Buca Anadolu Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi okullarında İlköğretim 4 ile Lise 3. sınıfları arasında okumakta olan ve yaşları 9 ile 17 arasında değişen 180 öğrenci ile bu öğrencilerin anne-baba ve kardeşlerinden oluşmuştur. Araştırmada 180 küçük çocuk, 180 ağabey/abla ve 360 da anne-baba olmak üzere toplam 720 kişi yer almıştır.

Küçük çocuklar yaşları 9 ile 17 arasında değişen, 88'si (% 48.9) kız, 92'i (% 51.1) ise erkek, toplam 180 çocuktan; büyük çocuklar ise yaşları ise 12 ile 18 arasında değişen, 94'ü (%48) kız, 86'sı (%52) erkek yine toplam 180 çocuktan oluşmaktadır. Araştırmada yer alan deneklere ilişkin temel demografik veriler aşağıda, Tablo 2.1'de sunulmuştur.

Tablo 2.1: Araştırmada Yer Alan Çocuk ve Anne-Babalara İlişkin Temel Demografik Bulgular

		Anneler N= 180	Babalar N= 180	Küçük Çocuklar		Ağabey/Ablalar	
				Kız N= 88 (% 48.9)	Erkek N= 92 (% 51.1)	Kız N= 94 (% 47.8)	Erkek N= 86 (% 52.2)
Yaş	Ortalama (SS)	39.24 (4.20)	43.41 (4.12)	12.47 (1.90)	12.26 (1.91)	15.93 (1.42)	15.65 (1.44)
Sosyo- Ekonomik Düzye	Alt	f %	122 (% 67.8)	-	-	-	-
	Orta	f %	43 (% 23.9)	-	-	-	-
	Üst	f %	14 (% 7.8)	-	-	-	-
Eğitim Düzye	≤Ortaokul	f %	133 (% 76)	109 (% 62.2)	-	-	-
	Lise	f %	31 (% 17.7)	40 (% 22.9)	-	-	-
	≥Üniversite	f %	11 (% 6.3)	26 (% 14.9)	-	-	-

Araştırma örnekleminde yer alan küçük çocukların yaş ortalaması $X=12.38$ ($SS=1.90$) olarak belirlenmiştir. Büyük çocukların yaş ortalaması ise, $X=15.79$ ($SS=1.43$) olarak hesaplanmıştır.

Ailelerdeki büyük ve küçük çocukların cinsiyet dağılımı açısından da anlamlı düzeyde farklılaşmadıkları saptanmıştır (büyük çocuklar için: $\chi^2_{1, 551}=.356$ $p>.05$; küçük çocuklar için: $\chi^2_{1, 764}=.090$ $p>.05$). Araştırmada yer alan annelerin yaklaşık üçte biri (%30.3) çalışırken, yaklaşık üçte ikisi (%69.7) ev hanımıdır.

Araştırmada sosyoekonomik düzey, anne ve babanın eğitim düzeyi, hanede yaşayan kişi sayısı, hanenin aylık geliri, ev, araba ve yazlık sahibi olup olmama değişkenleri hesaba alınarak, Varan (2003) tarafından geliştirilen ve güvenilirlik ve geçerliği gösterilmiş olan Sosyo-Ekonomik Düzey Endeksi (SEDE) ile değerlendirilmiştir. Tablo 2.1'de görülebileceği gibi, bu çalışmada yer alan ailelerin yaklaşık üçte ikisinin (%67.8) alt sosyo-ekonomik düzeyden geldiği görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyin değerlendirilmesinde ele alınan değişkenler arasında en fazla ağırlığa sahip olan anne-babanın eğitimi olmuştur. Bu nedenle bu değişkene ait veriler Tablo 2.1. 'de ayrıca sunulmuştur. Tabloda sunulan eğitim düzeyine ait yüzdelere uygulanan ki-kare analizinde babaların annelere göre daha yüksek bir eğitim düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir ($\chi^2=76.787$; $p<.001$).

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları aşağıda kısaca tanıtılmış ve araştırmada kullanılan tüm değerlendirme araçlarının birer örneği Ek 1-8 arasında sunulmuştur.

2.3.1. Bireysel Bilgi Toplama Formu

Varan (2003) tarafından hazırlanmış olan Bireysel Bilgi Toplama Formu, deneklerin cinsiyet, yaş, medeni durum gibi temel demografik özelliklerini araştıran maddeler ile deneklerin kendileri ve diğer aile üyeleriyle ilişkileriyle ilgili bazı

değerlendirmelerini araştıran maddelerden oluşmuştur. Anneler için hazırlanan form 23, çocuklar için hazırlanan form 4 ve babalar için hazırlanan form ise 10 maddeden oluşmuştur. Aylık gelir, hanede yaşayan kişi sayısı, gibi aileye ait sosyo-demografik bilgiler annelere verilen Bireysel Bilgi Formu'nda yer almıştır.

2.3.2. Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Çocuk Formu Ölçeği (Çocuk/Ergen EKRÖ/K)

Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ) algılanan ebeveyn kabul-reddinin değerlendirilmesi amacıyla 1978 yılında Rohner ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Altmış maddelik EKRÖ dört alt ölçekten oluşmaktadır:

Sıcaklık alt ölçeği (20 madde)

Örnek: “Bana karşı yumuşak ve iyi kalplidir”.

Düşmanlık/Saldırganlık alt ölçeği (15 madde)

Örnek: “Bana bir sürü kırıncı şey söyler”.

İhmal ve kayıtsızlık alt ölçeği (15 madde)

Örnek: “Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez”.

Ayrılmamış ret alt ölçeği (10 madde)

Örnek: “Benden hoşlanmıyor gibi”.

Kabul-red ile ilgili yukarıda açıklanan dört alt ölçeğin toplam puanı bireylerin “ebeveyni tarafından kabul edilme-reddedilme” algısını göstermektedir. Bu puanlar 60 ile 240 arasında değişmekte; 60 puan en yüksek düzeyde kabul algısını gösterirken, 240 puan en yüksek düzeyde red algısını göstermektedir. EKRÖ’de yer alan maddeler “hemen hemen her zaman doğru”, “bazen doğru”, “nadiren doğru”, “hiç bir zaman doğru değil” biçiminde dörtlü likert tipi bir ölçek üzerinde yanıtlanmaktadır. Değerlendirme bu yanıtlara sırasıyla 4, 3, 2 ve 1 puan verilerek yapılmaktadır.

EKRÖ’ nün Çocuk/Ergen EKRÖ ve Yetişkin EKRÖ olmak üzere iki ayrı formu vardır. Her iki formda aynı maddeler yer almakta, ancak maddeler zaman kipi açısından farklılaşmaktadır. Çocuk/Ergen EKRÖ’nin maddeleri şimdiki zaman kipi ile yazılmışken (örneğin, “Beni başkalarına över”) Yetişkin EKRÖ’de aynı maddeler dili geçmiş zaman kipi ile yazılmıştır (örneğin, “Beni başkalarına överdi”).

Çocuk/Ergen EKRÖ, 9-17 yaşlar arasındaki çocukların anne-babalarıyla ilişkilerinde “algıladıkları” kabul-reddi, Yetişkin EKRÖ ise 17 yaş üstündeki bireylerin çocukluklarında algılamış oldukları ebeveyn kabul-reddini değerlendirmektedir. EKRÖ, anne ve baba için ayrı ayrı doldurulmaktadır. Baba ile ilişkide algılanmış olan kabul-reddin değerlendirildiği EKRÖ, "Baba EKRÖ", anne ile ilişkide algılanmış olan kabul-reddin değerlendirildiği EKRÖ ise, "Anne EKRÖ" olarak adlandırılmaktadır.

Rohner (1996) daha sonra anne-baba-çocuk ilişkisinin değerlendirilmesine ebeveyn kabul-reddinin yanı sıra ikinci bir boyut daha ilave etmiştir. On üç maddeden oluşan Kontrol alt ölçeğinin eklenmesiyle birlikte EKRÖ “Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği” (EKRÖ/K) olarak adlandırılmıştır. Kontrol alt ölçeği çocuğun ebeveyninin kontrolüne yönelik algılarını ölçme amacıyla geliştirilmiştir. Rohner, “kontrol boyutunu”, bir ucunda düşük ebeveyn kontrolü (izin vericilik - örneğin “Canım ne isterse yapmama izin verir”), diğer ucunda katı ebeveyn kontrolü (kısıtlayıcılık - “Yaptığım her şeyi kontrol etmek ister”) olan bir uzantıda kavramsallaştırmıştır. Kontrol alt ölçeği EKRÖ’den tamamen ayrı değerlendirilmektedir. Bu alt ölçekten alınabilecek puanlar 13 ile 52 puan arasında değişmektedir. 13- 26 arası puanlar “düşük kontrol”, 27-39 arası puanlar “ılımlı kontrol”, 40-45 arası puanlar “sıkı kontrol” ve 46-52 arası puanlar ise “katı kontrol” olarak değerlendirilmektedir. Kontrol alt ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları Rohner ve Brothers (1999) tarafından yapılmıştır.

EKRÖ Ölçeği 26’den fazla dile çevrilmiş ve yaklaşık 60 ülkede 230’den fazla çalışmada kullanılmıştır. EKRÖ’nün çeşitli ülkelerde yapılmış geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğu gösterilmiştir (Khaleque ve Rohner, 2001). Çocuk/Ergen EKRÖ/K’nin ülkemizdeki güvenilirlik ve geçerlik çalışması Varan (2003) tarafından yapılmış ve elde edilen bulgular Çocuk/Ergen EKRÖ/K’nin ülkemizdeki çocukların algıladıkları ebeveyn kabul-reddini güvenilir ve geçerli bir şekilde değerlendirdiğini göstermiştir. Yaşları 9 ile 18 arasında değişen 1657 denekle (821 kız - 49.5%; 833 erkek - 50.3%) yapılan çalışmada Çocuk/Ergen EKRÖ’nün hem Anne hem de Baba formlarına ait alt ölçeklerin Cronbach Alpha iç-tutarlık katsayıları .82 ile .96 arasında değişmiştir. Her iki form içinde toplam iç-tutarlık katsayısı .96 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini irdeleyen faktör

analizi sonuçları da, Çocuk/Ergen EKRÖ'nün Anne ve Baba formlarının ülkemizdeki geçerliğini desteklemiştir. Uygulanan faktör analizlerinde maddeler öncelikle Rohner'in (1999) çalışmasında olduğu gibi, üç veya dört maddeden oluşan 16 küme haline getirilmiş ve faktör analizi bu 16 kümeye ait alt-puanlara (kümedeki maddelerin toplamı) uygulanmıştır. Uygulanan Oblimin Rotasyonu sonrasında 16 kümenin beklendiği gibi iki ayrı faktöre yüklendiği görülmüştür. Öz değerleri Anne formu için 8.83 ve 2.01, Baba formu için ise 9.18 ve 2.22 olan bu iki faktöre yüklenen kümeler incelendiğinde, birinci faktör "Red", ikinci faktör ise "Kabul" olarak isimlendirilmiştir. Bu iki faktörün açıkladığı toplam varyans Anne formu için %67.75, Baba formu için %71.24 olarak belirlemiştir. Diğer yanda, ölçeğe sonradan eklenen Kontrol alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı Anne Formu için .74, Baba Formu için .73 olarak hesaplanmıştır. Kontrol alt ölçeğinin yapı geçerliği için uygulanan faktör analizinde uygulanan Oblimin Rotasyonu sonrası oluşturulmuş olan 5 kümenin beklendiği gibi iki ayrı faktöre yüklendiği görülmüştür. Öz-değerleri Anne formu için 2.23 ve 1.35, Baba formu için ise 2.11 ve 1.49 olan bu iki faktöre yüklenen kümeler incelendiğinde, birinci faktör "izin vericilik", ikinci faktör ise "kısıtlayıcılık" olarak isimlendirilmiştir. Bu iki faktörün açıkladığı toplam varyans Anne formu için %71.53, Baba formu için %73.94 olarak belirlemiştir. Bu sonuçların ışığında Çocuk/Ergen EKRÖ'nin Türk çocuklarının anne-babalarıyla ilişkide algılamış oldukları kabul-reddi güvenilir ve geçerli bir şekilde değerlendirdiği sonucuna varılmıştır.

2.3.3. Kişilik Değerlendirme Ölçeği Çocuk Formu (Çocuk/Ergen KİDÖ)

KİDÖ ebeveyn kabul-reddinin birey üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi amacıyla Rohner, Saaverda ve Granum (1978) tarafından geliştirilmiştir. Giriş Bölümü'nde de belirtildiği gibi, EKAR Kuramı'na göre, ebeveyn kabul ve reddinin en fazla etkilediği kişilik özellikleri: 1. Bağımlılık, 2. Düşmanlık/saldırganlık, 3. Öz-saygı, 4. Öz-yeterlik, 5. Duygusal duyarlılık 6. Duygusal tutarlılık ve 7. Dünya görüşüdür. Bu yedi kişilik özelliği, KİDÖ'nün yedi alt ölçeğini oluşturmaktadır.

EKRÖ gibi, KİDÖ'nün de Çocuk/Ergen KİDÖ ve Yetişkin KİDÖ olmak üzere iki ayrı formu bulunmaktadır. Çocuk ve ergenlerin genel kişilik uyumunu değerlendiren Çocuk/Ergen KİDÖ'de yukarıda sözü edilen yedi kişilik özelliğinin

her biri 6 madde ile irdelenmekte, dolayısıyla Çocuk/Ergen KİDÖ toplam 42 maddeden oluşmaktadır. KİDÖ’de yer alan maddelere “hemen hemen her zaman doğru”, “bazen doğru”, “nadiren doğru”, “hiç bir zaman doğru değil” biçiminde likert tipi dördü bir ölçek üzerinde tepki verilmektedir. Değerlendirme, bu yanıtlara sırasıyla 4-1 arasında değişen puanlar verilerek yapılmaktadır. Çocuk ve ergenlerin genel psikolojik uyumunu yansıtan Çocuk/Ergen KİDÖ toplam puanı, yedi alt ölçek puanının toplanması ile belirlenmekte ve 42 (en düşük) ile 168 (en yüksek) arasında değişmektedir. Düşük puanlar kişinin genel psikolojik uyumunun “sağlıklı”, yüksek puanlar ise “sağlıksız” olduğunu göstermektedir.

KİDÖ’ nün ABD ve diğer çeşitli ülkelerde yapılan güvenilirlik ve geçerlik çalışmalarında ölçeğin güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğu bulunmuştur (Rohner, 1999). Ölçeğin ülkemizdeki güvenilirlik ve geçerlik çalışması Varan (2003) tarafından yapılmış ve elde edilen bulgular Çocuk/Ergen KİDÖ’nün ülkemizdeki çocuk ve ergenlerin psikolojik uyumlarını güvenilir ve geçerli bir şekilde değerlendirdiğini göstermiştir.

Yaşları 9 ile 18 arasında değişen, 821 kız 833 erkek olmak üzere toplam 1657 denekle yapılan çalışmada Çocuk/Ergen KİDÖ’nün alt ölçeklerin Cronbach Alpha iç-tutarlık katsayıları .53 ile .80 arasında değişmiştir. Ölçeğin toplam iç-tutarlık katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. EKRÖ iç tutarlık katsayılarına göre düşük gözükmeyle birlikte, bu katsayılar KİDÖ’nün Amerika Birleşik Devletlerinde yapılmış olan orijinal güvenilirlik-geçerlik çalışmasında elde edilmiş olan katsayılardan daha yüksektir. Ölçeğin yapı geçerliğini irdeleyen faktör analizi sonuçları da, Çocuk/Ergen KİDÖ’nün ülkemizdeki geçerliğini desteklemiştir. Uygulanan faktör analizinde maddeler öncelikle Rohner’in (1999) çalışmasında olduğu üçlü kümeler haline getirilmiş ve faktör analizi oluşturulan 14 kümeye ait alt-puanlara uygulanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, KİDÖ’de yedi alt ölçek bulunmaktadır. Ancak bu yedi alt ölçekten Öz-Saygı ve Öz-Yeterlik alt ölçekleri genellikle tek bir faktör oluşturmakta ve KİDÖ’de ortaya altı faktörlü bir yapı çıkmaktadır. Dolayısıyla KİDÖ’nün faktör analizinde altı faktörlü bir yapı araştırılmış ve uygulanan Oblimin Rotasyonu sonucunda bu altı faktörlü yapının net bir şekilde belirdiği görülmüştür. Beklendiği gibi, Öz-Saygı ve Öz-Yeterlik alt ölçekleri tek bir faktöre yüklenmiş ve bu faktör Öz-Değerlendirme faktörü olarak

isimlendirilmiştir. Geriye kalan beş faktöre ait faktör yükleri incelendiğinde, diğer beş alt ölçeğin (Bağımlılık, Düşmanlık/Saldırganlık, Duygusal Duyarlılık, Duygusal Tutarlılık ve Dünya Görüşü) her birine ait küme puanlarının .77 ile .94 arasında değişen faktör yükleri ile net bir şekilde beş faktörden birine yüklendiği belirlenmiştir. Belirlenen bu toplam altı faktörün açıkladığı toplam varyans %75.81'dir. Bu sonuçların ışığında Çocuk/Ergen KİDÖ'nün Türk çocuk ve ergenlerin genel psikolojik uyumunu geçerli bir şekilde değerlendirdiği sonucuna varılmıştır.

2.3.4. Kişilik Değerlendirme Ölçeği Yetişkin Formu (Yetişkin KİDÖ)

KİDÖ'nün yetişkin kişilerin genel kişilik uyumu değerlendiren Yetişkin Formu Çocuk/Ergen Formu gibi yedi kişilik özelliğinin değerlendirildiği yedi alt ölçekten oluşmaktadır. Ancak, Yetişkin KİDÖ'de sözü edilen yedi kişilik özelliğinin her biri 9 madde ile irdelenmekte, dolayısıyla Yetişkin KİDÖ toplam 63 maddeden oluşmaktadır. Yetişkin KİDÖ toplam puanı, yedi alt ölçek puanının toplanması ile belirlenmekte ve 63 (en düşük) ile 252 (en yüksek) arasında değişmektedir. Düşük puan kişinin genel psikolojik uyumunun "sağlıklı", yüksek puan ise "sağlıksız" olduğunu göstermektedir.

Yetişkin KİDÖ'nün ülkemizdeki güvenilirlik ve geçerlik çalışması hem "normal" hem de "klinik" örneklemeler üzerinde Varan (2003) tarafından yapılmış ve elde edilen bulgular Yetişkin KİDÖ'nün ülkemizdeki yetişkinlerin genel psikolojik uyumunu güvenilir ve geçerli bir şekilde değerlendirdiğini göstermiştir. Yaşları 17 ile 78 arasında değişen yaklaşık 2000 denekle yapılan çalışmada Yetişkin KİDÖ'nün alt ölçeklerine ait Cronbach Alfa iç-tutarlık katsayıları .68 ile .82 arasında değişmiş, toplam iç-tutarlık katsayısı .91 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini irdeleyen faktör analizi sonuçları da, KİDÖ'nün ülkemizdeki geçerliğini desteklemiştir. Uygulanan faktör analizinde maddeler öncelikle Rohner'in (1999) çalışmasında olduğu üçlü kümeler haline getirilmiş ve faktör analizi oluşturulan 21 kümeyle ait alt-puanlara uygulanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, KİDÖ'de yedi alt ölçek bulunmaktadır. Ancak bu yedi alt ölçekten Öz-Saygı ve Öz-Yeterlik alt ölçekleri genellikle tek bir faktör oluşturmakta ve KİDÖ'de ortaya altı faktörlü bir yapı çıkmaktadır. Dolayısıyla KİDÖ'nün faktör analizinde altı faktörlü bir yapı

araştırılmış ve uygulanan Oblimin Rotasyonu sonucunda bu altı faktörlü yapının net bir şekilde belirlediği görülmüştür. Beklendiği gibi, Öz-Saygı ve Öz-Yeterlik alt ölçekleri tek bir faktöre yüklenmiş ve bu faktör Öz-Değerlendirme faktörü olarak isimlendirilmiştir. Geriye kalan beş faktöre ait faktör yükleri incelendiğinde, diğer beş alt ölçeğin (Bağımlılık, Düşmanlık/Saldırganlık, Duygusal Duyarlılık, Duygusal Tutarlılık ve Dünya Görüşü) her birine ait küme puanlarının .78 ile .91 arasında değişen faktör yükleri ile net bir şekilde beş faktörden birine yüklendiği belirlenmiştir. Belirlenen bu toplam altı faktörün açıkladığı toplam varyans %71.52'dir. Bu sonuçların ışığında KİDÖ'nün Türk yetişkinlerin genel psikolojik uyumunu geçerli bir şekilde değerlendirdiği sonucuna varılmıştır.

2.3.5. Abla/Ağabey Kabul-Red Ölçeği (AKRÖ/K)

Algılanan ağabey/abla kabul-reddinin değerlendirilmesinde kullanılan AKRÖ/K, 2007 yılında EKRÖ/K'nın 9 maddesinin kardeş-ağabey/abla ilişkisine uyacak şekilde değiştirilmesiyle oluşturulmuştur. Yetmişüç maddelik AKRÖ/K, EKRÖ/K gibi dört alt ölçekten oluşmaktadır:

Sıcaklık alt ölçeği (20 madde)

Örnek: “Bana karşı yumuşak ve iyi kalplidir”.

Düşmanlık/Saldırganlık alt ölçeği (15 madde)

Örnek: “Bana bir sürü kırıcı şey söyler”.

İhmal ve kayıtsızlık alt ölçeği (15 madde)

Örnek: “Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez”.

Ayrışmamış ret alt ölçeği (10 madde)

Örnek: “Benden hoşlanmıyor gibi”.

Kabul-red ile ilgili yukarıda açıklanan dört alt ölçeğin toplam puanı bireylerin “kardeşi tarafından kabul edilme-reddedilme” algısını göstermektedir. Bu puanlar 60 ile 240 arasında değişmekte; 60 puan en yüksek düzeyde kabul algısını gösterirken, 240 puan en yüksek düzeyde red algısını göstermektedir. AKRÖ/K'da yer alan maddeler “hemen hemen her zaman doğru”, “bazen doğru”, “nadiren doğru”, “hiç bir

zaman doğru değil” biçiminde dörtdü likert tipi bir ölçek üzerinde yanıtlanmaktadır. Değerlendirme bu yanıtlara sırasıyla 4, 3, 2 ve 1 puan verilerek yapılmaktadır.

AKRÖ/K’ da Kontrol alt ölçeği EKRÖ/K’de olduğu gibi 13 madde ile değerlendirilmektedir. Kontrol alt ölçeği çocuğun ağabey/ablası tarafından kontrolüne yönelik algılarını ölçme amacıyla geliştirilmiştir. Bu alt ölçekten alınabilecek puanlar, EKRÖ/K’da olduğu gibi, 13 ile 52 puan arasında değişmektedir. 13- 26 arası puanlar “düşük kontrol”, 27-39 arası puanlar “ılımlı kontrol”, 40-45 arası puanlar “sıkı kontrol” ve 46-52 arası puanlar ise “katı kontrol” olarak değerlendirilmektedir.

2.3.5.1. Ağabey/Abla Kabul-Red Ölçeği (AKRÖ/K) Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışmaları

Ağabey/abla kabul-red ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları kapsamında yapı geçerliliği ve iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır.

Küçük kardeşin ağabey/abla tarafından kabul-reddi ölçeğinin sıcaklık, saldırganlık, ihmal, ayrışmamış red ve kontrolden oluşan alt ölçeklerinin iç tutarlılığını belirlemek amacıyla Cronbach alfa güvenilirlik kat sayıları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 2.2’de sunulmuştur.

Tablo 2.2: Küçük Kardeşin Ağabey/Abla Tarafından Kabul-Reddi Ölçeğinin Toplam Puan ve Alt Ölçeklerine Ait İç Tutarlılık Katsayıları

AKRÖ/K Alt Ölçekleri	Alt Ölçek Soru Sayısı	Cronbach Alfa
Sıcaklık	N=20	.96
Saldırganlık	N=15	.92
İhmal	N= 15	.87
Ayrışmamış Red	N=10	.90
Ağabey/Abla AKRÖ Toplam	N=60	.81
Kontrol	N=13	.76
Ağabey/Abla AKRÖ/K Toplam	N=73	.85

Elde edilen sonuçlara göre, AKRÖ/K'nın alt ölçeklerine ait içtutarlık katsayıları .76 ile .96 arasında değişmiştir. Enyüksek Cronbach alfa güvenilirlik kat sayısı Sıcaklık alt ölçeğine, en düşük katsayı ise Kontrol alt ölçeğine aittir. Tüm ölçek için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı AKRÖ için $\alpha=.81$, AKRÖ/K için $\alpha=.85$ olarak hesaplanmıştır.

AKRÖ/K'nın geçerliği ölçeğin yapı geçerliğinin irdelenmesi ile yapılmıştır. “Kabul-red” ve “kontrol” iki farklı kavram olduğundan dolayı, yapı geçerliğini irdeleyen faktör analizi AKRÖ/K'nın kabul-red alt ölçekleri ve kontrol alt ölçeği için ayrı ayrı uygulanmış ve elde edilen sonuçlar aşağıda Tablo 2. 3 ve Tablo 2. 4'te sunulmuştur. Uygulanan her iki faktör analizinde Rohner'in (1999) çalışmasında olduğu gibi ölçeğin maddeleri öncelikle üç veya dört maddeden oluşan 16 küme haline getirilmiş ve faktör analizi bu 16 kümeye ait alt-puanlara (kümedeki maddelerin toplamı) uygulanmıştır.

Aşağıda Tablo 2. 3'de sunulan bulgularda görülebileceği gibi, döndürme sonrasında 16 küme beklendiği gibi iki ayrı faktöre yüklenmiştir. Öz değerleri 9.826 ve 2.486 olarak beliren bu iki faktöre yüklenen kümeler incelendiğinde, birinci faktör “Red”, ikinci faktör ise “Kabul” olarak isimlendirilmiştir. “Red” olarak isimlendirilen faktöre Saldırganlık, Ayrışmamış Red ve İhmal alt ölçeklerine ait kümeler çok daha ağırlıklı olarak yüklenirken, Sıcaklık alt ölçeği ile İhmal alt ölçeğine ait iki küme “Kabul” olarak adlandırılan ikinci faktöre yüklenmiştir. Dikkat edilecek olursa, ikinci faktöre yüklenen iki İhmal kümesi eksi yüke sahiptir. Bu iki küme İhmal alt ölçeğine ait ters yönde puanlanan maddeleri içeren kümelerdir. Diğer bir deyişle bu maddeler “ilgi” maddeleridir ve dolayısıyla “Kabul” faktörüne yüklenmeleri beklenir. Faktör analizi sonucunda ortaya çıkan iki faktörün açıkladığı toplam varyans %76.95 olarak belirmiştir.

Tablo 2.3: AKRÖ/K Kabul-Red Alt Ölçekleri Madde Kümelerine Ait Faktör Yükleri

AKRÖ/K Kabul-Red Alt Ölçekleri Madde Kümelere	Faktör Yükleri	
	I. Faktör	II. Faktör
01. Sıcaklık - Küme 1	-.33	.82
02. Sıcaklık - Küme 2	-.34	.86
03. Sıcaklık - Küme 3	-.30	.89
04. Sıcaklık - Küme 4	-.29	.86
05. Sıcaklık - Küme 5	.35	.86
06. Saldırganlık - Küme 1	.81	-.18
07. Saldırganlık - Küme 2	.86	-.25
08. Saldırganlık - Küme 3	.83	-.27
09. Saldırganlık - Küme 4	.81	-.30
10. İhmal - Küme 1	.36	-.86
11. İhmal - Küme 2	.06	-.79
12. İhmal - Küme 3	.77	-.36
13. İhmal - Küme 4	.72	-.25
14. Ayrışmamış Red - Küme 1	.86	-.22
15. Ayrışmamış Red - Küme 2	.83	-.28
16. Ayrışmamış Red - Küme 3	.85	-.27
Öz Değer	9.826	2.486
Açıklanan Varyans	61.413	15.539

Diğer yanda, Kontrol alt ölçeğinin yapı geçerliğinin irdelenmesi amacıyla uygulanan faktör analizi sonucunda oluşturulmuş olan 5 kümenin beklendiği gibi iki ayrı faktöre yüklendiği görülmüştür. Öz-değerleri 2.18 ve 1.36 olarak hesaplanan bu iki faktöre yüklenen kümeler incelendiğinde, birinci faktör “izin vericilik”, ikinci faktör ise “kısıtlayıcılık” olarak isimlendirilmiştir. Bu iki faktörün açıkladığı toplam varyans ise %70.80 olarak bulunmuştur. Bu sonuçların ışığında AKRÖ/K’ nın Türk çocuklarının ağabey/ablalarıyla olan ilişkilerinde algıladıkları kabul-reddi güvenilir ve geçerli bir şekilde değerlendirdiği sonucuna varılmıştır.

Tablo 2.4: AKRÖ/K Kontrol Alt Ölçeği Madde Kümelerine Ait Faktör Yükleri

AKRÖ/K Kontrol Alt Ölçeği Madde Kümeleri	Faktör Yükleri	
Kontrol - Küme 1	.20	.838
Kontrol - Küme 2	-.04	.876
Kontrol - Küme 3	.796	-.08
Kontrol - Küme 4	.829	.16
Kontrol - Küme 5	.808	.15
Öz Değer	2.180	1.360
Açıklanan Varyans	43.603	27.193

2.3.6. Eş Kabul-Red Ölçeği (EŞKRÖ/K)

EŞKRÖ/K kişinin eşi veya sevgilisi ile yakın ilişkisinde algıladığı kabul-red ve kontrolü değerlendiren 73 maddelik bir öz-bildirim ölçeğidir. EŞKRÖ/K'nın gerek alt ölçekleri, gerekse maddeleri EKRÖ/K ile hemen hemen aynıdır. Ölçeğin oluşturulmasında sadece birkaç madde üzerinde bazı küçük değişiklikler yapılmış ve orijinal olarak anne-babayla ilişki için yazılmış olan bu maddeler eşle ilişkiye uyarlanmıştır. Örneğin, ebeveyn-çocuk ilişkisindeki kabul-reddi değerlendiren EKRÖ/K'daki “Kötü davrandığımda bana söylenir veya beni azarlar” maddesi, EŞKRÖ/K'da “Bana söylenir veya beni azarlar” olarak değiştirilmiştir.

EKRÖ/K'de olduğu gibi, EŞKRÖ/K'de de Sıcaklık, Saldırganlık, İhmal ve Ayrışmamış Red alt ölçeklerinin toplanması ile elde edilen "toplam EŞKRÖ puanı", bireyin eşi veya sevgilisi ile ilişkisinde algıladığı kabul-reddin genel bir ölçümünü vermektedir. EŞKRÖ/K'de yer alan maddeler, EKRÖ/K'da olduğu gibi, “hemen hemen her zaman doğru” (4 puan), “bazen doğru” (3 puan), “nadiren doğru” (2 puan), “hiçbir zaman doğru değil” (1 puan) biçiminde dörtlü bir Likert tipi ölçek üzerinde yanıtlanmaktadır. Dolayısıyla, EŞKRÖ' den elde edilecek toplam puan 60 ile 240 arasında değişmekte; 60 puan eşle ilişkide en yüksek düzeyde kabul algısını gösterirken, 240 puan en yüksek düzeyde red algısını göstermektedir. Diğer yanda, Kontrol alt ölçeğinden alınabilecek puanlar 13 ile 52 puanlar arasında değişmekte, yüksek puanlar yüksek düzeyde eş kontrolünü yansıtırken, düşük puanlar eşin izin vericiliğine işaret etmektedir.

EŞKRÖ/K'nın ABD'de yapılan güvenilirlik ve geçerlik çalışmalarında ölçeğin güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğu bulunmuştur (Rohner, 2001). Ölçeğin ülkemizdeki güvenilirlik ve geçerlik çalışması hem “normal” hem de “klinik” örneklemeler üzerinde Varan (2003) tarafından yapılmış ve elde edilen bulgular EŞKRÖ/K'nın ülkemizdeki yetişkinlerin yakın ilişkide yaşadıkları kabul-reddi güvenilir ve geçerli bir biçimde değerlendirdiğini göstermiştir. Elde edilen bulgular EŞKRÖ/K'nın ülkemizdeki yetişkinlerin evlilik veya romantik ilişkilerinde algıladıkları kabul ve reddi güvenilir ve geçerli bir biçimde değerlendirdiğini göstermiştir. Yaşları 17 ile 78 arasında değişen yaklaşık 2000 denekle yapılan çalışmada EŞKRÖ/K'nın dört alt-ölçeğinin Cronbach Alpha iç-tutarlık katsayıları .85 ile .96 arasında değişmiştir. Ölçeğin toplam iç-tutarlık katsayısı ise .97 olarak hesaplanmıştır. EŞKRÖ/K'nın yapı geçerliğini irdeleyen faktör analizi sonuçları da, ölçeğin ülkemizdeki geçerliğini desteklemiştir. Uygulanan faktör analizlerinde maddeler Yetişkin EKRÖ'de yapıldığı gibi, üç veya dördü kümeler haline getirilmiş ve faktör analizi bu kümelere ait alt-puanlara uygulanmıştır. Uygulanan Oblimin Rotasyonu sonrasında madde kümelerinin beklendiği gibi iki ayrı faktöre yüklendiği görülmüştür. Özdeğerleri 9.78 ve 1.78 olan bu iki faktöre yüklenen kümeler incelendiğinde, birinci faktör “Red”, ikinci faktör ise “Kabul” olarak isimlendirilmiştir. Bu iki faktörün açıkladığı toplam varyans %72.26 olarak belirlemiştir. Bu sonuçların ışığında EŞKRÖ/K'nın Türk yetişkinlerin romantik ilişkilerinde algıladıkları kabul ve reddi güvenilir ve geçerli bir biçimde değerlendirdiği sonucuna varılmıştır.

2.3.7. Eşler Arası Çatışma Endeksi ve “Geçimsiz/Geçimli” Gruplarının Oluşturulması:

Bu çalışmada geçimli/geçimsiz çiftlerin belirlenmesi Bireysel Bilgi Toplama Formu'nda yer alan 5 soru üzerine temellendirilmiş olan Eşler Arası Çatışma Endeksi ve EŞKRÖ'den elde edilen toplam puanlar ile yapılmıştır. Eşler Arası Çatışma Endeksi, Bireysel Bilgi Toplama formunda yer alan hem annelere hem de babalara sorulmuş olan 5 soruya verilen tepkiler üzerinden hesaplanmıştır. Eşler Arası Çatışma Endeksi'nin temellendirilmiş olduğu sorular şöyledir:

1. Eşinizle tartıştığımız veya kavga ettiğiniz oluyor mu?
2. Eşinizin size sözel veya fiziksel olarak saldırdığı oluyor mu?
3. Eşinizle aranızda bir sorun çıktığında, bu sorunu çözebiliyor musunuz?
4. Genel olarak değerlendirecek olursanız, evliliğinizden ne kadar memnunsunuz?
5. Evliliğimizde eşimle birbirimize olan saygımızı hiçbir zaman kaybetmedik.

Anne-babaların bu sorulara verdikleri tepkiler ağırlıklarına göre puanlanarak her aile için eşler arasındaki çatışmayı yansıttığı düşünülen Eşler Arası Çatışma Endeksi toplam puanı hesaplanmıştır. Eşler Arası Çatışma Endeksi toplam puanı 0 ile 68 puan arasında değişmiştir ($X=13.9257$; $SS=11.5$). Eşler arasında çatışmalı ilişkiye sahip olan ve olmayan çiftlerin belirlenebilmesi amacıyla sürekli veri sağlayan Çatışma Endeksi puanlarının kategorik veri şekline dönüştürülmesi gerekmiştir. Bunun önce Çatışma Endeksi puanları en düşük puanlardan en yüksek puanlara doğru sıralanmış ve üç eşit parçaya bölünmüştür. En düşük 1/3'lük dilimde yer alan çiftler "çatışmasız", en yüksek 1/3'lük dilimde yer alan çiftler ise "çatışmalı" çiftler olarak belirlenmiştir. "Çatışmasız" çiftlerin Eşler Arası Çatışma Endeksi toplam puan ortalaması 3.68 ($SS=3.04$) olarak hesaplanırken, "Çatışmalı" çiftlerin ortalaması 26.4 ($SS=10.3$) olarak bulunmuştur ($t=16.382$; $p<.001$). Bir sonraki adımda, eşler birbirleriyle ilişkide algıladıkları kabul-red (EŞKRÖ puanları) açısından "kabul algılayanlar" ve "red algılayanlar" olarak iki farklı gruba ayrılmışlardır. Bu iki grubun belirlenmesi amacıyla EŞKRÖ puanları en düşük puandan en yüksek puana doğru sıralanarak üç eşit parçaya bölünmüştür. En düşük 1/3'lük dilimde yer alan çiftler "kabul algılayan", en yüksek 1/3'lük dilimde yer alan çiftler ise "red algılayan" çiftler olarak belirlenmiştir.

"Geçimli" ve "geçimsiz" eşlerin belirlenmesi yukarıda anlatılan işlemlerin sonucunda yapılan "çatışmalı/çatışmasız" "kabul/red algılayan" değerlendirmelerinin ışığında yapılmıştır. Birbirleriyle ilişkide çatışma yaşayan ve her iki tarafın da kendisini eşi tarafından red edilmiş hissettiği aileler "geçimsiz" aileler olarak belirlenirken, birbirleriyle ilişkide çatışma yaşamayan ve her iki tarafın da eşi tarafından kabul edildiğini algıladığı aileler "geçimli" aileler olarak değerlendirilmiştir. "Geçimli" ve "geçimsiz" ailelerdeki anne-babaların birbirleriyle ilişkide algıladıkları

kabu-reddi yansıtan ortalama EŞKRÖ puanları ile yaşadıkları çatışmayı yansıtan Eşler Arası Çatışma Endeksi ortalama puanı Tablo 2.5’de sunulmuştur.

Tablo 2.5: Geçimli ve Geçimsiz Ailelerdeki Anne ve Babalara ait EŞKRÖ Toplam Puan Ortalamaları ile Çatışma Endeksi Ortalama Puanları ve İlgili T-Testi Sonuçları

	Geçimli Aileler N=30	Geçimsiz Aileler N=28	t
Annenin Eşi Tarafından Kabul-Reddi (EŞKRÖ/K)	67.08 (3.95)	136.63 (34.03)	-11.120***
Babanın Eşi Tarafından Kabul-Reddi (EŞKRÖ/K)	64.85 (2.91)	129.56 (29.87)	-11.813***
Çatışma Endeksi Puanı	5.17 (4.22)	30.57 (12.02)	-10.884***

***p≤.001

Tablo 2.5’te görülebileceği gibi, Geçimli olarak belirlenen ailelerdeki hem anne hem de babalar Geçimsiz olarak değerlendirilmiş olan ailelerdeki anne-babalara göre çok belirgin bir şekilde çok daha fazla kabul algılamakta ve çok daha az düzeyde çatışma rapor etmektedirler. Bu sonuçlar, yukarıda detaylı şekilde anlatılmış olan işlemler sonucunda oluşturulmuş olan “Geçimli”/“Geçimsiz” sınıflandırmasının geçerliliğini de ortaya koymaktadır.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan tüm veri toplama araçları yönergeleriyle birlikte kitapçık haline getirilerek uygulanmıştır. Verilerin toplanması için dört farklı kitapçık hazırlanmıştır. Araştırmada veri toplama, gönüllülük ve gizlilik ilkelerine sadık kalınarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yer almayı kabul eden deneklerden kitapçığa isim yazmamaları istenmiş ve deneklere kendileriyle ilgili bilgilerin böylelikle gizli kalacağı ve elde edilecek verilerin sadece araştırmacı tarafından, bilimsel amaçla kullanılacağı açıklanmıştır. Ancak, uygulamalarda aynı aileden

gelen bireylerin biraraya getirilebilmesi için her aileye araştırmacı tarafından bir numara verilerek, bu numara her aile bireyinin kitapçığının üzerine yazılmıştır.

Veriler değişik sosyo-ekonomik düzeylerden geldiği düşünölen iki çocuga sahip olan ailelerden toplanmıştır. Aileler çocuklarının yaşları 9-18 arasında olması koşulu ile araştırmaya alınmıştır. Bir diğer koşul ise, ebeveynlerin boşanmış veya ayrılmış olmamalarıdır.

Deneklere ulaşmak için İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınarak, İzmir ili içerisinde yer alan toplam 7 okula gidilmiştir. Uygulamalara başlanmadan önce okullarda istenilen yaş aralığında bir kardeşi veya ağabey/ablası olan çocuklar belirlenmiştir. Bunun ardından, belirlenen ailelere araştırmacı tarafından hazırlanmış olan bir mektup gönderilerek araştırma hakkında bilgi verilmiş ve ailenin bu araştırmada yer almak isteyip istemediği sorulmuştur. Cevabın olumlu olması durumunda, anne ile o okulda olmayan kardeş (veya ağabey/abla) okula davet edilerek, anne ve iki çocuğunun uygulaması veli, araştırmacı ve okul yönetimi tarafından belirlenen bir zaman ve mekanda okulda gerçekleştirilmiştir. Uygulamalar yaklaşık olarak 40-60 dakika sürmüştür. Babalara ise kitapçıkları bir zarf içerisinde eve gönderilerek ulaştırılmış, doldurulan kitapçıklar yine kapalı bir zarf içerisinde öğrenci ile okulun rehber öğretmenine ve oradan da araştırmacıya ulaştırılmıştır. Araştırmaya katılımı arttırmak amacıyla, anne-babalara yazılmış olan mektupta, araştırmaya katılacak olan anne-babalara, anne-babalık üzerine verilecek olan bir konferansa davet edilecekleri söylenmiştir. Anne-babalara yazılmış olan bu mektubun bir örneği EK 11'de sunulmuştur.

2.5. Veri Çözümleme Teknikleri

Araştırma verilerinin istatistiksel analizi "SPSS 13.0 for Windows" paket programı kullanılarak yapılmış, süreksiz verilerin analizinde ki-kare, sürekli verilerin analizinde ise t-testi, anne-baba kabul-reddi-testi, korelasyon, varyans analizi, MANOVA, aşamalı regresyon ve faktör analizi kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen veriler ve bu verilere uygulanan istatistiksel analizlerin sonuçları bir sonraki Bulgular Bölümü'nde sunulmuştur.

BÖLÜM 3

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmadan elde edilen verilerin analiz sonuçlarına yer verilerek, elde edilen temel bulgular özetlenmiştir. Bulguların sunulduğunda, Giriş Bölümü'nün sonunda "Araştırmanın Amacı ve Cevap Aranan Sorular" alt başlıklı bölümde sıralanan sorular esas alınmıştır.

Yöntem Bölümü'nde detaylı bir şekilde açıklandığı gibi, bu çalışmada dört farklı ölçeğın, farklı formları kullanılmıştır. Aynı ölçekler aile içerisinde farklı kişiler tarafından doldurulduğu için, bulguların izlenmesi daha da zorlaşmaktadır. Bulguların daha kolay bir şekilde izlenmesini sağlayabilmek amacıyla, bu bölümde sunulmuş olan tablolarda, hangi ölçeğın kullanılmış olduğunun yanısıra ölçeğın kimin tarafından doldurulmuş olduğu da, zaman zaman ölçeğın isminden önce parantez içerisinde anne için (AN), baba için (BA), ağabey/abla için (AB), küçük kardeş için (KR) şeklinde belirtilmiştir.

3.1. Kabul-Red, Genel Psikolojik Uyum ve Eşler-Arası Çatışma Arasındaki İlişkiler

Hatırlanacağı üzere, araştırmada yanıt aranan ilk sekiz soru anne-baba kabul-reddi, ağabey/abla kabul-reddi, eş kabul-reddi, genel psikolojik uyum ve eşler-arası çatışma arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Bu değişkenler arasındaki ilişkiler, aşağıda farklı başlıklar altında, Tablo 3. 6 – Tablo 3.13'te sunulan bulgularda ortaya konmuş, zaman zaman tablolar da araştırmada cevap aranan soruların dışında bazı ek bulgulara da yer verilmiştir.

3.1.1. Ağabey/Abla Kabul Red ve Kontrolü'nün Anne-Baba Kabul-Reddi ile İlişkisi

Araştırmada cevap aranan ilk soru bir ağabey/ablanın küçük kardeşini ne kadar kabul-red veya kontrol ettiğinin, anne-babanın küçük ve büyük çocuklarını ne kadar kabul ya da red ettiği ile ne kadar ilişkili olduğudur. Bu sorunun cevaplanması amacıyla ağabey/abla kabul-red ve kontrolü (AKRÖ/K) ile ailedeki küçük ve büyük çocuğun rapor ettiği anne-baba kabul-reddi (EKRÖ) arasındaki ilişkiler Pearson Momentler Çarpımı korelasyonlar katsayılarının hesaplanmasıyla irdelenmiş ve elde edilen korelasyon katsayıları Tablo 3. 6'da sunulmuştur.

Tablo 3.6: Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolü (AKRÖ/K) ile Anne-Baba Kabul-Reddi (EKRÖ) Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşi Kabul-Reddi AKRÖ/K	Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşi Kontrolü AKRÖ/K
Annenin Küçük Kardeşi Kabul-Reddi (KR) Anne EKRÖ	.61***	.01
Annenin Ağabey/Ablayı Kabul-Reddi (AB) Anne EKRÖ	.29***	.06
Babanın Küçük Kardeşi Kabul-Reddi (KR) Baba EKRÖ	.41***	.01
Babanın Ağabey/Ablayı Kabul-Reddi (AB) Baba EKRÖ	.26***	.09

***p≤.001 **p≤.01 *p≤.05

Tablo 3. 6'da sunulan korelasyon katsayılarına göre, AKRÖ/K kabul-red puanı küçük çocuğun Anne EKRÖ ve Baba EKRÖ toplam puanı ile oldukça yüksek düzeyde ilişkiliyken (r=.61 ve r=.41), ağabey/ablanın Anne EKRÖ ve Baba EKRÖ toplam puanı ile göreceli olarak daha düşük düzeyde korelasyon göstermiştir (r=.29 ve r=.26). Anne EKRÖ ile AKRÖ arasındaki hesaplanan katsayı (r=.61), Baba

EKRÖ ile AKRÖ arasında hesaplanan katsayıdan ($r=.41$) anlamlı düzeyde yüksektir ($z=2.57115$; $p<.01$). Diğer yanda, AKRÖ/K kontrol puanı ile küçük veya büyük çocuğun Anne ve Baba EKRÖ toplam puanları arasında hiç bir anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

3.1.2. Ağabey/Abla Kabul-Red ve Kontrolü'nün Eş Kabul-Reddi ve Eşler-Arası Çatışma ile İlişkisi

Araştırmada cevap aranan ikinci soruda bir ağabey/ablanın küçük kardeşini ne kadar kabul-red veya kontrol ettiğinin, anne-babanın birbirlerini ne kadar kabul-red ettikleri ve ne kadar çatıştıkları ile ilişkisi üzerinde odaklaşmıştır. Bu sorunun cevaplanması amacıyla ağabey/abla kabul-red ve kontrolü (AKRÖ/K) ile anne ve babanın ayrı ayrı rapor ettikleri eş kabul-reddi (EŞKRÖ) ve evlilik çatışması arasındaki ilişkiler Pearson Momentler Çarpımı korelasyonlar katsayılarının hesaplanmasıyla irdelenmiş ve elde edilen korelasyon katsayıları Tablo 3. 7'de sunulmuştur.

Tablo 3.7: Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolünün, Eş Kabul-Reddi ve Eşler Arası Çatışma ile İlişkisine Ait Korelasyon Katsayıları

	Ağabey/Abanın Küçük Kardeşi Kabul- Reddi AKRÖ/K	Ağabey/Abanın Küçük Kardeşi Kontrolü AKRÖ/K
Anne'nin Eşi Tarafından Kabul-Reddi (AN) EŞKRÖ/K	.16*	.18*
Baba'nın Eşi Tarafından Kabul-Reddi (BA) EŞKRÖ/K	.09	.14
Eşler Arası Çatışma Endeksi	.21**	.17*

*** $p\leq.001$ ** $p\leq.01$ * $p\leq.05$

Tablo 3. 7’de sunulan korelasyon katsayılarına göre, annenin EŞKRÖ toplam puanı, hem AKRÖ/K kabul-red hem de AKRÖ/K kontrol puanı ile anlamlı düzeyde ilişkiliyken ($r=.16$ ve $r=.18$), babanın EŞKRÖ toplam puanı ile AKRÖ/K kabul-red ve kontrol puanları arasında anlamlı ilişkili bulunmamıştır ($r=.09$ ve $r=.14$). Diğer yanda, Eşler Arası Çatışma Endeksi puanının, AKRÖ/K kabul-red ve kontrol puanları ile anlamlı düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=.21$ ve $r=.17$).

3.1.3.Ağabey/Abla Kontrolü’nün Anne-Baba ve Eş Kabul-Reddi ile İlişkisi

Araştırmanın bir sonraki adımında (üçüncü soru) küçük çocuğun ağabey/ablası ile ilişkide algıladığı kontrolün, çocukların anne-babalarıyla, anne-babanın ise birbirleriyle ilişkide algıladıkları kontrol ile ne kadar ilişkili olduğu irdelenmiştir. Bu değişkenler arasında hesaplanan Pearson Momentler Çarpımı korelasyonlar katsayıları Tablo 3. 8’de sunulmuştur.

Tablo 3.8: Ağabey/Abla Kontrolü ile Anne-Baba ve Eş Kabul-Reddi Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşi Kontrolü (AKRÖ/K) Kontrol Alt Ölçeği
Annenin Küçük Kardeşi Kontrolü (KR) Anne EKRÖ/K	.56***
Annenin Ağabey/Abloyı Kontrolü (AB) Anne EKRÖ/K	.34***
Babanın Küçük Kardeşi Kontrolü (KR) Baba EKRÖ/K	.57***
Babanın Ağabey/Abloyı Kontrolü (AB) Baba EKRÖ/K	.32***
Annenin Eşi Tarafından Kontrolü (AN) EŞKRÖ/K	.16*
Babanın Eşi Tarafından Kontrolü (BA) EŞKRÖ/K	.16*

*** $p \leq .001$ ** $p \leq .01$ * $p \leq .05$

Tablo 3. 8’de sunulan korelasyon katsayılarına göre, AKRÖ/K kontrol puanı, küçük kardeşin Anne EKRÖ/K ve Baba EKRÖ/K kontrol puanı ile göreceli olarak yüksek düzeyde ilişkiliyken ($r=.56$ ve $r=.57$), ağabey ya da ablanın Anne ve Baba

EKRÖ/K kontrol puanı ile daha düşük düzeyde ilişkilidir ($r=.34$ ve $r=.32$). Diğer yanda, Anne ve Baba EŞKRÖ/K kontrol puanları ile AKRÖ/K kontrol puanı arasında anlamlı ama göreceli olarak daha da düşük korelasyon katsayıları bulunmuştur ($r=.16$ ve $r=.16$).

3.1.4. Anne-Baba ve Ağabey/Abla Kabul-Reddinin Psikolojik Uyum ile İlişkisi

Araştırmada cevap aranan dördüncü sorunun cevaplanması amacıyla, anne-baba (EKRÖ) ve ağabey/abla (AKRÖ) kabul-reddinin psikolojik uyum (KİDÖ) ile ilişkisi irdelenmiş ve bu değişkenler arasında hesaplanan korelasyon katsayıları aşağıda Tablo 3. 9’de sunulmuştur.

Tablo 3.9: Anne-Baba ve Çocukların KİDÖ Puanları ile Anne-Baba ve Ağabey/Abla Kabul-Reddi Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Küçük Kardeşin Psikolojik Uyumu KİDÖ	Ağabey/Abla'nın Psikolojik Uyumu KİDÖ	Annenin Psikolojik Uyumu KİDÖ	Babanın Psikolojik Uyumu KİDÖ
Annenin Küçük Kardeşi Kabul-Reddi (KR) Anne EKRÖ	.55***	.19**	.36***	.16*
Annenin Ağabey/Ablayı Kabul-Reddi (AB) Anne EKRÖ	.27***	.55***	.36***	.13
Babanın Küçük Kardeşi Kabul-Reddi (KR) Baba EKRÖ	.48***	.25***	.32***	.34***
Babanın Ağabey/Ablayı Kabul-Reddi (AB) Baba EKRÖ	.25***	.58***	.33***	.16*
Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşi Kabul-Reddi (KR) AKRÖ	.55***	.25***	.31***	.13
Küçük Kardeşin Psikolojik Uyumu (KR) KİDÖ	-	.34***	.37***	.14
Ağabey/Ablanın Psikolojik Uyumu (AB) KİDÖ	.34***	-	.31***	.12

*** $p \leq .001$ ** $p \leq .01$ * $p \leq .05$

Tablo 3. 9’da sunulan korelasyon katsayılarına göre, küçük kardeşin KİDÖ puanı, Anne ve Baba EKRÖ toplam puanı ile yüksek düzeyde ilişkilidir ($r=.55$ ve $r=.48$). Aynı şekilde, ağabey/ablanın KİDÖ puanı ile hem Anne EKRÖ hem de Baba EKRÖ toplam puanları arasında göreceli olarak yüksek düzeyde, anlamlı ilişkiler vardır ($r=.55$ ve $r=.58$).

Tablo 3. 9’da sunulan verilere göre, annenin KİDÖ puanı her iki çocuğun algıladığı anne kabul-red puanı ($r=.36$ ve $r=.36$); babanın KİDÖ puanı ise her iki çocuğun algıladığı baba kabul-red puanı ile ($r=.34$ ve $r=.16$) anlamlı düzeyde ilişkilidir. Bu noktada Tablo 3. 9’de sunulan verilerde dikkati çeken bir nokta, annenin KİDÖ puanı ile baba kabul-red puanları arasındaki katsayıların ($r=.32$ ve $r=.33$), babanın KİDÖ puanı ile anne kabul-red puanları arasındaki katsayılarından ($r=.16$ ve $r=.13$) dikkat çekici şekilde yüksek olduğudur.

Tablo 3. 9’da AKRÖ puanı ile anne-baba ve çocukların KİDÖ puanları arasındaki ilişkiler incelendiğinde, AKRÖ puanının, ağabey/ablanın KİDÖ puanından çok küçük kardeşin KİDÖ puanıyla ilişkili olduğu ($r=.25$ ’e karşı $r=.55$) ve babanın KİDÖ puanına ($r=.13$) göre, annenin KİDÖ puanıyla ($r=.31$) daha yüksek düzeyde korelasyon gösterdiği belirlenmiştir.

Tablo 3. 9’da vurgulanması gereken bir başka nokta da, her iki çocuğunda KİDÖ puanlarının, annenin KİDÖ puanıyla anlamlı düzeyde ilişkiliyken ($r=.37$ ve $r=.31$), babanın KİDÖ puanıyla anlamlı düzeyde ilişkili olmadığıdır ($r=.14$ ve $r=.12$). Küçük ve büyük çocuğun KİDÖ puanları arasındaki ilişki ise $r=.34$ ($p\leq.001$) olarak belirlenmiştir.

3.1.5. Anne-Babanın Çocuklarını ve Ağabey/Abanın Küçük Kardeşini Kontrolü ile Anne-Baba ve Çocukların Psikolojik Uyumları Arasındaki İlişki

Araştırmada yer aranan beşinci sorunun cevaplanması için anne-babanın çocuklarını ve ağabey/ablanın küçük kardeşini ne kadar kontrol ettiğinin anne-baba ve çocukların psikolojik uyumları (KİDÖ puanları) ile ne kadar ilişkili olduğu

irdelenmiş ve bu değişkenler arasında hesaplanan korelasyon katsayıları aşağıda Tablo 3. 10’da sunulmuştur.

Tablo 3.10: Anne-Babanın Çocuklarını (EKRÖ/K) ve Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşini Kontrolü (AKRÖ/K) ile Anne-Baba ve Çocukların Psikolojik Uyum (KİDÖ) Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Küçük Kardeşin Psikolojik Uyum (KİDÖ)	Ağabey/Abla'nın Psikolojik Uyum (KİDÖ)	Annenin Psikolojik Uyum (KİDÖ)	Babanın Psikolojik Uyum (KİDÖ)
Annenin Küçük Kardeşi Kontrolü (KR) Anne EKRÖ/K	.16 *	-	-.02	-
Annenin Büyük Kardeşi Kontrolü (KR) Anne EKRÖ/K	-	.20**	.21**	-
Babanın Küçük Kardeşi Kontrolü (KR) Baba EKRÖ/K	.03	-	-	-.04
Babanın Büyük Kardeşi Kontrolü (KR) Baba EKRÖ/K	-	.19**	-	.08
Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşi Kontrolü (KR) AKRÖ/K	.12	.06	.10	.12

***p≤.001 **p≤.01 *p≤.05

Tablo 3. 10’da da görülebileceği gibi, anne-baba ve ağabey/abla kontrolü ile anne-baba ve çocukların genel psikolojik uyumu yansıtan KİDÖ paunları arasında hesaplanan katsayılar $r=-.02$ ile $r=.21$ arasında değişmiştir. Tabloda sunulan korelasyon katsayılarına göre, annenin küçük çocuğunu kontrolü, küçük çocuğun psikolojik uyumu ile; ağabey/ablayı kontrolü ise ağabey/ablanın psikolojik uyumu ile anlamlı düzeyde ilişkilidir ($r=.16$ ve $r=.20$). Konuya anne açısından bakıldığında,

anneninin psikolojik uyumu, küçük çocuğunu kontrolü ile ilişkili bulunmazken, büyük çocuğunu kontrolü ile anlamlı düzeyde ilişkilidir ($r=-.02$ ve $r=.21$).

Diğer yanda, babanın küçük çocuğunu kontrolü, küçük çocuğun psikolojik uyumu ile ilgili bulunmazken ($r=.03$), ağabey/ablayı kontrolü, ağabey/ablanın psikolojik uyumu ile anlamlı düzeyde ilişkilidir ($r=.19$). Konuya babanın psikolojik uyumu açısından bakıldığında ise, babanın psikolojik uyumu ne küçük ne de büyük çocuğunu kontrolü ile ilişkili değildir ($r=-.04$ ve $r=.08$).

Tablo 3. 10'da son olarak vurgulanması gereken bir nokta, ağabey/ablanın küçük kardeşinin kontrolünün gerek anne ve babanın gerekse büyük ve küçük çocuğun psikolojik uyumu ile anlamlı düzeyde ilişkili olmadığıdır (sırasıyla $r=.10$, $r=.12$, $r=.06$ ve $r=.12$).

3.1.6. Anne-babanın Eş Kabul-Red/Kontrolü ve Eşler-Arası Çatışmanın Psikolojik Uyum ile İlişkisi

Araştırmada cevap aranan altıncı sorunun cevaplanması amacıyla, eş kabul-reddi/kontrolü (EŞKRÖ/K) ve eşler arası çatışmasının, psikolojik uyum ile ilişkisi irdelenmiş ve bu değişkenler arasında hesaplanan korelasyon katsayıları aşağıda Tablo 3. 11'de sunulmuştur.

Tablo 3. 11: Eş Kabul-Reddi/Kontrolü ve Eşler Arası Çatışma ile Psikolojik Uyum Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Küçük Kardeşin Psikolojik Uyumu (KİDÖ)	Ağabey/Abla'nın Psikolojik Uyumu (KİDÖ)	Annenin Psikolojik Uyumu (KİDÖ)	Babanın Psikolojik Uyumu (KİDÖ)
Anne'nin Eşi Tarafından Kabul-Reddi (AN) EŞKRÖ	.23***	.31***	.58***	.27***
Baba'nın Eşi Tarafından Kabul-Reddi (BA) EŞKRÖ	.22**	.17*	.31***	.54***
Anne'nin Eşi Tarafından Kontrolü (AN) EŞKRÖ/K	.19**	.07	.21**	.15
Baba'nın Eşi Tarafından Kontrolü (AN) EŞKRÖ/K	.13	.05	.19*	.37***
Eşler Arası Çatışma Endeksi	.32***	.24***	.48***	.31***

***p≤.001 **p≤.01 *p≤.05

Tablo 3. 11'de sunulan korelasyon katsayılarına göre, hem annelerin hem de babaların KİDÖ puanları, en fazla eşleriyle ilişkide algıladıkları kabul-red (EŞKRÖ) puanları ile ilişkilidir (anneler için $r=.58$; babalar için $r=.54$). Annelerin uyumu ikinci sırada en fazla eşiyile yaşadığı çatışmayla ilgilidir ($r=.48$). Babaların psikolojik uyumu da eşler arası yaşanan çatışma ile anlamlı düzeyde ilişkili ($r=.31$) olsa da, babalar için elde edilen katsayı anneler için elde edilen katsayıdan ($r=.48$) anlamlı düzeyde düşüktür ($z=1.866$; $p<.05$).

Annenin algıladığı kontrol (EŞKRÖ/K) ile psikolojik uyumu (KİDÖ) arasında anlamlı ($r=.21$, $p<.01$) bir ilişki belirlenirken, aynı değer babalar için $r=.37$ ($p<.001$) olarak bulunmuştur. Uygulanan z testi sonucunda, bu iki katsayı arasındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($z=1.62752$, $p=.05$).

Tablo 3. 11’de sunulan korelasyon katsayılarına göre, gerek küçük çocuğun psikolojik uyumu, gerekse büyük çocuğun psikolojik uyumu hem babanın anneyi kabul-reddi hem de annenin babayı kabul-reddi ile anlamlı düzeyde ilişkilidir (küçük çocuk için anne: $r=.23$, baba: $r=.22$; büyük çocuk için anne: $r=.31$, baba: $r=.17$).

Diğer yanda, büyük çocuğun psikolojik uyumu, gerek annesinin gerekse babasının eşi tarafından ne kadar kontrol edildiği ile ilişkili bulunmamıştır (sırasıyla $r=.07$ ve $r=.05$). Ancak, küçük çocuğun psikolojik uyumu, annesinin babası tarafından ne kadar kontrol edildiği ile anlamlı düzeyde ilişkiyken ($r=.19$), babasının annesi tarafından ne kadar kontrol edildiği ile anlamlı düzeyde ilişkili değildir ($r=.13$).

Tablo 3. 11’de sunulan korelasyon katsayılarına göre, hem küçük hem de büyük çocuğun psikolojik uyumu, eşler arasında yaşanan çatışma ile anlamlı düzeyde ilişkilidir (küçük çocuk için: $r=.32$; büyük çocuk için $r=.24$).

3.1.7. Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolü ile Küçük Kardeşin Psikolojik Uyumu ile Arasındaki İlişki

Araştırmada ağabey/abla kabul-reddi ve kontrolü ile küçük kardeşin psikolojik uyumu arasındaki ilişki, araştırmada sorulan yedinci soru ile irdelenmiştir. Sorunun cevaplanması için ağabey/abla kabul-red ve kontrolünü değerlendiren AKRÖ/K ile küçük kardeşin psikolojik uyumunu değerlendiren KİDÖ alt ölçek ve toplam puanları arasında hesaplanan korelasyon katsayıları aşağıda Tablo 3. 12’te sunulmuştur.

Tablo 3.12: Küçük Çocukların AKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puanları ile KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Küçük Çocuğun Psikolojik Uyumu	Ağabey/Abla Kabul-Reddi (AKRÖ/K)					Toplam Puan
	Sıcaklık	Saldır- ganlık	İhmal	Ayrış- mamış Red	Kontrol	
Saldır ganlık	-.29***	.54***	.35***	.47***	.11	.45***
Bağımlılık	.13	.01	-.14	.02	.16*	-.08
Öz-Saygı	-.43***	.43**	.44***	.39***	-.01	.48***
Öz-Yeterlik	-.30***	.42***	.35***	.41***	.11	.41***
Duygusal Duyarlılık	-.22**	.32***	.27***	.34***	.01	.31***
Duygusal Tutarlılık	-.27***	.47***	.31***	.50***	.14	.42***
Dünya Görüşü	-.35***	.43***	.41***	.43***	.04	.45***
Toplam Puan	-.39***	.59***	.45***	.57***	.12	.55***

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Tablo 3. 12’de sunulan korelasyon katsayılarında ilk dikkati çeken bulgu, KİDÖ’nün Bağımlılık alt ölçeği dışındaki altı altölçeğinin her birinin AKRÖ/K’nın Kontrol alt ölçeği dışındaki dört alt ölçeğinin her biriyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğudur. Değerleri $r=-.22$ ile $r=.54$ arasında değişen bu 24 katsayının yarısının değeri $r=.40$ ’ın üzerindedir. Tek bir istisna dışında AKRÖ/K’nın Kontrol alt ölçeği hiç bir KİDÖ alt ölçeğiyle, KİDÖ’nün Bağımlılık alt ölçeği de hiç bir AKRÖ/K alt ölçeğiyle anlamlı bir korelasyon göstermemiştir. Sözü edilen tek istisna durum AKRÖ/K’nın Kontrol alt ölçeği ile KİDÖ’nün Bağımlılık alt ölçeği arasındaki $r=.16$ ’lık katsayıdır.

Tablo 3. 12’de sunulan korelasyon katsayılarında dikkati çeken bir başka bulgu da en yüksek katsayıların AKRÖ/K’nın Saldır ganlık ve Ayrışmamış Red alt ölçeklerinde kümelenmesidir. Değeri $r=.40$ ’ın üzerinde olan 12 katsayının beşi Saldır ganlık, dördü ise Ayrışmamış Red alt ölçeğine aittir. Doğal olarak KİDÖ

toplam puanı da en yüksek düzeyde AKRÖ/K'nın Saldırganlık ve Ayrışmamış Red alt ölçekleriyle ilişkilidir (sırasıyla, $r=.59$ ve $r=.57$).

3.1.8. Annesinden İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların Ağabey/Abla Kabul-Reddi/Kontrolü ile Küçük Kardeşin Psikolojik Uyumunu ile Arasındaki İlişki

Araştırmada cevap aranan sekizinci sorunun yanıtlanması için annesinden ihmal algılayan ve algılamayan küçük çocukların ağabey/abla kabul-reddi ve kontrolü ile psikolojik uyumları arasındaki ilişki irdelenmiştir. Sorunun cevaplanması için önce annesiyle ilişkisinde ihmal algılayan ve algılamayan küçük çocukların iki farklı gruba ayrılması gerekmiştir. Bu işlem, sürekli veri olan Anne EKRÖ İhmal alt ölçek puanlarının kategorik veri şekline dönüştürülmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bunun için, önce küçük çocuklar Anne EKRÖ İhmal alt ölçeği puanlarına göre en düşükten en yüksek puana doğru sıralanmış ve üç eşit parçaya bölünmüştür. En düşük 1/3'lük dilimde yer alan küçük çocuklar annesinden ihmal algılamayan, en yüksek 1/3'lük dilimde yer alan küçük çocuklar ise annesinden ihmal algılayan çocuklar olarak belirlenmiştir. Bu işlemler sonucunda, 66 küçük çocuk annesinden ihmal algılamazken 58 küçük çocuğun annesiyle ilişkisinde ihmal algıladığı belirlenmiştir. Annesiyle ilişkisinde ihmal algılamayan küçük çocukların (N=66) Anne EKRÖ İhmal alt ölçeği ortalama puanı 16.25 (SS= 1.21), annesiyle ilişkide ihmal algılayan küçük çocukların (N=58) Anne EKRÖ İhmal alt ölçeği ortalama puanı ise 28.72 (SS= 5.88) olarak hesaplanmıştır. Uygulanan t-testi sonucunda bu iki grubun Anne EKRÖ İhmal alt ölçeği ortalama puanı açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir ($t=16.841$; $p<.001$).

Ağabey/abla kabul-reddini değerlendiren AKRÖ ile küçük kardeşin psikolojik uyumunu değerlendiren KİDÖ toplam puanı arasındaki korelasyon, bu iki grup için ayrı ayrı hesaplanarak, aşağıda Tablo 3. 13'te sunulmuştur.

Tablo 3.13: Annesiyle İlişkide İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların AKRÖ Toplam Puanları ile KİDÖ Toplam Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Ağabey/Abla Kabul-Reddi (AKRÖ)	
	Annesinden İhmal Algılamayan Küçük Çocuklar N=66	Annesinden İhmal Algılayan Küçük Çocuklar N=58
Küçük Çocuğun Psikolojik Uyumunu (KİDÖ)	.20	.48***

***p≤.001

Anneleriyle ilişkide ihmal algılayan küçük çocukların KİDÖ puanları ile AKRÖ puanları arasında istatistiksel açıdan $p \leq .001$ düzeyinde anlamlı bir ilişki vardır ($r = .48$). Diğer yanda, annesiyle ilişkisinde ihmal algılamayan küçük çocukların KİDÖ puanları ile AKRÖ puanları arasındaki anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmamıştır ($r = .20$). Uygulanan z testi sonucunda, bu iki katsayı arasındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($z = -1.73541$, $p < .05$).

3.2. Ağabey/Abla-Kardeş İlişkisinde Kabul-Reddin Etkisine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bir sonraki adımında önce küçük çocukların genel psikolojik uyumlarının ağabey/ablalarının kabul veya red edici tutumlarından nasıl etkilendiği; ardından ise, anne-babası tarafından kabul veya red edilen büyük çocukların küçük kardeşlerine karşı ne kadar kabul ya da red edici davrandıkları araştırılmıştır.

3.2.1. Ağabey/Ablasıyla İlişkide Kabul veya Red Algılayan Küçük Kardeşlerin Psikolojik Uyumlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Araştırmada cevap aranan dokuzuncu soru küçük çocukların genel psikolojik uyumlarının ağabey/ablalarının kabul veya red edici tutumları tarafından etkilenip etkilenmediklerinin araştırılmasına yöneliktir. Ağabey/ablasıyla ilişkide kabul veya red algılayan küçük kardeşlerin psikolojik uyumları açısından farklılaşp

farklılaşmadıkları, “grubun” (ağabey/abla kabul veya reddi) bağımsız değişken, küçük kardeşin psikolojik uyumunu yansıtan KİDÖ puanlarının ise bağımlı değişkenler olarak alındığı MANOVA ile irdelenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 3. 14’te sunulmuştur:

Tablo 3. 14: Ağabey/Ablasıyla İlişkide Kabul veya Red Algılamış Çocukların Psikolojik Uyum Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Küçük Çocuk (KİDÖ) Alt Ölçekleri	Ağabey/Ablasıyla İlişkisinde Kabul Algılayan Küçük Kardeşler N=58 Ortalama (SS)	Ağabey/Ablasıyla İlişkisinde Red Algılayan Küçük Kardeşler N=61 Ortalama (SS)	F
Saldırganlık	9.59 (3.04)	13.44 (3.36)	42.927***
Bağımlılık	17.93 (2.96)	17.71 (3.15)	.149
Öz-Saygı	8.04 (2.24)	11.42 (3.86)	33.498***
Öz-Yeterlik	9.28 (2.95)	11.87 (3.13)	21.486***
Duygusal Duyarlılık	10.87 (3.60)	13.06 (3.56)	11.075***
Duygusal Tutarlılık	14.12 (4.44)	17.64 (3.42)	23.626***
Dünya Görüşü	8.90 (3.23)	12.07 (4.55)	19.127***
Toplam Puan	78.73 (14.57)	97.21 (15.61)	44.464***

***p≤.001

Küçük çocuğun psikolojik uyum puanlarına uygulanan MANOVA sonucunda, çoklu değişken temel etkisinin anlamlı olduğu (Wilks lambda=.627; $F_{7, 111}=9.439$; $p\leq.001$) bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, ağabey/ablasından kabul ve red algılayan küçük kardeşler, Bağımlılık alt ölçeği dışındaki tüm KİDÖ alt ölçek ve toplam puanları açısından anlamlı düzeyde farklılaşmışlardır. Ağabey/ablasıyla ilişkide red algılayan küçük çocukların Bağımlılık alt ölçeği dışındaki KİDÖ ortalamaları,

ağabey/ablasıyla ilişkide kabul algılayan küçük çocukların ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir.

3.2.2. Ebeveyninden Kabul veya Red Algılayan Ağabey/Ablaların Küçük Kardeşlerine Karşı Sergiledikleri Kabul-Red ve Kontrol Açısından Karşılaştırılmalarına İlişkin Bulgular

Araştırmada cevap aranan 10. soru, ebeveynleri tarafından kabul veya red edilmiş olan büyük çocukların, küçük kardeşlerini ne kadar kabul ya da red ettikleri açısından farklılaşıp farklılaşmadıklarının irdelenmesine yöneliktir. Bu sorunun yanıtlanması amacıyla anne-babasıyla ilişkide kabul algılayan ağabey/ablalar ile red algılayan ağabey/ablaların önce iki farklı gruba ayrılmaları gerekmiştir. Bu işlem, sürekli veri olan Anne ve Baba EKRÖ toplam puanlarının anne-babası tarafından “kabul” veya “reddedilen” ağabey/ablalar olmak üzere kategorik veri şekline dönüştürülmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bunun için, önce Anne EKRÖ ve Baba EKRÖ toplam puanları en düşükten en yüksek puanlara doğru sıralanmış ve üç eşit parçaya bölünmüştür. En düşük 1/3'lük dilimde yer alan ağabey/ablalar “kabul algılayan”, en yüksek 1/3'lük dilimde yer alan ağabey/ablalar ise “red algılayan” ağabey/ablalar olarak belirlenmiştir. Bu işlem Anne EKRÖ ve Baba EKRÖ için ayrı yapılmıştır.

Anne veya babasıyla ilişkisinde kabul veya red algılayan ağabey/ablalar bu şekilde belirlendikten sonra, ikinci adımda, hem annesi hem de babası tarafından “kabul” veya “red” edilen denekler saptanmıştır. Yapılan inceleme sonunda 45 ağabey/abla hem annesi hem de babasıyla ilişkisinde kabul algılayan ağabey/ablalar olarak belirirken, 37 ağabey/abla hem anne hem de babasıyla ilişkisinde red algılayan ağabey/ablalar olarak belirmiştir. Hem anne hem de babalarıyla ilişkide kabul algılayan ağabey/ablaların (N=45) Anne EKRÖ ortalama puanının 67.83 (SS=3.59), Baba EKRÖ ortalama puanı ise 65.70'dir (SS=3.90). Diğer yanda, hem anne hem de babalarıyla ilişkide red algılayan ağabey/ablaların (N=37), Anne EKRÖ ortalama puanı 132.48 (SS=33.12), Baba EKRÖ ortalama puanı ise 131.50 (SS=33.88) olarak hesaplanmıştır. Anne-babalarıyla ilişkilerinde kabul veya red algılayan ağabey/ablalar Anne ve Baba EKRÖ

toplam puan ortalamaları karşılaştırıldığında, bu iki grubun $p<.001$ düzeyinde farklılaştığı belirlenmiştir (Anne EKRÖ için $t=13.020$; Baba EKRÖ için $t=12.942$).

Her iki ebeveyni tarafından da kabul veya red edildiğini algılayan ağabey/ablaların küçük kardeşlerini kabul veya red etmek açısından farklılaşıp farklılaşmadıkları “grubun” ebeveynin ağabey/ablayı kabul veya reddi) bağımsız değişken, ağabey/ablanın küçük kardeşi kabul-reddinin alt ölçek ve toplam puanlarının ise bağımlı değişkenler olarak alındığı Çok Yönlü Varyans Analizi (MANOVA) ile irdelenmiş ve sonuçlar Tablo 3. 15’te sunulmuştur:

Tablo 3. 15: Ebeveynlerinden Kabul veya Red Algılayan Ağabey/Ablaların AKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşi Kabul-Reddi ve Kontrolü (KR) AKRÖ/K	Ebeveynlerinden Kabul Algılayan Büyük Çocuklar N=45 Ortalama (SS)	Ebeveynlerinden Red Algılayan Büyük Çocuklar N=37 Ortalama (SS)	F
Sıcaklık	68.01 (14.08)	57.30 (16.26)	10.212**
Saldırganlık	21.80 (7.90)	32.13 (11.91)	22.060***
İhmal	24.31 (8.90)	31.07 (9.04)	11.545***
Ayrışmamış Red	14.57 (5.50)	20.46 (8.01)	15.509***
Kontrol	36.39 (7.49)	38.11 (7.45)	17.331
Toplam puan	92.67 (33.23)	126.36 (40.07)	1.085***

*** $p\leq.001$ ** $p\leq.01$

Küçük kardeşin ağabey/abla kabul-red puanlarına uygulanan MANOVA sonucunda, çoklu değişken temel etkisinin anlamlı olduğu (Wilks lambda=.776; $F_{5,76}=4.379$; $p\leq.001$) bulunmuştur. Tablo 3. 15’te sunulan bulgulara göre, anne-babası

tarafından red edilmiş ağabey/ablalara sahip küçük çocukların Saldırganlık, İhmal, Ayrışmamış Red ve AKRO toplam puan ortalamaları, diğer grubun ilgili ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksekken, Sıcaklık alt ölçeğinde anlamlı düzeyde daha düşüktür. Kontrol alt ölçeğinde ise bu iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Araştırmada cevap aranan 11. soru ebeveynleriyle ilişkide red, ağabey/ablalarıyla ilişkide kabul yaşayan küçük çocukların, hem ebeveynleri hem de ağabey/ablalarıyla ilişkilerinde red algılayan küçük çocuklardan genel psikolojik uyum açısından farklılaşıp farklılaşmadıklarının irdelenmesini hedeflemektedir. Ancak yapılan incelemede bu koşullara uyan denek sayısının aşırı düşük olduğu belirlenmiştir. İstatistiksel açıdan çok güvenilir olmasa da, konuyla ilgili bir ön fikir edinmek amacıyla bu sınırlı sayıdaki deneğin karşılaştırılmasında MANOVA yerine t-testi kullanılmış ve elde edilen sonuç aşağıda Tablo 3. 16’da sunulmuştur:

Tablo 3. 16: Ebeveynleriyle İlişkide Red, Ağabey/Ablalarıyla İlişkide Kabul Algılayan Küçük Çocuklar ile Hem Ebeveynleri Hem de Ağabey/Ablalarıyla İlişkilerinde Red Algılayan Küçük Çocukların KİDÖ Toplam Puan Ortalama ve Standart Sapmaları ile İlgili T-Testi Sonucu

	Anne ve Babasıyla İlişkisinde Red Ağabey/Ablasıyla İlişkisinde Kabul Algılayan Küçük Çocuklar N=2	Anne ve Babasıyla İlişkisinde Red Ağabey/Ablasıyla İlişkisinde Red Algılayan Küçük Çocuklar N=7
Küçük Çocuk Psikolojik Uyum (KİDÖ)	88.50 (13.44)	95.94 (5.47)
	t=1.294, p>.05	

Tablo 3. 16’de sunulan ortalamalara göre, ebeveynleriyle ilişkide red, ağabey/ablalarıyla ilişkide kabul yaşayan küçük çocukların KİDÖ toplam puan ortalaması, hem ebeveynleri hem de ağabey/ablalarıyla ilişkilerinde red algılayan küçük çocukların KİDÖ toplam puan ortalamasından düşüktür. Ancak bu

ortalamalara uygulanan t-testi sonucunda bu iki grup arasındaki farkın anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

3.2.3. Annesiyle İlişkisinde İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolü Açısından Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Araştırmada cevap aranan 12. soru annesiyle ilişkisinde ihmal algılayan ve algılamayan küçük çocukların ağabey/abları tarafından ne kadar kabul ya da red ettikleri açısından farklılaşıp farklılaşmadıklarının irdelenmesine yöneliktir. Annesinden ihmal algılayan ve algılamayan küçük çocukların ağabey/abla kabul-reddi açısından farklılaşıp farklılaşmadıkları “grubun” (annenin küçük çocuğunu ihmal edip etmediği) bağımsız değişken, küçük kardeşin AKRÖ/K alt ölçek ve toplam puanlarının ise bağımlı değişkenler olarak alındığı Çok Yönlü Varyans Analizi (MANOVA) ile irdelenmiş ve sonuçlar Tablo 3. 17’de sunulmuştur:

Tablo 3. 17: Annesiyle İlişkide İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların AKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Ağabey/Abanın Küçük Kardeşi Kabul-Reddi ve Kontrolü AKRÖ/K	Annesinden İhmal Algılamayan Küçük Çocuklar N=66	Annesinden İhmal Algılayan Küçük Çocuklar N=58	F
Sıcaklık	71.44 (10.50)	54.20 (15.79)	52.360***
Saldırganlık	21.74 (6.70)	33.44 (11.30)	50.591***
İhmal	22.21 (7.03)	33.32 (8.87)	60.419***
Ayrışmamış Red	14.13 (4.30)	21.52 (7.77)	44.245***
Kontrol	37.70 (6.51)	37.46 (7.99)	.035
Toplam puan	86.64 (24.87)	134.07 (37.25)	71.040***

***p<.001**p<.01*p<.05

Küçük kardeşin ağabey/ablanın kabul-red/kontrol (AKRÖ/K) puanlarına uygulanan MANOVA sonucunda, çoklu değişken temel etkisinin anlamlı olduğu (Wilks lambda=.630; $F_{5, 118}=13.887$; $p \leq .001$) bulunmuştur. Tablo 3. 17’de sunulan bulgulara göre, annesi tarafından ihmal edilmiş küçük çocukların AKRÖ/K Saldırganlık, İhmal, Ayrışmamış Red ve toplam puan ortalamaları, diğer grubun ilgili ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksekken, Sıcaklık alt ölçeği ortalama puanı anlamlı düzeyde daha düşüktür. Kontrol alt ölçeğinde ise bu iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

3.3. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerin Anne-Baba Kabul-Red/Kontrolü, Ağabey/Abla Kabul-Red/Kontrolü ve Genel Psikolojik Uyum Açısından Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Araştırmada cevap aranan 13. sorunun cevaplanması için aileler, Yöntem Bölümünde detaylı şekilde anlatıldığı gibi, geçimli ve geçimsiz olmak üzere iki gruba ayrılmış ve bu iki grubun anne-baba kabul-red-kontrolü, ağabey/abla kabul-red-kontrolü ve çocuklarının genel psikolojik uyumları açısından farklılaşıp farklılaşmadıkları incelenmiştir. Analizler, alt ölçeklerin de analize dahil edildiği MANOVA ile yapılmasına karşın, temel bulguların daha rahat izlenebilmesi için burada sadece toplam puanlara ait ikili karşılaştırma sonuçları sunulmuş, alt ölçeklere ait sonuçlar detaylı bir şekilde EK 11’de verilmiştir. Geçimli ve geçimsiz ailelere ait ortalamalar ve bu ortalamalara uygulanan MANOVA analizlerinden edilen ikili karşılaştırma sonuçları Tablo 3. 18’de sunulmuştur:

Tablo 3. 18: Geçimli ve Geçimsiz Ailelerde Çocukların Anne-Baba, Ağabey/Abla Kabul-Red/Kontrolü ve Ailedeki Bireylerin Genel Psikolojik Uyumlarının (KİDÖ) Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

	Geçimli Aileler N=30 Ort (SS)	Geçimsiz Aileler N=28 Ort (SS)	F
Annenin Küçük Kardeşi Kabul-Reddi (KR) Anne EKRÖ	81.41 (23.40)	95.56 (29.11)	4.191**
Annenin Küçük Kardeşi Kontrolü (KR)AnneEKRÖ/K	39.06 (6.39)	40.21 (6.51)	.463
Annenin Ağabey/Ablayı Kabul-Reddi (AB) Anne EKRÖ	82.96 (24.02)	98.35 (28.73)	4.920**
Annenin Ağabey/Ablayı Kontrolü (AB) Anne EKRÖ/K	35.59 (7.77)	37.59 (7.55)	.982
Babanın Küçük Kardeşi Kabul-Reddi (KR) Baba EKRÖ	73.96 (18.57)	102.18 (33.35)	16.131***
Babanın Küçük Kardeşi Kontrolü (KR) Baba EKRÖ/K	37.71 (7.47)	39.83 (6.23)	1.378
Babanın Ağabey/Ablayı Kabul-Reddi (AB) Baba EKRÖ	81.77 (29.08)	110.91 (35.96)	11.585***
Babanın Ağabey/Ablayı Kontrolü (AB) Baba EKRÖ/K	34.14 (8.09)	36.72 (8.63)	1.386
Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşi Kabul-Reddi AKRÖ	105.40 (47.30)	115.72 (36.70)	.854
Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşi Kontrolü AKRÖ/K	35.42 (8.71)	39.75 (7.16)	4.242**
Küçük Kardeşin Psikolojik Uyumu KİDÖ	83.04 (16.54)	92.87 (17.76)	4.766**
Ağabey/Ablanın Psikolojik Uyumu KİDÖ	84.19 (15.42)	95.43 (13.41)	8.710**
Annenin Psikolojik Uyumu KİDÖ	112.00 (13.39)	137.25 (21.98)	28.343***
Babanın Psikolojik Uyumu KİDÖ	105.55 (18.59)	137.39 (20.85)	37.798***

***p≤.001**p≤.01

Tablo 3. 18’de görüleceği gibi, geçimsiz ailelerdeki hem küçük hem büyük çocukların, gerek anne gerekse baba kabul-red toplam puan ortalaması geçimli ailelerdeki çocukların ilgili ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir. Diğer yanda, geçimli ve geçimsiz ailelerdeki çocuklar, gerek anne gerekse baba kontrolü toplam puan ortalamaları açısından anlamlı düzeyde farklılaşmamışlardır. Geçimsiz ailelerdeki küçük çocuklar, ağabey/abla kabul-reddi toplam puan ortalaması, geçimli ailelerdeki küçük çocukların ilgili ortalamasından daha yüksekse de, aradaki fark istatistiksel açıdan anlamlı değildir. Ancak, geçimsiz ailelerdeki küçük çocuklar, geçimli ailelerdeki küçük çocuklara göre anlamlı düzeyde daha yüksek ağabey/abla kontrolü bildirmişlerdir.

Tablo 3. 18’de sunulan KİDÖ ortalarına göre geçimsiz ailelerdeki gerek anne-babaların, gerekse küçük ve büyük çocukların KİDÖ toplam puana ortalaması geçimli ailelerdeki anne-baba ve çocukların KİDÖ ortalmalarından anlamlı düzeyde yüksektir.

3.4. Küçük Kardeşin Ağabey/Ablası Tarafından Kabul-Reddinin Yordanmasına İlişkin Bulgular

Araştırmada cevap aranan 14. soru küçük çocukların ağabey/abla kabul-reddi algılarının yordanmasında (1) anne-baba kabul-reddi, (2) ağabey/ablanın genel psikolojik uyumu, (3) anne-babanın genel psikolojik uyumu, (4) anne ve babanın eş kabul-reddi algıları ve (5) anne-baba arasındaki çatışmanın göreceli katkılarının neler olduğudur.

Araştırmaya katılan küçük çocukların ağabey/abla kabul-reddi algılarının yordanması amacıyla yapılan aşamalı regresyon analizinin sonuçları Tablo 3.19’da sunulmuştur.

Tablo 3.19: Küçük Kardeşin Ağabey/Ablası Tarafından Kabul-Reddinin Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları (N=172)

	R ²	R ² Artış Miktarı	F	Std. B
1. Aşama: (KR) - Anne EKRÖ	.380	.380	104.174***	.616***
2. Aşama: (KR) - Anne EKRÖ	.442	.062	66.982***	.447***
(KR) - KİDÖ				.302***
3. Aşama: (KR) - Anne EKRÖ	.445	.013	46.790***	.476***
(KR) - KİDÖ				.312***
(BA) - EŞKRÖ				-.120*

***p≤.001 **p≤.01 *p≤.05

Küçük kardeşin ağabey/ablası tarafından kabul-reddinin yordanmasına ilişkin aşamalı regresyon analizine bakıldığında, en güçlü yordayıcı değişkenin Anne EKRÖ toplam puanı olduğu görülmüştür. Anne EKRÖ/K toplam puanı, tek başına, kardeş kabul-reddindeki puanların toplam varyansının %38'ini açıklamıştır. İkinci aşamada küçük çocuğun psikolojik uyumunun yordama işlemine katılması ile bu oran %42'ye; üçüncü aşamada ise babanın eşi tarafından kabul-reddi (Baba EŞKRÖ) toplam puanın katılımıyla da %45'e yükselmiştir.

Ağabey/abla kabul reddinde çocukların cinsiyetinin kabul-red davranışında yaratabileceği farklılıkların anlaşılabilmesi amacıyla cinsiyet faktörünün daha iyi anlaşılması amacıyla ağabey/abla kabul-reddinini yordanmasına ait regresyon analizleri ailelerdeki dört farklı cinsiyet kombinasyonu için (1. Abla/kız kardeş, 2. Ağabey/erkek kardeş, 3. Ağabey/kız kardeş ve 4. Abla/erkek kardeş) ayrı ayrı tekrarlanmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıda farklı başlıklar altında sunulmuştur.

3.4.1. Dört Farklı Ağabey-Abla/Kardeş Cinsiyet Kombinasyonunda Küçük Kardeşin Algıladığı Ağabey/Abla Kabul-Reddin Yordanmasına İlişkin Bulgular

Ağabey/abla kabul-reddinin yordanmasına ait regresyon analizleri sonuçları, aşağıda Tablo 3. 20’de, dört farklı ağabey/abla-küçük kardeş cinsiyet kombinasyonu için ayrı ayrı sunulmuştur.

Tablo 3. 20: Dört Farklı Cinsiyet Kombinasyonunda Ağabey/Abla Kabul-Reddinin Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

		R ²	R ² Artış Miktarı	F	Std. β
Abla/ Kız Kardeş N= 36	1. Aşama: (KR) KİDÖ	.531	.531	38.491***	.729***
	2. Aşama: (KR) KİDÖ	.587	.056	23.477***	.539***
	(KR) Anne EKRÖ				.304*
Ağabey/ Erkek Kardeş N= 39	1. Aşama: (KR) Anne EKRÖ	.378	.378	22.509***	.615***
Ağabey/ Kız Kardeş N=45	1. Aşama: (KR) Anne EKRÖ	.626	.626	71.918***	.791***
Abla/ Erkek Kardeş N=50	1. Aşama: (KR) KİDÖ	.310	.310	21.613***	.557***

***p<.001**p<.01*p<.05

Abla/kız kardeş kombinasyonunda, ablaları olan kız çocuklarının ağabey/abla kabul-reddinin yordanmasında en güçlü yordayıcı değişkeninin küçük kardeşin KİDÖ toplam puanı olduğu görülmüştür. KİDÖ toplam puanı, tek başına, ağabey/abla kabul-reddindeki puanların toplam varyansının %53’ünü açıklamıştır.

İkinci aşamada küçük çocuğun annesi tarafından kabul-reddinin (Anne EKRÖ) yordama işlemine katılması ile bu oran %59 olmuştur.

Ağabey/erkek kardeş ve ağabey/kız kardeş kombinasyonlarında, küçük kardeşlerin AKRÖ toplam puanlarının yordanmasında en güçlü yordayıcı değişken anne tarafından kabul-red (Anne EKRÖ toplam puanı) olmuştur. Anne EKRÖ ağabey/erkek kardeş kombinasyonunda tek başına, ağabey/abla kabul-reddindeki puanların toplam varyansının %38'ini açıklarken, bu oran ağabey/kız kardeş kombinasyonunda %63 olarak belirlemiştir.

Son olarak, abla/erkek kardeş kombinasyonunda, küçük kardeşlerin AKRÖ toplam puanlarının yordanmasında en güçlü yordayıcı değişken küçük çocuğun KİDÖ toplam puanı olmuştur. KİDÖ toplam puanı, tek başına, ağabey/abla kabul-reddindeki puanların toplam varyansının %31'ini açıklamıştır.

3.5. Küçük Kardeşin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Bulgular

Araştırmada cevap aranan son soru (15. soru), küçük çocukların genel psikolojik uyumunun yordanmasında (1) anne-baba kabul-reddi, (2) ağabey/abla kabul-reddi, (3) anne-babanın genel psikolojik uyumu, (4) ağabey/ablanın genel psikolojik uyumu ve (5) anne ve babanın eş kabul-reddi algıları ve (6) anne-baba arasındaki çatışmanın göreceli katkılarının belirlenmesine yöneliktir. Araştırmaya katılan küçük çocukların genel psikolojik uyumlarının yordanmasına ilişkin regresyon analizi önce tüm küçük çocuklar için uygulanmış; ardından, dört farklı ağabey-abla/küçük kardeş cinsiyet kombinasyonu için ayrı ayrı tekrarlanmıştır. Dört farklı kombinasyon için uygulanan aşamalı regresyon analizlerinden elde edilen sonuçlar aşağıda farklı başlıklar altında sunulmuştur.

3.5.1. Küçük Kardeşin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanması İlişkin Bulgular (Tüm Küçük Kardeşler)

Araştırmaya katılan tüm küçük çocukların genel psikolojik uyumlarının yordanması amacıyla yapılan aşamalı regresyon analizinin sonuçları aşağıda Tablo 3.21’de sunulmuştur.

Tablo 3. 21: Küçük Çocukların Genel Psikolojik Uyumunun (KİDÖ) Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

		R ²	R ² Artış Miktarı	F	Std. B
1. Aşama:	(KR) Anne EKRÖ	.316	.316	78.707***	.563***
2. Aşama:	(KR) Anne EKRÖ	.385	.069	52.912***	.358***
	(KR) AKRÖ				.333***
3. Aşama:	(KR) Anne EKRÖ	.422	.036	40.805***	.336***
	(KR) AKRÖ				.297***
	(AB) KİDÖ				.198***
4. Aşama:	(KR) Anne EKRÖ	.443	.021	33.156***	.232***
	(KR) AKRÖ				.293***
	(AB) KİDÖ				.174**
	(KR) Baba EKRÖ				.185**
5. Aşama:	(KR) Anne EKRÖ	.466	.023	28.958***	.213*
	(KR) AKRÖ				.300***
	(AB) KİDÖ				.172**
	(KR) Baba EKRÖ				.205**
	(KR) Anne EKRÖ/K Kontrol Alt Ölçeği				.153**

***p≤.001 **p≤.01 *p≤.05

Tablo 3. 21’de sunulan sonuçlara göre, araştırmada yer alan küçük çocukların genel psikolojik uyumunun yordanmasında en güçlü yordayıcı değişken, küçük kardeşin Anne EKRÖ toplam puanı olmuştur. Anne EKRÖ toplam puanı, tek başına küçük kardeşin psikolojik uyum (KİDÖ) puanlarındaki toplam varyansın %32’sini açıklamıştır. İkinci aşamada küçük kardeşin ağabey/ablası tarafından kabul-reddinin (AKRÖ) yordama işlemine katılması ile bu oran %39’a yükselmiştir. Üçüncü aşamada ise büyük çocuğun KİDÖ toplam puanının katılımıyla oran %42’ye yükselmiştir. Dördüncü aşamada küçük kardeşin Baba EKRÖ toplam puanı ile

%44'e varan açıklanan varyans oranı, beşinci aşamada küçük kardeşin Anne EKRÖ/K Kontrol alt ölçeği puanının eklenmesiyle % 47'ye yükselmiştir.

3.5.2. Küçük Kardeşlerin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanması İlişkin Bulgular (Abla/Kız Kardeş)

Ablası olan küçük kız çocuklarının genel psikolojik uyumunun yordanması amacıyla uygulanan aşamalı regresyon analizinde ortaya çıkan sonuçlar aşağıda Tablo 3. 22'de özetlenmiştir.

Tablo 3. 22: Abla/Kız Kardeş Kombinasyonunda Küçük Çocukların Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları (N=36)

	R ²	R ² Artış Miktarı	F	Std. B
1. Aşama: (KR) AKRÖ	.531	.531	38.491***	.729***
2. Aşama: (KR) AKRÖ	.600	.069	24.768***	.699***
(AB) Baba EKRÖ/K Kontrol Alt Ölçeği				-.265*
3. Aşama: (KR) AKRÖ	.655	.055	20.259***	.661***
(AB) Baba EKRÖ/K Kontrol Alt Ölçeği				-.326**
Eşler Arası Çatışma Endeksi				.244*

***p≤.001 **p≤.01 *p≤.05

Tablo 3. 22'de sunulan bulgulara göre, abla/kız kardeş ikilisinde ablaları olan kız çocuklarının genel psikolojik uyumunu en güçlü yordayan değişkeninin küçük kardeşin AKRÖ toplam puanı olduğu görülmüştür. AKRÖ toplam puanı, tek başına, küçük çocuğun KİDÖ toplam puanlarındaki varyansının %53'ünü açıklamıştır. İkinci aşamada ablanın Baba EKRÖ/K Kontrol alt ölçek puanının yordama işlemine katılması ile bu oran %60'a yükselmiştir. Son aşamada ise eşler arası çatışma endeksinin de yordama işlemine dahil olmasıyla açıklanan toplam varyans oranı %66'ya varmıştır.

3.5.3. Küçük Kardeşlerin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanması İlişkin Bulgular (Ağabey/Erkek Kardeş)

Ağabeyi olan küçük erkek çocuklarının genel psikolojik uyumunun yordanması amacıyla uygulanan aşamalı regresyon analizinde ortaya çıkan sonuçlar aşağıda Tablo 3. 23'te özetlenmiştir:

Tablo 3. 23: Ağabey/Erkek Kardeş Kombinasyonunda Küçük Çocukların Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları (N=39)

	R ²	R ² Artış Miktarı	F	Std. B
1. Aşama: (KR) Baba EKRÖ/K Kontrol Alt Ölçeği	.225	.225	10.722**	.474**
2. Aşama: (KR) Baba EKRÖ/K Kontrol Alt Ölçeği	.326	.102	8.717***	.460**
(KR) AKRÖ				.319*

***p≤.001 **p≤.01 *p≤.05

Tablo 3. 23'te sunulan bulgulara göre, ağabeyi olan küçük erkek çocukların psikolojik uyumunu en güçlü yordayan değişkeninin Baba EKRÖ/K Kontrol alt ölçek puanı olduğu görülmüştür. Baba EKRÖ/K Kontrol alt ölçek puanı küçük kardeşin KİDÖ puanlarındaki toplam varyansının %23'ünü açıklamıştır. İkinci aşamada, AKRÖ toplam puanın yordama işlemine eklenmesiyle bu oran %33'e varmıştır.

3.5.4. Küçük Kardeşlerin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanması İlişkin Bulgular (Ağabey/Kız Kardeş)

Ağabeyi olan küçük erkek çocuklarının genel psikolojik uyumunun yordanması amacıyla uygulanan aşamalı regresyon analizinde ortaya çıkan sonuçlar aşağıda Tablo 3. 24'te özetlenmiştir.

Tablo 3. 24: Ağabey/Kız Kardeş Kombinasyonunda Küçük Çocukların Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları (N=45)

		R ²	R ² Artış Miktarı	F	Std. B
1. Aşama:	(KR) Anne EKRÖ	.365	.365	24.725***	.604***
2. Aşama:	(KR) Anne EKRÖ	.505	.139	21.387***	.485***
	(AB) KİDÖ				.392***
3. Aşama:	(KR) Anne EKRÖ	.582	.077	19.005***	.471***
	(AB) KİDÖ				.378***
	(BA) EŞKRÖ/K Kontrol Alt Ölçeği				.279**

***p≤.001 **p≤.01 *p≤.05

Tablo 3. 24'te sunulan aşamalı regresyon analizi sonuçlarına göre, ağabeyi olan kız çocuklarının psikolojik uyumunun yordanmasında en güçlü yordayıcı değişken küçük kız çocuğun annesi tarafından kabul-reddi (Anne EKRÖ toplam puanı) olmuştur. Anne EKRÖ toplam puanı küçük kardeşin KİDÖ toplam puanlarındaki varyansının %37'sini açıklamıştır. Analize ikinci aşamada ağabeyin KİDÖ toplam puanın eklenmesiyle bu oran % 51'e; üçüncü aşamada ise babanın anne tarafından kontrolünün de dahil olmasıyla % 58'e yükselmiştir.

3.5.5. Küçük Kardeşlerin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanması İlişkin Bulgular (Abla/Erkek Kardeş)

Ablası olan küçük erkek çocuklarının genel psikolojik uyumunun yordanması amacıyla uygulanan aşamalı regresyon analizi sonuçları aşağıda Tablo 3. 25'te sunulmuştur.

Tablo 3.25: Abla/Erkek Kardeş Kombinasyonunda Küçük Çocukların Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları (N=50)

		R ²	R ² Artış Miktarı	F	Std. B
1. Aşama:	(KR) Baba EKRÖ	.471	.471	42.687***	.686***
2. Aşama:	(KR) Baba EKRÖ	.570	.099	31.160***	.533***
	(AB) KİDÖ				.350**
3. Aşama:	(KR) Baba EKRÖ	.610	.040	23.975***	.510***
	(AB) KİDÖ				.285**
	Eşler Arası Çatışma Endeksi				.214*
4. Aşama:	(KR) Baba EKRÖ	.647	.037	20.592***	.434***
	(AB) KİDÖ				.216*
	Eşler Arası Çatışma Endeksi				.221*
	(KR) AKRÖ				.227*
5. Aşama:	(KR) Baba EKRÖ	.686	.039	19.182***	.535***
	(AB) KİDÖ				.241*
	Eşler Arası Çatışma Endeksi				.361**
	(KR) AKRÖ				.254*
	(BA) EŞKRÖ				-.293*

***p≤.001 **p≤.01 *p≤.05

Tablo 3. 25'te sunulan bulgulara göre, ablası olan küçük erkek çocukların genel psikolojik uyumunun yordanmasında en güçlü değişken küçük kardeşin babası tarafından kabul-reddi (Baba EKRÖ toplam puanı) olmuştur. Baba EKRÖ toplam puanı küçük kardeşin KİDÖ toplam puanlarındaki varyansının %47'sini açıklamış, ikinci aşamada ablanın KİDÖ puanlarının yordama işlemine dahil edilmesiyle bu oran % 57'ye yükselmiştir. Üçüncü aşamada, Eşler Arası Çatışma endeksi puanının dahil edilmesiyle açıklanan varyans oranı %61'e; dördüncü aşamada küçük kardeşin ablası tarafından kabul-reddinin eklenmesiyle %65'e ve son olarak beşinci aşamada babanın EŞKRÖ toplam puanının yordama işlemine dahil edilmesiyle de %68'e yükselmiştir.

BÖLÜM 4

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde, Bulgular Bölümünde sunulmuş olan araştırma bulguları sırasıyla ele alınarak tartışılmıştır.

4.1. Kabul-Red, Genel Psikolojik Uyum ve Eşler-Arası Çatışma Arasındaki İlişkilere Ait Bulguların Tartışılması

Araştırmada yanıt aranan ilk sekiz soru anne-baba kabul-reddi, ağabey/abla kabul-reddi, eş kabul-reddi, genel psikolojik uyum ve eşler-arası çatışma arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Bu değişkenler arasındaki ilişkilere ait bulgular aşağıda ayrı ayrı başlıklar altında tartışılmıştır.

4.1.1. Ağabey/Abla Kabul Red ve Kontrolü'nün Anne-Baba Kabul-Reddi ile İlişkilerine Ait Bulguların Tartışılması

Hatırlanacağı üzere araştırmada ilk olarak ağabey/abla kabul-red/kontrolü ile anne-baba kabul-red/kontrolü arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Diğer bir deyişle, bir ağabey/ablanın küçük kardeşini ne kadar kabul-red veya kontrol ettiğinin, anne-babanın çocuklarını ne kadar kabul ya da red ettikleri ile ne kadar ilişkili olduğu irdelenmiştir. Tablo 3. 6'de sunulan korelasyon katsayıları, anne-babanın çocuklarına karşı sergilediği kabul-red davranışı ile ağabey/ablanın küçük kardeşine sergilediği kabul-red davranışının anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Tablo 3. 6'da sunulan katsayılar göre, bir ağabey/ablanın küçük kardeşini ne kadar kabul ya da red ettiği, babadan çok annenin küçük kardeşi ne kadar kabul ya da red ettiğine bağlı görünmektedir. Bu bulguya göre, kardeşler

arasındaki kabul-red davranışlarının, babadan çok annenin davranışları ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Tablo 3. 6'da sunulan bulgularda dikkati çeken bir başka nokta ise, bir ağabey/ablanın küçük kardeşinin ne kadar kabul ya da red edeceğinin anne-babasının kendisini (ağabey/ablayı) ne kadar kabul-red ettiğinden çok anne-babanın küçük kardeşi ne kadar kabul red ettiğine bağlı olduğudur. Diğer bir deyişle, ağabey/ablanın küçük kardeşini kabul-red edişinde hem anne hem de baba (özellikle de anne) ağabey/abla için güçlü modeller oluşturmaktadır. Elde edilen katsayılara göre, ağabey/abla özellikle annenin küçük kardeşine nasıl davrandığına bakmakta ve kardeşine karşı annesinin davranışına benzer bir davranış sergilemektedir. Buna göre, bir ağabey/ablanın, kardeşini ne kadar kabul ya da red edeceği, kendisine “ne yapıldığından” çok “ne gördüğü” ile ilişkili gözükmektedir. Konuyla ilgili çeşitli araştırmalar çocuğun kişilik gelişiminde, model almanın önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Bandura, 1986; Kohlberg, 1984; Tuckman, 1991; Kagan, 1974; Mc Candless, 1970). Model bazen bir yetişkin, bazen aynı yaşta bir çocuk olabilir. Burada önemli olan, çocuğun belirli bir davranışının model davranış ile onaylamasıdır (Aydın, 2000).

Diğer yanda, Tablo 3. 6'da sunulan katsayılara göre, bir ağabey/ablanın küçük kardeşini ne kadar kontrol ettiği, anne-babasının küçük kardeşi ne kadar kabul ya da red ettiği ile ilişkili değildir. Bu bulgu, kabul-red davranışı ile kontrol davranışının birbirlerinden bağımsız olduğuna işaret etmektedir.

4.1.2. Ağabey/Abla Kabul-Red ve Kontrolü'nün Eş Kabul-Reddi ve Eşler-Arası Çatışma ile İlişkisine Ait Bulguların Tartışılması

Araştırmada cevap aranan ikinci soruda bir ağabey/ablanın küçük kardeşini ne kadar kabul-red veya kontrol ettiğinin, anne-babanın birbirlerini ne kadar kabul-red ettikleri ve anne-babanın birbirleriyle ne kadar çatıştıkları ile ilişkisi üzerinde odaklanılmıştır. Tablo 3. 7'de sunulan bulgulara göre, ağabey/ablanın küçük kardeşini hem ne kadar kabul-red, hem de ne kadar kontrol ettiği, annenin baba tarafından ne kadar kabul-red edildiği ile ilişkilidir. Oysa babanın anne tarafından ne kadar kabul-red edildiği, ne ağabey/ablanın küçük kardeşini ne kadar kabul-red ettiği

ne de ne kadar kontrol ettiği ile ilişkili değildir. Bu bulgulara göre, babanın anneye karşı sergilediği kabul-red davranışı ağabey/ablanın küçük kardeşine sergilediği kabul-red davranışı ile ilgilidir. Babanın evde “otorite” rolünü oynadığı düşünülecek olursa, büyük çocuğun da küçük kardeşine karşı bir otorite sağlamak ihtiyacıyla babayı model aldığı söylenebilir. Nitekim babanın anneye ne kadar kabul-red edici davrandığının ağabey ablanın küçük kardeşine karşı sergilediği kontrolle de anlamlı düzeyde ilişkili oluşu bu görüşü desteklemektedir. Ancak, Tablo 3. 7’de sunulmuş olan katsayıların istatistiksel anlamlılığa ulaşmış olmasına rağmen göreceli olarak düşük katsayılar olması, yukarıda yapılan yorumların değerlendirilmesinde temkinli davranılması gerektiğini düşündürmektedir.

Tablo 3. 7’de sunulan bulgularda üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da, anne-baba arasındaki çatışmanın ağabey/ablanın küçük kardeşini hem kabul-red hem de kontrol etmesi ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğudur. Bu bulguya göre, anne-baba arasındaki çatışma arttıkça, ağabey/ablanın küçük kardeşinin reddi ve kontrolü de artmaktadır. Anne-baba arasında çatışmanın olduğu ilişkilerde, küçük çocuklar ağabey/ablaları tarafından daha fazla red ve kontrol edilmektedirler.

Evlilikte mutsuzluk ve çatışmanın yaşandığı ortamlarda, kardeş ilişkilerinin daha olumsuz olduğu gözlenmiştir. (Akalin, 2005 Akt: McKinnon 1989; Brody, Stoneman ve McCoy, 1994). Brody, Stoneman ve McCoy (1994), olumlu kardeş ilişkisinin ebeveynlerin eşleri hakkındaki olumlu konuşmaları ile ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre, çocuklar ebeveynlerinin birbirlerine olumlu duygular ifade ettiklerini duydukları zaman, birbirlerine karşı daha olumlu davranmaktadır. Diğer yandan, eşlerin ilişkilerindeki sıkıntılardan dolayı yaşadıkları mutsuzluk ve stres, çocuklarının ihtiyaçlarına karşı duyarsız ve ilgisiz kalmalarına ya da onlara sert davranmalarına neden olabilmektedir (Akalin, 2005, Akt: McKinnon, 1989). Anne-baba kendi meseleleriyle ne kadar meşgul olurlarsa, anne-babalıklarını etkin yapamayacaklar ve çocuklar üzerindeki denetimleri de azalacak ve anne-babanın birbirlerine karşı sergiledikleri red davranışları çocuklar için model alınacak davranışlar olacaktır. Ayrıca, anne-babaların bir anlamda anne-babalığını yapamamaları durumunda, büyük çocuklar normalde annenin yapacağı (küçük kardeşe) kontrol koyma işini daha fazla üstlenebilir.

4.1.3. Ağabey/Abla Kontrolü'nun Anne-Baba ve Eş Kabul-Reddi ile İlişkinin Tartışılması

Araştırmada cevap aranan üçüncü soru, küçük çocuğun ağabey/ablası ile ilişkide algıladığı kontrolün, çocukların anne-babalarıyla, anne-babanın ise birbirleriyle ilişkide algıladıkları kontrol ile ne kadar ilişkili olduğudur. Tablo 3. 8'da bu noktadan hareketle hesaplanan korelasyon katsayılarına göre, ağabey/ablanın küçük kardeşini ne kadar kontrol ettiği, hem anne hem de babanın küçük çocuklarını ne kadar kontrol ettikleri ile yüksek düzeyde ilişkilidir ($r = .56$ ve $r = .57$). Ağabey/ablanın küçük kardeşini kontrolü, anne-babanın ağabey/ablayı ne kadar kontrol ettiği ile göreceli olarak daha düşük düzeyde ilişkilidir ($r = .34$ ve $r = .32$). Ağabey/ablanın küçük kardeşine karşı ne kadar kontrol sergileyeceği anne-babasının birbirlerine karşı ne kadar kontrol sergiledikleri ile daha da düşük düzeyde ilişkilidir ($r = .16$ ve $r = .16$). Bu bulguların ışığında değerlendirilecek olursa, ağabey/ablanın küçük kardeşine karşı sergileyeceği kontrol davranışını da, yine “kendisine ne yapıldığından” çok “ne gördüğü”, diğer bir deyişle anne-babasının küçük kardeşine ne yaptığı belirlemektedir. Anne-baba küçük çocuklarına karşı sergiledikleri davranışları ile bir anlamda büyük çocukları için model oluşturmaktadırlar. Anne-baba küçük çocuğa karşı ne kadar izin vericiyse, ağabey/abla da o kadar izin verici olmakta, anne-baba ne kadar kısıtlayıcıysa, ağabey/abla da o kadar kısıtlayıcı olmaktadır.

Tablo 3. 8'de sunulmuş olan katsayılara göre, ağabey/abla, küçük kardeşiyle ilişkisinde anne-babasının birbirlerine karşı ne kadar kontrol edici davrandıklarından çok ($r = .16$ ve $r = .16$), küçük kardeşe karşı ne kadar kontrol edici davrandıklarını model almaktadır ($r = .56$ ve $r = .57$). Bu bulgular, ağabey/ablanın küçük kardeşine karşı sergileyeceği kontrol davranışlarında da anne-babanın ne kadar kritik bir rol oynadığına işaret etmektedir.

4.1.4. Anne-Baba ve Ağabey/Abla Kabul-Reddinin Psikolojik Uyum ile İlişkinine Ait Bulguların Tartışılması

Araştırmada cevap aranan dördüncü soru doğrultusunda anne-baba ve ağabey/abla kabul-reddinin psikolojik uyum ile ilişkisi irdelenmiş ve bu değişkenler

arasında hesaplanan korelasyon katsayıları Bulgular Bölümü'nde Tablo 3. 9'de sunulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, anne-babanın çocuklarını kabul veya reddetmesi çocuklarının psikolojik uyumlarının nasıl olacağı ile yüksek düzeyde ilişkilidir (küçük çocuk için: $r=.55$ ve $.48$; büyük çocuk için: $r=.55$ ve $.58$). Bu katsayılar yurt dışında elde edilen katsayılara oldukça benzerdir. Rohner (2002), dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılmış olan çalışmalarda anne-baba kabul-reddi ile çocukların psikolojik uyumu arasında hesaplanan katsayılar için medyan korelasyon katsayısının $.54$ olduğunu belirtmiştir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular da, anne-baba çocuklarına karşı ne kadar kabul edici davranırlarsa, çocukların psikolojik uyumunun da o kadar iyi olduğuna, anne-babanın red edici davranışlarıyla birlikte çocukların psikolojik uyumlarının da bozulduğuna işaret etmektedir.

Tablo 3. 9'da sunulan bulgularda üzerinde durulması gereken belki de en önemli nokta küçük çocukların psikolojik uyumlarının en az anne-baba kadar ağabey/ablanın kardeşine karşı nasıl davrandığına bağlı olduğudur ($r=.55$). Bu bulguya göre, ağabey/abla kardeşine karşı ne kadar, sıcak, sevgi dolu davranırsa, küçük kardeşin genel psikolojik uyumu bundan o kadar iyi etkilenmekte; ağabey/ablanın red edici davranması durumunda, küçük kardeşin psikolojik uyumu bundan olumsuz etkilenmektedir. Bu bulgu küçük çocukların hayatında ağabey/ablaların ne kadar önemli bir rol oynadığına ve bir ağabey/ablanın en az bir anne-baba kadar küçük kardeşin psikolojik uyumu üzerinde olumlu veya olumsuz bir etki bırakabileceğini ortaya koymaktadır. Birçok araştırma çocukların sosyal gelişimini ve psikolojik olarak iyi olma hallerini kardeş ilişkilerinin etkilediğini göstermiştir. Kardeş ilişkileri bakımı, destek, duygusal yakınlık gibi güzel duyguları içerdiği gibi, saldırganlık, öfke, çatışma, düşmanlık gibi kötü duyguları da barındırmaktadır (Furman ve Buhrmesler, 1985; Hetherington ve Clingempeel, 1992; Stocker ve McHale, 1992).

Tablo 3. 9'da sunulan bulgularda üzerinde durulması gereken bir başka önemli nokta, iki kardeşin psikolojik uyumlarının birbirleriyle anlamlı düzeyde ilişkili olmasıdır. Kardeşlerin psikolojik uyumları arasındaki ilişki ($r=.34$), muhtemelen onların aynı anne-baba ve ev ortamını paylaşmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak, katsayının göreceli olarak düşük sayılabilecek bir katsayı olması, iki kardeşin psikolojik uyumlarının muhtemelen farklı faktörlerden farklı

farklı etkilendiklerini de düşündürmektedir. Diğer bir deyişle, aynı anne-baba, aynı ev ortamı da olsa, çocukların hem yaşadıkları hem de algıları farklılaşabilir. Bu durum göz önüne alındığında, kardeşlerin bazı açılardan benzerlik gösterirken, bazı açılardan da farklılıklar göstermeleri doğal olacaktır.

Tablo 3. 9’da sunulan bulgularda dikkati çeken bir başka nokta, anne ve babanın psikolojik uyumunun çocuklarına karşı sergiledikleri kabul-red davranışı ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğudur (anne için: $r=.36$ ve $.36$; baba için: $r=.34$ ve $.16$). Bu bulguya göre, bir anne-babanın çocuklarına karşı ne kadar kabul ya da red edici davranacakları kendi psikolojik uyumları ile ilgilidir. Doğal olarak, daha iyi bir uyuma sahip olan anne-babalar çocuklarına karşı da daha olumlu bir anne-babalık sergilerken, psikolojik uyumları sağlıksız olan anne-babalar çocuklarına karşı daha red edici davranacaklardır.

Tablo 3. 9’da sunulan bulgularda üzerinde durulması gereken son bir önemli nokta da, çocukların psikolojik uyumlarının, annelerinin psikolojik uyumuyla anlamlı düzeyde ilişkiliyken ($r=.37$ ve $.31$), babalarının psikolojik uyumuyla anlamlı düzeyde ilişkili olmamasıdır ($r=.14$ ve $.12$). Ülkemizdeki birçok ailede babaların annelere göre, çocuklarına karşı daha otoriter ve daha mesafeli bir konuma sahip oldukları göz önüne alınırsa, annelerin çocukların psikolojik uyumunda babalara göre daha etkin bir rol oynadığı düşünülebilir.

4.1.5. Anne-Babanın Çocuklarını ve Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşini Kontrolü ile Anne-Baba ve Çocukların Psikolojik Uyumları Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışılması

Araştırmada cevap aranan beşinci soru psikolojik uyum ile anne-baba ve ağabey/abla kontrolünün ne kadar ilişkili olduğunun irdelenmesiyle ilgilidir. Bulgular Bölümünde Tablo 3. 10’da sunulan bulgulara göre, annenin küçük kardeşi ne kadar kontrol ettiği, kendi psikolojik uyumu ile değil ($r=-.02$), küçük çoğunun psikolojik uyumuyla anlamlı düzeyde ilişkilidir ($r=.16$). Babanın küçük çocuğu kontrolü, küçük çocuğun psikolojik uyumuyla da ($r=.03$), babanın psikolojik uyumuyla da ($r=-.04$) ilgili değildir. Bu bulgular küçük çocuğun kontrolünde yine daha çok annenin etkin olduğuna işaret etmektedir. Oysa, diğer yanda büyük çocuğa

bakıldığında, hem anne hem de babanın büyük çocuğu ne kadar kontrol ettikleri, büyük çocuğun psikolojik uyumuyla anlamlı düzeyde ilişkilidir (anne için: $r=.20$; baba için: $r=.19$). Hem anne hem de babanın büyük çocuğun kontrolü ile ilgili olmaları muhtemelen büyük çocuğun dış dünyaya açılmaya daha istekli ve eğilimli olduğu ergenlik döneminde olmasına bağlı olabilir. Bu dönemdeki genç giderek anne-babanın koyduğu sınırları daha fazla zorlamak isteyecektir. Bu da anne-babanın doğal olarak daha fazla kontrol koymaya çalışmasını getirecektir.

Bulgular Bölümü'nde Tablo 3. 10'da sunulan bulgulara göre, ağabey/ablanın küçük kardeşini kontrolü, ne kendi ya da küçük kardeşinin psikolojik uyumu, ne de anne-babasının psikolojik uyumuyla ilgili değildir. Bu bulgu, ağabey/ablanın küçük kardeşi kontrolünde başka faktörlerin rol oynadığına işaret etmektedir. Nitekim, bulgular Bölümü'nde Tablo 3. 10 'de sunulan bulgular ağabey/ablanın küçük kardeş üzerindeki kontrolünün annenin baba tarafından ne kadar red edildiği ve anne-baba arasında ne kadar çatışma olduğu ile ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Böyle bir durumda, ağabey ya da abla, normalde annenin yapacağı kontrol işini daha fazla üstlenebilir. Anne-baba çocuklarına bakım vermediğinde ve korumadığında bu işe büyük kardeş soyunabilir. Dunn (1985) tarafında yapılmış olan bir araştırmada, iki-üç yaşındaki çocukların kendi kardeşlerinin ne hissettiklerini anladıkları belirlenmiştir. Bu çalışmada büyük çocuk kardeşi üzgünken ona onu mutlu edecek bir şeyler getirmeye çalışmıştır.

4.1.6. Anne-Babanın Eş Kabul-Red/Kontrolü ve Eşler-Arası Çatışmanın Psikolojik Uyum ile İlişisine Ait Bulguların Tartışılması

Araştırmada cevap aranan altıncı soruda, eş kabul-reddi/kontrolü ve evlilik çatışmasının psikolojik uyum ile ilişkisi irdelenmiştir. Bulgular Bölümü'nde Tablo 3. 3. 11'de sunulmuş olan bulgularda, annenin eşi tarafından kabul-reddi ile annenin psikolojik uyumu arasında $r= .58$ 'lik bir ilişki olduğu görülmüştür. Babanın eşi tarafından kabul-reddi ve babanın psikolojik uyumu ise $r=.54$ düzeyinde ilişkilidir. Bu katsayılar, anne-babanın psikolojik uyumunun, evliliklerinde algıladıkları eş kabul-reddi ile önemli derecede ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, eşler arasındaki çatışma da hem annenin ($r=.48$) hem de babanın ($r= .31$) psikolojik uyumu ile ilişkilidir. Anne-babanın psikolojik uyumunun çocuklarına karşı nasıl bir

tutum sergileyeceğini ve dolayısıyla da çocuklarının psikolojik uyumlarını etkileyeceği düşünülecek olursa, eş kabul reddi ve eşler arası çatışmanın ailedeki çocukların psikolojik uyumu üzerinde önemli bir etkisi olacaktır. Tablo 3. 11’de sunulmuş olan katsayılar, hem anne hem de babanın gerek eşi tarafından kabul-reddinin gerekse eşler arası çatışmanın ailedeki her iki çocuğun da psikolojik uyumuyla anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, Bulgular Bölümü’nde Tablo 3. 16’da sunulmuş olan “geçimli” ve “geçimsiz” ailelerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular da bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 3. 11’de sunulmuş olan bulgularda bir başka değinilmesi gereken nokta ise, eş kontrolünün anne-babanın psikolojik uyumuyla anlamlı düzeyde ilişkili olduğudur (anne için: $r=.21$, baba için: $r=.37$). Uygulanan anne-baba kabul-reddi-testinde, babalara ait katsayının, annelere ait katsayından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($z=1.62752$; $p=.05$). Bu bulgu babaların psikolojik uyumunun anneler göre eş kontrolü ile daha fazla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ülkemizde erkeklerin kadınlara göre daha fazla “özgürlüklere” sahip oldukları ve çocukluktan beri kızlara göre çok daha az kontrol edildikleri düşünülecek olursa, kontrol erkeklerin pek de “alışık” olmadıkları bir olgudur. Bu anlamda, evlilik ilişkisinde eş tarafından getirilen kontrol muhtemelen erkekleri kontrol edilmeye daha “alışık” olan kadınlara göre daha fazla etkileyecektir.

Tablo 3. 11’de son olarak üzerinde durulması gereken bir nokta da, büyük çocukların psikolojik uyumunun küçük çocuklara göre anne-baba kontrolü ile daha az ilişkili olduğudur. Bu durum, ilerleyen yaşla birlikte büyük çocuğun anne-babasından daha fazla uzaklaşması ve ilgisinin daha çok kendi meseleleri üzerinde yoğunlaşmasıyla, anne-babasıyla ilgili durumlardan daha az etkilenmesiyle açıklanabilir.

4.1.7. Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolü ile Küçük Kardeşin Psikolojik Uyumu ile Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışılması

Araştırmada bir sonraki adımda (yedinci soru) ağabey/abla kabul-reddi ve kontrolü ile küçük kardeşin psikolojik uyumu arasındaki ilişki incelenmiştir. Bulgular Bölümü’nde Tablo 3. 12’de, alt ölçekler bazında ayrıntılı olarak sunulmuş

olan bulgulara göre, ağabey/ablaların küçük kardeşlerinin psikolojik uyumunu en fazla etkileyen davranışları “saldırganlık” ve “ayrışmamış red” davranışlarıdır. Saldırganlık davranışı, bir insanın bir diğerini reddinin belki de en açık ve en belirgin ifadesiyken, ayrışmamış red hiç bir belirgin red davranışı olmamasına karşın bir kişinin kendisini red edilmiş hissetmesidir. Bu bulgu ağabey/abla-küçük kardeş ilişkisinde de reddin ister açık bir şekilde, isterse belirgin olamayan yollarla ortaya konsun, küçük kardeşin psikolojik uyumu üzerinde etkin bir rol oynadığına işaret etmektedir.

Tablo 3. 12’de sunulmuş olan bulgularda vurgulanması gereken bir başka nokta da, ağabey/ablanın küçük kardeşini kontrol etme davranışı ile küçük kardeşin bağımlılık davranışları arasındaki anlamlı düzeydeki ilişkidir. Bu bulguya göre, ağabey/ablanın kardeşi üzerindeki kontrolü arttıkça küçük kardeş daha bağımlı bir hale gelmektedir. Kontrol, karşıdaki insana “sen tek başına neyi, nereye kadar yapıp, nerede duracağını bilemezsin” gibi mesaj verdiği için, bu mesaja maruz kalan biri, bir süre sonra kendi başına hareket etmekte zorlanarak, hep başkalarının ona neyi yapıp neyi yapmaması gerektiğini söylemesine muhtaç bir duruma gelecektir.

4.1.8. Annesiyle İlişkisinde İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların Ağabey/Abla Kabul-Reddi/Kontrolü ile Küçük Kardeşin Psikolojik Uyumunu ile Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışılması

Araştırmada cevap aranan sekizinci sorunun yanıtlanması için annesinden ihmal algılayan ve algılamayan küçük çocukların ağabey/abla kabul-reddi ve kontrolü ile psikolojik uyumları arasındaki ilişki irdelenmiştir.

Tablo 3. 13’te sunulan korelasyon katsayılarına göre, annesiyle ilişkisinde ihmal edilmediğini hisseden küçük çocukların psikolojik uyumu, ağabey/ablası tarafından ne kadar kabul ya da red edildiği ile ilişkili değildir. Öte yandan, annesiyle ilişkisinde ihmal edildiğini düşünen küçük çocukların psikolojik uyumu ağabey/ablası tarafından ne kadar kabul ya da red edildiği ile anlamlı düzeyde ilişkilidir. Buna göre, annesi tarafından ihmal edilmiş küçük çocukların hayatında ağabey/abla çok daha önem kazanmaktadır. Böyle bir durumda küçük kardeşin

psikolojik uyumu ağabey/ablasını ona ne kadar sıcaklık, ilgi göstereceğine, yani, onu ne kadar kabul edeceğine bağlı olmaktadır. Ağabey/ablanın red edici olması ise küçük çocukların psikolojik uyumu üzerinde olumsuz bir etki yapmaktadır.

Bağlama figürlerinden biri de iki kardeşin birbirine bağlanmasıdır. (Cassidy, 1999). Birçok araştırmacı küçük kardeşlerin büyük kardeşlerine doğru daha yoğun bir bağlılık gösterdiğini ileri sürmüştür. (Bank 1992; Bank ve Kahn 1982; Dunn ve Kendrick 1982). Bunun nedeni büyük çocukların küçüklere yardımcı olması, onlara göz kulak olmaları ve destek vermelerinden kaynaklanır. Annenin küçük çocuğa verdiği bakımın eksik olduğu durumlarda çoğu zaman bu boşluk büyük kardeşler tarafından doldurulmakta ve bu şekilde küçük çocuğun büyük kardeşine olan bağlanması da güçlenmektedir (Bank, 1992). Bu nedenle büyük çocuğun kardeşini kabul veya red etmesi küçük çocuğun psikolojik uyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olacaktır.

4.2. Ağabey/Ablassıyla İlişkide Kabul veya Red Algılayan Küçük Kardeşlerin Psikolojik Uyumlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada cevap aranan dokuzuncu soru, ağabey/ablassıyla ilişkide kabul veya red algılayan küçük kardeşlerin psikolojik uyumları açısından farklılaşıp farklılaşmadığı ile ilgilidir. Bulgular Bölümü'nde Tablo 3. 14'te sunulmuş olan bulgulara göre, ağabey ablassıyla ilişkide kabul algılayan küçük çocukların psikolojik uyumu, ağabey/ablassıyla ilişkide red algılayan küçük çocukların psikolojik uyumuna göre (iki grubun KİDÖ toplam puanlarında ortaya çıkan yaklaşık 20 puanlık farkın yansıttığı gibi) belirgin bir şekilde daha sağlıklıdır. Konuya alt ölçekler bazında bakıldığında, ağabey/ablassıyla ilişkide red algılayan küçük çocuklar, kabul algılayanlara göre, daha saldırgan, kendilerini daha az beğenen, yaşamın zorluklarıyla başetmekte zorlanan, duygusal açıdan uygun tepkiler vermekte zorlanan, duygusal dalgalanmalar yaşayan ve yaşama ve insanlara daha olumsuz bakan çocuklardır. Bu bulgular, iki çocuklu ailelerdeki küçük çocukların psikolojik uyumlarının sadece anne-baba kabul reddine değil, ağabey/abla kabul reddine de bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

4.2.1. Ebeveyninden Kabul veya Red Algılayan Ağabey/Ablaların Küçük Kardeşlerine Karşı Sergiledikleri Kabul-Red ve Kontrol Açısından Karşılaştırılmalarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın sorulan 10. soru anne-babaları tarafından kabul veya red edilmiş ağabey/ablaların kardeşlerine karşı sergiledikleri kabul-red davranışları açısından farklılaşıp farklılaşmadıklarının araştırılmasına yöneliktir. Bulgular Bölümü'nde Tablo 3. 15'te sunulmuş olan bulgulara göre, Kontrol alt ölçeği dışında bütün alt ölçeklerde bu iki grubun kardeş kabul-reddi açısından anlamlı düzeyde farklılaştıkları görülmüştür. Bu iki grup arasındaki fark, AKRÖ toplam puanlarındaki 30 puanın üzerindeki farkta belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Anne-babasıyla ilişkide red edildiklerini algılayan büyük çocuklar küçük kardeşlerine karşı daha az sıcaklık göstermekte, onlara karşı daha saldırgan davranmakta, küçük kardeşlerini daha fazla ihmal etmektedirler. Bu red davranışlarının olmadığı durumlarda bile, küçük kardeşler kendilerini ağabey/ablaları tarafından sevilmediklerini ve istenmediklerini hissetmektedirler.

Araştırmada cevap aranan sorulardan biri de (11. soru) ağabey/ablaların anne-babaları tarafından açılmış olan yaraları ne kadar sarıp sarmadıkları ile ilgilidir. Bu amaçla anne-babaları tarafından red ağabey/ablaları tarafından kabul edilmiş küçük çocuklar, hem anne-babaları hem de ağabey/ablaları tarafından da red edilmiş çocuklarla karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar Bulgular Bölümü'nde Tablo 3. 16'da sunulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre, anne-babaları tarafından red ağabey/ablaları tarafından kabul edilmiş küçük çocukların psikolojik uyumu, hem anne-babaları hem de ağabey/ablaları tarafından da red edilmiş çocukların psikolojik uyumundan daha iyidir. Ancak, yapılan analizde denek sayısının çok düşük oluşu, aradaki farkın istatistiksel anlamlılık düzeyine ulaşmasını engellemiştir. Buna rağmen, bu bulgu, anne-babaların red edici tavırları tarafından açılmış olan yaraların kapanmasında ağabey/ablaların önemli bir rol oynayacağına işaret etmekte ve konunun daha büyük örneklemeler üzerinde araştırılmasının yararlı olacağını düşündürmektedir.

4.2.2. Annesiyle İlişkisinde İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların Ağabey/Abla Kabul-Reddi ve Kontrolü Açısından Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bulgular Bölümünde yanıtlanmış olan 12. soru, annesinden ihmal algılayan ve algılamayan küçük çocukların ağabey/ablaları tarafından ne kadar kabul ya da red ettikleri açısından farklılaşıp farklılaşmadıklarının irdelenmesine yöneliktir.

Tablo 3. 17’de elde edilen bulgulara göre, Kontrol alt ölçeği dışında bütün alt ölçeklerde bu iki grubun kardeş kabul-reddi açısından anlamlı düzeyde farklılaştıkları görülmüştür. Bu iki grup arasındaki fark, AKRÖ toplam puanlarındaki 50 puanın üzerindeki farkta belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Annesiyle ilişkisinde ihmal algılayan küçük çocuklar ağabey/ablalarından da daha az sıcaklık algılamakta, ağabey/ablasından daha fazla saldırganlık davranışı görmekte ve ağabey ya da ablaları tarafından da daha fazla ihmal edilmektedirler. Bu red davranışlarının olmadığı durumlarda küçük kardeşin red algıladığını gösteren “ayrışmamış red” alt ölçeğinin gösterdiği sonuçlara göre bile, annesi tarafından ihmal edilen küçük çocuklar, kendilerinin ağabey/ablaları tarafından da sevilmediklerini ve istenmediklerini hissetmektedir.

Elde edilen sonuçlarda ağabey/ablanın kardeşine karşı davranışlarını belirleyen birinci etken, annenin küçük çocuğuna nasıl davrandığıdır. Eğer anne küçük çocuğuna yeterli sıcaklık, sevgi ve ilgiyi gösterebiliyorsa, ağabey/abla annenin kardeşine olan davranışlarını model alarak, kendi kardeşine de benzer şekilde sıcaklık ve ilgi göstermekte; yani kabul edici davranışlar sergilemektedir. Burger ve arkadaşları (1975), 6-10 yaşlar arasındaki çocukların davranışlarını annelerinin belirlediğini ortaya koymuşlardır. Bu dönemde çocuklar başkalarını gözlemlemekte ve onların yaptıklarını yapmaktadırlar. Bu nedenle evdeki büyük çocuk (başta annesi olmak üzere) bazı davranışları model alarak, uygulayacaktır.

4.3. Geçimli ve Geçimsiz Ailelerin Anne-Baba Kabul-Red/Kontrolü, Ağabey/Abla Kabul-Red/Kontrolü ve Genel Psikolojik Uyum Açısından Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bulgular bölümünde yanıtlanmış olan 13. soru geçimli ve geçimsiz ailelerin karşılaştırılmasına yöneliktir. Geçimli ve geçimsiz ailelerdeki çocukların, anne-babalarıyla ilişkide algıladıkları kabul-red ve kontrol; küçük çocukların algıladıkları ağabey/abla kabul-red ve kontrolü, ve aile bireylerinin psikolojik uyumları açısından farklılaşp farklılaşmadıklarına ait MANOVA sonuçları Bulgular Bölümünde Tablo 3. 18’de sunulmuştur. Tablo 3. 18’de sunulan bulgulara göre, geçimli ailelerdeki hem anne hem de babalar her iki çocuğuna karşı da geçimsiz ailelerdeki anne-babalara göre anlamlı düzeyde daha kabul edicidirler. Daha önce de vurgulandığı gibi, anne-baba kendi ilişkilerinden dolayı gergin ve mutsuz olduklarında, hiç şüphesiz çocuklarına karşı daha toleranssız, daha az kabul edici, daha uzak, daha ihmalkar davranacaklardır.

Tablo 3. 18’de sunulan bulgularda dikkati çeken önemli bir nokta geçimli ve geçimsiz ailelerin çocuklarına getirdikleri kontrol açısından anlamlı düzeyde farklılaşmadıklarıdır. Kontrolün toplumdaki ahlak ve değerler sistemi üzerine kurulmuş olduğu düşünülecek olursa, bu son derece güçlü yargıların aile içindeki bir takım çatışma ve gerginliklerden daha az etkilenmesi beklenir. Örneğin, bir aile, kızlarının akşamları dışarı çıkmasına izin vermiyorsa, eşler arasında çatışma var diye bu kural büyük bir ihtimalle değişmeyecektir.

Tablo 3. 18’de sunulan bulgularda üzerinde durulması gerek bir diğer bulgu, ağabey/ablanın küçük kardeşine karşı ne kadar kabul ya da red edici davrandığının anne-babasının ne kadar geçinip geçinmediğine bağlı olarak değişmediğidir. Her ne kadar geçimli ailelerdeki ağabey/ablalar, küçük kardeşlerine karşı daha kabul edici davranırsalar da, iki grup arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı değildir. Oysa, ağabey/ablaların küçük kardeşlerini ne kadar kontrol ettikleri anne-babanın geçimli olup olmasına göre değişmektedir. Geçimsiz ailelerdeki ağabey/ablalar küçük kardeşlerine karşı anlamlı düzeyde daha fazla kontrol edici davranmaktadırlar. Diğer bir deyişle, anne-babanın geçimsiz olduğu ailelerde, ağabey/ablalar bir anlamda

anne-babanın yapması gerekeni üstüne alarak küçük kardeşini daha fazla kontrol etmektedir.

Tablo 3. 18’de sunulan bulgularda son olarak üzerinde durulması gerek bulgu, anne-baba arasındaki geçimsizliğin aile bireylerinin psikolojik uyumunu nasıl etkilediğidir. Elde edilen sonuçlara göre, anne-baba arasındaki geçimsizlik tüm aile bireylerinin psikolojik uyumu olumsuz olarak etkilemektedir. Geçimsiz ailelerdeki çocuklar, geçimli ailelerdeki çocuklara göre, daha saldırgan, kendilerini daha az beğenen, yaşamın zorluklarıyla başetmekte zorlanan, duygusal açıdan uygun tepkiler vermekte zorlanan ve duygusal dalgalanmalar yaşayan, belki de en önemlisi yaşama ve insanlara daha olumsuz bakan çocuklardır. Ülkemizde yapılmış olan bazı çalışmalarda da, anne-baba arasındaki evlilik çatışmasının, çocukların ruhsal sorunlarda artışa neden olduğu (Şendil, 1999) ve anne-baba arasındaki uyumun, çocukların benlik algısı ve akademik yeterlilikleri üzerinde önemli bir rol oynadığı (Yılmaz 2001) bulunmuştur.

Ancak, geçimli ve geçimsiz ailelere ait ortalamalara ve elde edilen F değerlerine bakıldığında, anne-baba arasındaki geçimsizliğin doğal olarak çocuklardan fazla anne-babanın psikolojik uyumunu etkilediği görülmüştür. Geçimli ve geçimsiz ailelere ait ortalamalar arasındaki fark çocuklar için yaklaşık 10 puan iken, bu fark anne de 25, baba da ise 30 puanın üzerine çıkmaktadır. Buna göre, ülkemizdeki babaların kendilerini ne kadar iyi hissedip hissetmeyeceği (psikolojik uyumu) eşi ile ne kadar iyi geçinip geçinmediğine çok bağlıdır.

4.4. Küçük Kardeşin Ağabey/Ablası Tarafından Kabul-Reddinin Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada cevap aranan 14. soru küçük çocukların ağabey/abla kabul-reddi algılarının yordanmasında (1) anne-baba kabul-reddi, (2) ağabey/ablanın genel psikolojik uyumu, (3) anne-babanın genel psikolojik uyumu, (4) anne ve babanın eş kabul-reddi algıları ve (5) anne-baba arasındaki çatışmanın göreceli katkılarının neler olduğudur. Bu soruya cevap oluşturacak aşamalı regresyon analizleri sonuçları tüm denekler için Tablo 3. 19’da, dört farklı cinsiyet kombinasyonu için (1. abla/kız

kardeş, 2. ağabey/erkek kardeş, 3. ağabey/kız kardeş ve 4. abla/erkek kardeş) Tablo 3. 20'de sunulmuştur.

Elde edilen sonuçlara göre, bu araştırmada yer alan küçük çocukların ağabey/abla kabul-reddinin yordanmasında regresyon analizinde elde edilen R^2 değerleri açısından en güçlü yordayıcı değişken anne kabul-reddi olmuştur. Diğer bir deyişle, bir çocuğun ağabey/ablası tarafından ne kadar kabul veya reddedileceği, herşeyden fazla, annenin küçük çocuğunu ne kadar sevdiği, değer verdiği, ilgilendiği, yani ne kadar kabul-red ettiğine bağlı görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre, AKRÖ/K puanlarındaki varyansın yaklaşık üçtebiri, çocuğun annesiyle ilişkisinde kendisini ne kadar kabul ya da red edilmiş hissettiği ile açıklanabilmektedir.

Düşük sosyo-ekonomik düzeyde olan 208 erkek çocukla yapılan bir çalışmada kardeş ilişkileri ve anti-sosyal davranışlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada anne ile çocuklar arasındaki ilişkide çatışma arttıkça kardeşler arasındaki ilişkide de çatışma artmaktadır (Show ve Criss, 2005).

Küçük çocukların ağabey/abla kabul-reddi algılarının yordanmasında annenin kabul-reddine, küçük çocuğun psikolojik uyumu ve babanın eşi tarafından ne kadar kabul ya da red edildiği düşük düzeyde de olsa katkıda bulunmaktadır. Küçük kardeşin uyumsuz olması, muhtemelen ağabey/abla-küçük kardeş arasında daha fazla çatışma yaşanmasını ve ağabey/ablanın küçük kardeşini daha fazla reddetmesini getirebilir.

Tablo 3. 20'de, dört farklı cinsiyet kombinasyonu için verilmiş aşamalı regresyon analizi sonuçlarında en fazla dikkati çeken nokta, evdeki büyük çocukların erkek olması durumunda küçük kardeşin ağabey tarafından kabul ya da red edilmesini yordayan tek değişken annenin küçük kardeşi ne kadar kabul ya da red ettiğidir. Tek faktör olmasına karşın anne kabul-reddinin açıkladığı varyans oranı oldukça yüksektir (ağabey/erkek kardeş kombinasyonu için: %38, ağabey/kızkardeş kombinasyonu için %63). Bu bulguya göre, ailedeki büyük çocuk erkekse, kardeşine karşı nasıl bir tutum izleyeceği büyük oranda annesinin ne yaptığına bağlıdır. Anne küçük çocuğuna karşı reddediciyse ağabey de reddedici davranmakta, anne kabul ediciyse, ağabey de kabul edici olmaktadır. Ülkemizdeki annelerin özellikle en

büyük çocuklarıyla son derece yakın ve bağımlı ilişkiler kurdukları düşünülecek olursa, ağabeylerin küçük kardeşlerine karşı nasıl davranacakları konusunda annelerini model almaları doğal olacaktır.

Tablo 3. 20’de, dikkati çeken bir başka nokta evdeki büyük çocuğun kız olması durumunda, küçük kardeşin ablası tarafından ne kadar kabul ya da red edileceği her iki abla kombinasyonunda küçük kardeşin psikolojik uyumuna bağlıdır. Küçük kardeşin psikolojik uyumu, abla/erkek kardeş kombinasyonunda tek faktör olarak belirmiş ve AKRÖ toplam puanlarındaki varyansın yaklaşık üçtebirini açıklamıştır. Abla/kız kardeş kombinasyonunda ise, küçük kardeşin psikolojik uyumu yine toplam puanlardaki varyansın yarısından fazlasını açıklamış ikinci aşamadaki anne kabul-reddinin katkısı son derece düşük olmuştur. Bu bulgularda altı çizilmesi gereken ilk nokta, büyük kız çocuklarının erkeklerin tersine annelerini model almadıklarıdır. Diğer bir deyişle, ablalar küçük kardeşlerine karşı sergileyecekleri tavırı kardeşlerine göre ayarlamaktadırlar. Küçük kardeşin saldırgan, benlik algısı düşük, duygusal açıdan uygun tepkiler vermekte zorlanan ve duygusal dalgalanmalar yaşayan, insanlara daha olumsuz bakan bir çocuk olması ablanın kardeşiyle olan ilişkisine de yansımakta ve ablanın küçük kardeşi reddetmesine neden olabilmektedir. Diğer yandan, küçük kardeşin uysal, kendine güvenen, yaşamın getirdiği zorluklarla mücadele edebilen, duygusal açıdan olgun, insanlara olumlu bakan biri olması durumunda ablanın da kardeşine yaklaşımı olumlu olmaktadır.

4.5. Küçük Kardeşin Genel Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada cevap aranan son soru küçük çocukların genel psikolojik uyumunun yordanmasında (1) anne-baba kabul-reddi, (2) ağabey/abla kabul-reddi, (3) anne-babanın genel psikolojik uyumu, (4) ağabey/ablanın genel psikolojik uyumu ve (5) anne ve babanın eş kabul-reddi algıları ve (6) anne-baba arasındaki çatışmanın göreceli katkılarının neler olabileceğini irdelemektedir. Bu soruya cevap oluşturacak aşamalı regresyon analizleri sonuçları bulgular tüm denekler için Tablo 3. 19’da, dört farklı

cinsiyet kombinasyonu için (1. abla/kız kardeş, 2. ağabey/erkek kardeş, 3. ağabey/kız kardeş ve 4. abla/erkek kardeş) Tablo 3. 21 – Tablo 3. 25’te sunulmuştur.

Tablo 3. 21’de sunulan bulgulara göre, bu araştırmada yer alan küçük çocukların genel psikolojik uyumlarının yordanmasında en önemli değişken annenin küçük kardeşi ne kadar kabul ya da red ettiği olmuştur. Anne kabul-reddine, sonraki aşamalarda sırasıyla küçük kardeşin psikolojik uyumu, ağabey/abla kabul-reddi, küçük kardeşin baba tarafından kabul-reddi ve annenin küçük kardeşi ne kadar kontrol ettiği dahil olmuştur. Ancak, regresyon analizinde elde edilen R^2 değerlerine bakıldığında bu beş değişken arasında yordama işlemine en fazla katkısı olan annenin küçük kardeşi ne kadar kabul ya da red ettiği olmuştur. Anne EKRÖ puanlarının tek başına açıkladığı toplam varyans %32 iken diğer dört faktöründe yordama işlemine katılmasıyla bu oran sadece .47’ye yükselmiştir. Bu bulgu, küçük çocukların genel psikolojik uyumlarında annenin önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir. Annenin küçük çocuğuna ne kadar sıcak, ya da saldırgan veya ihmalkar davrandığı küçük çocuğun nasıl bir psikolojik uyum içerisinde olacağı üzerinde belirleyici olmaktadır.

Küçük çocukların genel psikolojik uyumlarının yordanmasında ikinci yordayıcı değişkenin ağabey/abla kabul-reddi olarak belirmesi, ağabey/ablaların küçük kardeşlerin psikolojik uyumunda belki de beklenen den daha da önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir. Nitekim yordama işleminde beliren üçüncü değişken de yine ağabey/ablaya aittir (ağabey/ablanın psikolojik uyumu). Bakım veren ve destekleyici bir abla ya da ağabeye sahip olmak küçük kardeşi çevrenin olumsuz etkilerinden, gelebilecek zararlardan ve psikolojik uyumsuzluktan korumaktadır (Widmer and Qeiss, 2000). Ağbey ve ablaları tarafından korunan ve desteklenen küçük çocuklar diğerlerine göre ergenlik döneminde çok daha az depresif belirti göstermektedirler.

Elde edilen bu sonuçlar her ne kadar ağabey/ablaların küçük çocukların hayatında önemli bir rol oynadığına işaret etmekteyse de, ağabey/abla-kardeş arasında ne tür dinamikler olduğunu ve bunların psikolojik uyumu nasıl etkilediği bu araştırmanın sınırları dışında kalmaktadır. Tablo 3. 21’de sunulan sonuçlarda babaya ait tek değişkenin yordama aşamasının dördüncü basamağında ortaya çıkması ve varyansın açıklanmasına katkısının sadece %2 olması, babaların küçük çocukların

psikolojik uyumlarında göreceli olarak daha az belirleyici bir rol oynadıklarını düşündürmüştür. Ülkemizde babaların annelere göre, çocuklarına karşı daha mesafeli bir konuma sahip oldukları göz önüne alınırsa, bu bulgu şaşırtıcı değildir.

Tablo 3. 22-Tablo 3. 25’de, dört farklı cinsiyet kombinasyonu için verilmiş aşamalı regresyon analizi sonuçlarında, her kombinasyonda farklı bir örüntü ortaya çıkmıştır. İki çocuğunda erkek olduğu ailelerde (Tablo 3. 23), küçük çocukların genel psikolojik uyumu, en fazla babasının ortaya koyacağı kontrole ve ardından da ağabey ablasının onu ne kadar kabul ya da reddettiğine bağlıdır. Bu bulguya göre, her iki çocuğun da erkek olması durumunda anne kritik bir faktör olarak ortaya çıkmamaktadır.

Oysa diğer yanda, iki çocuğunda kız olduğu ailelerde (Tablo 3. 22), küçük çocukların genel psikolojik uyumu çok büyük oranda ağabey ablanın küçük kardeşine karşı ne kadar kabul ya da red edici davrandığına bağlıdır. Yordama işleminde ikinci sırada babanın ablayı kontrolü ve üçüncü sırada eşler arası çatışma değişkenleri olsa da, her iki değişkenin de yordam işlemine katkıları çok düşüktür (%7 ve %6). Diğer bir deyişle, abla/kız kardeş kombinasyonunda, anne-baba daha geri planda kalmakta ve küçük çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkileri daha çok dolaylı yoldan (babanın ablayı ne kadar kontrol ettiği ve eşlerin birbirleriyle ne kadar çatıştığı) ve düşük bir düzeyde olmaktadır.

Ağabey/kız kardeş kombinasyonunda (Tablo 3. 24), küçük kız kardeşin genel psikolojik uyumu ilk sırada annesinin ona ne kadar sıcak, ilgili, ve şefkatli davrandığına bağlıdır. Bunu, ikinci sırada, ağabeyinin psikolojik uyumu izlemiştir. Bu iki faktör, birlikte, açıklanan %58’lik varyansın yaklaşık %51’ini açıklamıştır. Bu bulguya göre, ağabey/kız kardeş kombinasyonunda babaların küçük kardeşin psikolojik uyumu üzerinde doğrudan etkisi yok denecek kadar azdır. Bu durumun olası bir nedeni, babanın “babalık görevini” bir anlamda büyük oğluna bırakması olabilir. Oysa, abla/erkek kardeş kombinasyonunda (Tablo 3. 25), küçük erkek çocuğun psikolojik uyumu en fazla babasının onu ne kadar sevdiğine, ne kadar ilgi gösterdiğine, ne kadar kabul ettiğine bağlıdır. Baba kabul-reddini ikinci sırada yine ağabey/abla kabul-reddi izlemiştir. Abla/erkek kardeş kombinasyonunda ilginç olan nokta anneyle ilgili hiçbir değişkenin yordama işlemine katkı vermemiş olmasıdır.

KAYNAKLAR

Adler, A. (2002). Doğum Sırası, *İnsanı Tanıma Sanatı* (163- 164). İstanbul: Say Yayınları.

Ahmetoğlu, E. (2004). *Zihinsel Engelli Çocukların Kardeş İlişkilerinin Anne ve Kardeş Algularına Göre Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Akalın, A. (2005). *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların Abla ve Ağabeylerinin Sosyal Beceri Düzeyi ve Kardeş İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi.

Bank, S. ; Kahn, M.; Tallman, M. (1984). “ The Sibling Bond” , *Comtemporary Sociology*, 13(5), 609- 610.

Bedford, V. H. (1992). Memories of Parental Favortism and the Quality of Parent-Child Ties in Adulthood, *Journal of Gerontology: Social Science*, 47, 149-155.

Boer, F. ; Dunn, J. ; Cicirelli, V. (1992). “Children’s Sibling Relationship: Developmental and Clinical Issues” , *Journal of Marriage and the Family*, 54(4), 10004- 1005.

Boes, F. ; Dunn, J. ; Cicirelli, V. (1992). “ Children’s Sibling Relationship: Developmental and Clinical Issues”, *Journal of Marriage and the Family*, 54(4), 1004- 1005.

Boll, T. ; Ferring, D. ve Fillipp, S. (2003). Perceived Parental Differential Treatment in Middle Adulthood: Curvilinear Relations with Individuals' Experienced Relationship Quality to Sibling Parent, *Journal of Family Psychology*, 17, 472- 487.

Bowlby, J. ; Ainsworth, M. (1992). *The Origins of Attachment Theory*, 28(1), 759-775.

Bowlby, J. (1988). *A secure Base: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*, Londra: The Peseus Books Group.

Brody, G. (1992). “ Parental Differential Treatment of Siblings and Siblings Diffences in Negative Emotionality” , *Journal of Marriage and the Family*, 54(3), 643- 651.

Bryant, B. ve Crockenberg, S. (1980). Correlates and Dimensions of Presocial Behavior: A Study of Female Sibling with Their Mothers, *Child Development*, 51, 529- 544.

Canerick, M. (2005). *A Deep Look at the Adult Sibling Relationship Through the Lens of Attachment Theory*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adelphi University.

Carter, C. ; Abramovitchi, R. ; Pepler, D. (1983). “ The Role of the Mother in Sibling Interaction” , *Child Development*, 54(6), 1599- 1605.

Cicirelli, V. (1993). “ Family Caregiving: Autonomous and Paternalistic Decision” , *Journal of Marriage and the Family*, 55(1), 245- 246.

Cicirelli, V. (1996). “Sibling Relationships Across the Life Span” , *Journal of Marriage and the Family*, 58(3), 804.

Corman, L. (1996). Bastırılmış Kardeş Rekabeti, *Psikanaliz Açısından Çocuk Eğitimi*, 130- 131, İstanbul: Cem Psikoloji.

Criss, M. Show, D. (2005). “ Sibling Relationship as Context For Delinquency Training in Low-İncome Families” , *Journal of Family Psychology*, 19(4), 532- 600.

Culupper, T. (2007). *The Relationship Between Young Adults' Retrospective Perceptions of Differential Parental Treatment, Quality of the Childhood and Current Psychological Adjustment*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, South Florida University.

Çopur, Z. ; Erkal, S. ve Şafak, Ş. (2006). *Annelerin 12 Yaş Üzeri Çocuklarıyla İlişkilerinde Yaşadıkları Çatışmanın İncelenmesi*, I. Uluslararası Ev Ekonomisi Kongresi Bildiri Sunumu.

Davies, P. T. ve Cummings, E. M. (1994). Marital and Child Adjustment: An Emotional Security Hypothesis, *Psychological Bulletin*, 116, 387- 441.

Eisenberg, L. Ve Mussen, P. H. (1989). *The Roots of Prosocial in Children*, Cambridge University Press, 191, Cambridge.

Elmacıoğlu, T. (1998). *Başarıda Aile Faktörü*, İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Er Gazeloğlu, C. (2000). *İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Psiko-sosyal Gelişimine Anne-Baba Tutumunun Etkisinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Hacettepe Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Erikson, E. (1962). *Young Man Luther a Study in Psychoanalysis and History*, New York: WW. Norton and Company Inc.

Erkman, F. (1992). Support for Rohner's parental acceptance-rejection theory as a psychological abuse theory in Turkey. In S. Iwawaki, Y. Kashima, K. Leung (Eds.), *Innovations in Cross-Cultural Psychology*. Swets & Zeitlinger B.V. Amsterdam.

Eryavuz, A. (2006). *Çocuklukta Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Yetişkinlik Dönemi Yakın İlişkileri Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi.

Eryüksel, G. (1996). *Anne-baba ve Ergen İlişkilerinin Problem Çözme İletişim Becerileri, Bilişsel Çarpıtmalar ve Aile Yapısı Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi.

Feinberg, M.; McHale, S.; Crouten, A. ve Cumsille, P. (2003). “ Sibling Differentiation: Sibling and Parent Relationship Trajectories in Adolescence” , *Child Development*, 74(5).

Freud, S. (2000). *Psikanaliz Üzerine*, (Çev: Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınevi.

Furman, W. ; Buhrmester, D. (1985). “ Children’s Perception of the Qualities of Sibling Relationships” , *Child Development*, 56(2), 448- 461.

Gençtan, E. (2000). Anne-Baba- Çocuk, *İnsan Olmak*, 44- 45, İstanbul: Remzi Kitapevi.

Gender, J.M. ve Gardiner, H. W. (2004). *Child and Adolescent Development*, (Çev: Onur, B. ve Dönmez, A.), Ankara: İmge Yayınevi.

Gülseren, L. (2002). “Şizofreni ve Aile: Güçlükler, Yükler, Duygular, Gereksinimler”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(2), 143- 151.

Hopcroft, R. (2005). “ Parental Investment Theory”, *Social Forces*, 83(3), 1136.

Hopcroft, R. (2005). “ Parental Status and Differential Investment in Sons and Daughters: Trivers-Willard Revisited” , *Social Forces*, 83(3), 1111- 1136.

Howe, N. (2006). *Sibling Releations and Their Impact on Children’s Development*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Concodia University.

International Encyclopedia of the Social and Behavioral Science (2002). 14058-14063.

Kang, H. (2002). Sibling Relationship in Out-Of- Home Care, *Litrature Review*, Children and Family Reserach Center, 1- 11.

Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Kawal, A. ve Kramer L. (1997). Children's Understanding of Parental Differential Treatment, *Child Development*, 68, 113- 126.

Kayahan, A. (2002). *Annelerin Bağlanma Stilleri ve Çocuklarından Algıladıkları Kabul-Reddin Çocuk Ruh Sağlığı ile İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi.

Khaleque, A. (2001). *Parental-acceptance-rejection, psychological adjustment and intimate adult relationships*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of Connecticut.

Khaleque, A. ve Rohner, P.R. (2001). Reliability of the Perceived Parental Control Scale: A Meta-Analysis Across Ethnic Groups. *Center of Parental Acceptance and Rejection, School of Family Studies*, University of Connecticut.

Khaleque, A. ve Rohner, P.R. (2002). Perceived Parental Acceptance-Rejection and Psychological Adjustment: A Meta-Analysis of Cross Cultural and Intracultural Studies. *Journal of Marriage and the Family*, 64, 54-64.

Kılıçarslan, A. (2001). *Aile Fonksiyonlarının ve Algılanan Farklılaşmış Anne-Baba Yaklaşımının Kardeş İlişkileri Üzerine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Kim, J. (2005). *The Development of Sibling Relationship and Their Implication For Youth Adjustment*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Pennsylvania State University.

Köse, F. (2003). *K.K.T.C. Lefkoşa İlçesinde İlköğretim Okullarına Devam Eden 9 Yaş Çocuklarının Anne-Baba Tutumları ile Kardeş İlişkileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.

Kramer, L. ve Baron, L. (1995). "Parental Perceptions of Children's Sibling Relationships", *Family Relations*, 44(1), 95- 103.

Massey, C. (1999). *Familial Influence on Adolescent Adjustment: The Sibling Relationship Within the Family System*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Virginia University.

Mc Guire, S. ; Dunn, J. Ve Plomin, R. (1995). Maternal Differential Treatment of Siblings and Children's Behavioral Problems: A Longitudinal Study, *Development and Psychopathology*, 7, 515- 528.

McHale, S. ; Crouter, A. ; McGuire, S. ; Updegraff, K. (1995). "Congruence Between Mothers' and Fathers' Differential Treatment of Sibling: Linko with Family Relations and Children's Well-Being", *Child Development*, 66(1), 116- 128.

Munichin, P. (1985). Families and Individual Development: Provocations from the Field Family Therapy, *Child Development*, (56), 289- 302.

Noller, P. (2005). "Sibling Relationships in Adolescence: Learning and Growing Together", *Personal Relationships*, 12, 1- 22.

Onur, B. (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi, Kardeşlerin Etkisi*, Ankara: İmge Kitapevi.

Orsmond, G. I. ve Seltzer, M. M. (2000). " Brothers and Sisters of Adults with Mental reterdation: Gendered Nature of Sibling Relationship" , *American Journal on Mental Reterdation*, 105(6), 486- 508.

Öngider, N. (2006). *Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumunu Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi.

Özmen, S. (2004). " Aile İçinde Öfke ve Saldırıcılık" , *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi*, 37(2), 27- 39.

Öztürk, O. (1995). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. 6. Baskı. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Özyürek, A. ; Şahin, F. (2005). “ Beş- Altı Yaş Grubunda Çocuğu Olan Ebeveynlerinin Tutumlarının İncelenmesi” , *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 19- 34.

Parmar, P. ve Rohner R.P. (2005). Relations Among Perceived Intimate Partner Acceptance, Perceived Parental Acceptance and Psychological Adjustment Among Young Adults in India. *Ethos*, 33, 3, 402- 413.

Pettingill, S.M. ve Rohner, R.P. (1985). Korean-American Adolescents' Perceptions of Control, Parental Acceptance-Rejection and Parent-Adolescent Conflict. In I. R. Lagunes, & Y. H. Poortinga (Eds.), *From a Different Perspective: Studies of Behavior Across culture*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Plusi, N. (2007). “ Ebeveyn-Çocuk Çatışması”, *Güncel Psikoloji Dergisi*, 42- 43.

Powell, T. H. ve Ogle, P. A. (1985). *Brothers and Sisters: A special Part of Exceptional Families*, Baltimore: Paul H. Brooks Publishing, 219.

Price, C. (YIL). Sibling Relations in Later Life, *Aging Families-Series Bulletin*, The Ohio State University, 2- 8.

Riggio, H. R. (2000). Measuring Attitues Toward Adult Sibling Relationship: The Lifespan Relationship Scale, *Journal of Social and Personal Relationships*, 17(6), 707- 728.

Rohner, R.P. (1975). *They Love Me, They Love Me Not: A Worldwide Study of the Effects of Parental Acceptance and Recjection*. New Haven, CT: HRAF Press.

Rohner, R.P. (1980). Worldwide tests of parental acceptance-rejection theory: An overview. *Behavior Science Research*, 15, 1, 1- 20.

Rohner, R.P. (1984/1999) *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection*. Center for the Study of Parental Acceptance and Rejection, University of Connecticut at Storrs.

Rohner, R.P. (1986). *The Warmth dimension: Foundations of parental acceptance-rejection theory*. Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.

Rohner, R.P. (1994). Patterns of Parenting: The Warmth Dimension in Worldwide Perspective. In W.J. Lonner & R.S. Malpass (Eds.), *Readings in Psychology and Culture*. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon, Inc.

Rohner, R.P. (1998). Father Love and Child Development: History and Current Evidence. *Current Directions in Psychological Science*, 7, 157- 161.

Rohner, R.P. (1999). Acceptance and Rejection. In D. Levinson, J. Ponzetti & P. Jorgensen (Eds.), *Encyclopedia of Human Emotions*. New York: Macmillan Publishing.

Rohner, R.P. (2001). *Reliability and validity of the Intimate Partner Acceptance-Rejection Questionnaire*. Manuscript in Preparation, Rohner Center for the Study of Parental Acceptance and Rejection, School of Family Studies, University of Connecticut.

Rohner R.P. ve Britner, P.A. (2002). Worldwide Mental Health Correlates of Parental Acceptance-Rejection: Review of Cross-Cultural and Intracultural Evidence. *Cross-Cultural Research*, 36 (1), 16- 47.

Rohner, R.P. ve Brothers, S.A. (1999). Perceived Parental Rejection, Psychological Maladjustment, and Borderline Personality Disorder. *Journal of Emotional Abuse*, 1, 4, 81- 95.

Rohner, R.P. ve Rohner E.C. (1981). Parental Acceptance-Rejection and Parental Control: Cross-Cultural Codes. *Ethnology*, 20(3), 245- 260.

Rohner, R.P. ve Veneziano R.A. (2001). The Importance of Father Love: History and Contemporary Evidence. *Review of General Psychology*, 5 (4), 382- 405.

Rose, T. (2002). "Parental Favortism: Experimental Design and Statistic", *ILAR Journal on Line*, 43(4), 1- 14.

Stocker, C. ; Dunn, J. ve Plomin, R. (1989). " Sibling Relationships: Links with Temperament, Maternal Behavior and Family Structure" , *Child Development*, 63(2), 336- 349.

Sullivan, H. S. (1953). *The Interpersonal Theory of Psychiatry*, New York: Norton.

Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14 (44), 35- 58.

Terhani, M. (2006). *Sibling Relationships and Family Dynamics in Families with a Child with Tourette Syndrome*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Waterloo University.

Tucker, C. J. ; Barber B. L. ve Eceles, J. S. (1997). Advice About Life Plans and Personal Problems in Late Adolescent Sibling Relationships, *Journal of Youth and Adolescence*, 26(1), 63- 76.

Ünal, H. (2006). *Davranım Bozukluğu Tanısı Alan İlköğretim Öğrencilerine Sunulan Danışmanlık Hizmetlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi.

Vandell, D. L. ve Bailey M. D. (1992). *Conflict Between Siblings, Conflict in Child and Adolescent Development*, New York: Cambridge University Press.

Varan, A. (2003). *EKAR Kuramı Değerlendirme Araçlarının Türkiye Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması*. Ege Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Çalışma).

Varan, A. (2005). Relation Between Parental Acceptance and Intimate Partner Acceptance in Turkey: Does History Repeat Itself? *Ethos*, 33, 3, 414- 426.

Varan, A. ve Eryüksel, G.N. (2004). *Daughters, mothers and grandmothers: Three generations of maternal acceptance and rejection in Turkey*. XIV. International Family Therapy Association (IFTA) World Family Therapy Congress, Istanbul, Turkey, April 4- 7, 2004.

Volling, B. ve Elins, J. (1998). “Family Relationships and Children’s Emotional Adjustment as Correlates of Maternal and Paternal Differential Treatment: A Replication with Toddler and Preschool Siblings” , *Child Development*, 69(6), 1640-1656.

Volling, B. ; Blandon, A. (2003). “ *Positive Indicators of Sibling Relationship*” , Paper Prepared Fort the Child Trends Positive Outcomes Conference, Mart 12- 13, University of Michigan.

Volling, B. Belsky, J. (1992). “The Contribution of Mother-Child and Father-Child Relationships a Longitudial Study” , *Child Development*, 63(5), 1209- 1222.

Woodrow, E. (2007). The Sibling Bond, *Littrature Review*, 1- 18.

Yanbastı, G. (1990). Bireysel Psikoloji, *Kişilik Kuramları*, (71- 72). İzmir: EgeÜniversitesi Basımevi.

Yörükoğlu, A. (2004). Kardeş Kıskançlığı, *Çocuk Ruh Sağlığı*, 152, İstanbul: Özgür Yayınları.

EKLER

EK 1

BİREYSEL BİLGİ FORMU

(ANNE)

1. Doğum yılınız: _____ 2. Eşinizin doğum yılı : _____
2. Oturduğunuz şehir: _____ 3. Mahalle: _____
4. Evinizde siz de dahil olmak üzere kaç kişi yaşıyor? _____ kişi.
5. Ailenizin toplam aylık geliri ne kadardır? 1000 YTL'nin altında
 1000- 3000 YTL arası
 3000 YTL'nin üstü
- Eşinize veya size ait: 6. Eviniz var mı? Var Yok
7. Arabanız var mı? Var Yok
8. Yazlığınız var mı? Var Yok
9. Bir işte çalışıyor musunuz?
 Evet Hayır
10. Sizin eğitim durumunuz:
 Okur-yazar
 İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu
 Lise mezunu
 Üniversite mezunu
 Lisansüstü veya doktora
11. Eşinizin eğitim durumu?
 Okur-yazar
 İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu
 Lise mezunu
 Üniversite mezunu
 Lisansüstü veya doktora
12. Sizce, çocukluğunuz nasıl geçti?
 Çok iyi geçti
 İyi geçti
 Ne iyi, ne de kötüydü
 Kötü geçti
13. Çocukken mutlu bir çocuk muydunuz? Evet Hayır
14. Bugüne kadar olan hayatınız nasıl geçti?
 Çok iyi geçti
 İyi geçti
 Ne iyi, ne de kötüydü
 Kötü geçti

15. Bugünkü hayatınızdan genel olarak memnun musunuz?
 Memnunum Memnun değilim
16. Çocuklarınızla ilgili konular yüzünden eşinizle aranızda sorun çıkıyor mu?
 Sık sık
 Bazen
 Hemen hemen hiç çıkmıyor
17. Kaç yıldır evlisiniz? _____
18. Genel olarak değerlendirecek olursanız, evliliğinizden ne kadar memnunsunuz?
 Çok memnunum
 Memnunum
 Pek memnun değilim
 Hiç memnun değilimdim
19. Eşinizle tartıştığınız veya kavga ettiğiniz oluyor mu?
 Sık sık
 Bazen
 Hemen hemen hiç olmuyor
20. Eşinizin size sözel veya fiziksel olarak saldırdığı oluyor mu?
 Sık sık
 Bazen
 Hemen hemen hiç olmuyor
21. Eşinizle aranızda bir sorun çıktığında, bu sorunu çözebiliyor musunuz?
 Çoğunlukla çözebiliyoruz
 Bazen çözüp, bazen çözemiyoruz
 Çoğunlukla çözemiyoruz
22. Eşiniz çocuk konusunda size ne kadar destek oluyor?
 Çok Biraz Az Hiç
23. 'Evliliğimizde eşimle birbirimize olan saygımızı hiçbir zaman kaybetmedik.'
 Doğru Yanlış

EK 2

BİREYSEL BİLGİ FORMU

(BABA)

1. Sizce, çocukluğunuz nasıl geçti?
 Çok iyi geçti İyi geçti
 Ne iyi, ne de kötüydü
 Kötü geçti
2. Çocukken mutlu bir çocuk muydunuz? Evet Hayır
3. Bugüne kadar olan hayatınız nasıl geçti?
 Çok iyi geçti
 İyi geçti
 Ne iyi, ne de kötüydü
 Kötü geçti
4. Bugünkü hayatınızdan genel olarak memnun musunuz?
 Memnunum Memnun değilim
5. Genel olarak değerlendirecek olursanız, evliliğinizden ne kadar memnunsunuz?
 Çok memnunum
 Memnunum
 Pek memnun değilim
 Hiç memnun değilimdim
6. Eşinizle tartıştığınız veya kavga ettiğiniz oluyor mu?
 Sık sık
 Bazen
 Hemen hemen hiç olmuyor
7. Eşinizin size sözel veya fiziksel olarak saldırdığı oluyor mu?
 Sık sık
 Bazen
 Hemen hemen hiç olmuyor
8. Eşinizle aranızda bir sorun çıktığında, bu sorunu çözebiliyor musunuz?
 Çoğunlukla çözebiliyoruz
 Bazen çözüp, bazen çözemiyoruz
 Çoğunlukla çözemiyoruz
9. Eşinize çocuk konusunda ne kadar destek oluyor musunuz?
 Çok Biraz Az Hiç
10. 'Evliliğimizde eşimle birbirimize olan saygımızı hiçbir zaman kaybetmedik.'
 Doğru
 Yanlış

EK 3

BİREYSEL BİLGİ FORMU

(ÇOCUKLAR)

01. Cinsiyetin: Kız Erkek

02. Okulunun Adı : _____

03. Kaçınıcı sınıftasın? _____

04. Bugünkü hayatından genel olarak memnun musun?

Memnunum

Memnun değilim

EK 4

EBEVEYN KABUL-RED VE KONTROL ÖLÇEĞİ

(EKRÖ/K)

1. Benim hakkımda güzel şeyler söyler.
2. Kötü davrandığımda bana söylenir veya beni azarlar.
3. Sanki ben hiç yokmuşum gibi davranır.
4. Beni gerçekten sevmez.
5. Neleri yapıp, neleri yapamayacağımı kesin olarak anladığımdan emin olmak ister.
6. Planlarımız hakkında benimle konuşur ve benim söyleyeceklerimi de dinler.
7. Onun sözünü dinlemediğim zaman beni başkalarına şikayet eder.
8. Benimle yakından ilgilenir.
9. Dışarıya çıkacağım zaman, eve kesin olarak saat kaçta dönmem gerektiğini bana söyler.
10. Arkadaşlarımı eve çağırmanın için beni cesaretlendirir ve onların güzel vakit geçirmesi için elinden geleni yapar.
11. Benimle alay eder ve dalga geçer.
12. Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.
13. Kızdığı zaman bana bağırır.
14. Bana sürekli olarak nasıl davranmam gerektiğini söyler.
15. Benim için önemli olan şeyleri ona anlatabilmemi kolaylaştırır.
16. Bana karşı sert davranır.
17. Onun etrafında olmamdan hoşlanır.
18. Birçok kuralın olması ve kurallara uyulması gerektiğine inanır.
19. Bir şeyi iyi yaptığımda, kendimle gurur duymamı sağlar.
20. Hak etmediğim zaman bile bana vurur.
21. Benim için yapması gereken şeyleri unuttur.
22. Beni büyük bir baş belası olarak görür.
23. Bana dilediğim kadar özgürlük tanır.
24. Beni başkalarına över.
25. Kızdığı zaman beni çok kötü cezalandırır.
26. Sağlıklı ve doğru şeyleri yememe çok dikkat eder.
27. Bir şeyi nasıl yapmam gerektiğini bana en ince ayrıntısına kadar söyler.

28. Benimle sıcak ve sevgi dolu bir şekilde konuşur.
29. Bana hemen kızar.
30. Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldür.
31. Benden hoşlanmıyor gibi.
32. İstedğim her yere, ona sormadan gitmeme izin verir.
33. Hak ettiğim zaman bana güzel şeyler söyler.
34. Çabuk parlar ve öfkesini benden çıkarır.
35. Arkadaşlarımın kim olduğuyla yakından ilgilenir.
36. Bana ne söylendiyse, aynen öyle davranmamda ısrar eder.
37. Yaptığım şeylerle gerçekten ilgilenir.
38. Bana bir sürü kırıcı şey söyler.
39. Ondan yardım istediğimde benimle ilgilenmez.
40. Başım derde girdiğinde, hatanın bende olduğunu düşünür.
41. Dilediğim her akşam dışarı çıkmama izin verir.
42. Bana istenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu hissettirir.
43. Onun sinirine dokunduğumu söyler.
44. Bana çok ilgi gösterir.
45. Yaptığım her şeye karışmak ister.
46. İyi davrandığım zaman benimle ne kadar gurur duyduğunu söyler.
47. Beni kırmak için elinden geleni yapar.
48. Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli şeyleri unuttur.
49. Şayet kötü davranırsam, beni artık sevmediğini hissettirir.
50. Bana bir iş verdiğinde onu bitirmeden başka bir şey yapmama izin vermez.
51. Bana yaptığım şeylerin önemli olduğunu hissettirir.
52. Yanlış bir şey yaptığımda beni korkutur veya tehdit eder.
53. Benimle zaman geçirmekten hoşlanır.
54. Canım ne isterse yapmama izin verir.
55. Korktuğumda ya da bir şeye canım sıkıldığında, bana yardım etmeye çalışır.
56. Kötü davrandığım zaman beni arkadaşlarımın önünde utandırır.
57. Benden uzak durmaya çalışır.
58. Benden şikayet eder.
59. Yaptığım her şeyi kontrol etmek ister.
60. Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşündüklerim hakkında konuşmamdan hoşlanır.

61. Ne yaparsam yapayım, diğer çocukların benden daha iyi olduğunu düşünür.
62. Bir plan yaparken benim de ne istediğime önem verir.
63. Benim için önemli olan şeyleri, kendisine zorluk çıkarsa da, yapmama izin verir.
64. Diğer çocukların benden daha akıllı ve uslu olduğunu düşünür.
65. Bakmaları için beni hep başkalarına bırakır.
66. Bana istenmediğimi belli eder.
67. Yaptığım şeylerle ilgilenir.
68. Canım yandığında veya hasta olduğumda, kendimi daha iyi hissetmem için elinden geleni yapar.
69. Kötü davrandığım zaman benden ne kadar utandığını söyler.
70. Beni sevdiğini belli eder.
71. Bana karşı yumuşak ve iyi kalplidir.
72. Kötü davrandığım zaman beni utandırır veya suçlu hissettirir.
73. Beni mutlu etmeye çalışır.

EK 5

AĞABEY/ABLA KABUL-RED VE KONTROL ÖLÇEĞİ

(AKRÖ/K)

1. Benim hakkımda güzel şeyler söyler.
2. Kötü davrandığımda bana söylenir veya beni azarlar.
3. Sanki ben hiç yokmuşum gibi davranır.
4. Beni gerçekten sevmez.
5. Bana bir şeyi yap ya da yapma dediğinde onun sözünü dinlememi ister.
6. Planlarımız hakkında benimle konuşur ve benim söyleyeceklerimi de dinler.
7. Onun sözünü dinlemediğim zaman beni başkalarına şikayet eder.
8. Benimle yakından ilgilenir.
9. Annem babam evde yokken dışarıya çıktığımda, eve kesin olarak saat kaçta dönmem gerektiğini bana söyler.
10. Arkadaşlarıma çok iyi davranır.
11. Benimle alay eder ve dalga geçer.
12. Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.
13. Kızdığı zaman bana bağırır.
14. Bana sürekli olarak nasıl davranmam gerektiğini söyler.
15. Benim için önemli olan şeyleri ona anlatabilmemi kolaylaştırır.
16. Bana karşı sert davranır.
17. Onun etrafında olmamdan hoşlanır.
18. Birçok kuralın olması ve kurallara uyulması gerektiğine inanır.
19. Bir şeyi iyi yaptığımda, kendimle gurur duymamı sağlar.
20. Hak etmediğim zaman bile bana vurur.
21. Benim için yapması gereken şeyleri unuttur.
22. Beni büyük bir baş belası olarak görür.
23. Bana dilediğim kadar özgürlük tanır.
24. Beni başkalarına över.
25. Kızdığı zaman beni çok kötü cezalandırır.
26. Annem babam evde yokken kendime zarar verecek bir şey yapıp yapmadığıma dikkat eder.
27. Bir şeyi nasıl yapmam gerektiğini bana en ince ayrıntısına kadar söyler.

28. Benimle sıcak ve sevgi dolu bir şekilde konuşur.
29. Bana hemen kızar.
30. Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldür.
31. Benden hoşlanmıyor gibi.
32. Annem babam evde yokken dışarı çıkmama karşı çıkar.
33. Hak ettiğim zaman bana güzel şeyler söyler.
34. Çabuk parlar ve öfkesini benden çıkarır.
35. Arkadaşlarımın kim olduğuyla yakından ilgilenir.
36. Bana ne söylendiyse, aynen öyle davranmamda ısrar eder.
37. Yaptığım şeylerle gerçekten ilgilenir.
38. Bana bir sürü kırıcı şey söyler.
39. Ondan yardım istediğimde benimle ilgilenmez.
40. Başım derde girdiğinde, hatanın bende olduğunu düşünür.
41. Annem babam evde yokken dilediğim her zaman dışarı çıkmama izin verir.
42. Bana istenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu hissettirir.
43. Onun sinirine dokunduğumu söyler.
44. Bana çok ilgi gösterir.
45. Yaptığım her şeye karışmak ister.
46. İyi davrandığım zaman benimle ne kadar gurur duyduğunu söyler.
47. Beni kırmak için elinden geleni yapar.
48. Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli şeyleri unuttur.
49. Şayet kötü davranırsam, beni artık sevmediğini hissettirir.
50. Bana bir iş verdiğinde onu bitirmeden başka bir şey yapmama izin vermez.
51. Bana yaptığım şeylerin önemli olduğunu hissettirir.
53. Yanlış bir şey yaptığımda beni korkutur veya tehdit eder.
53. Benimle zaman geçirmekten hoşlanır.
54. Canım ne isterse yapmama izin verir.
55. Korktuğumda ya da bir şeye canım sıkıldığında, bana yardım etmeye çalışır.
56. Kötü davrandığım zaman beni arkadaşlarımın önünde utandırır.
57. Benden uzak durmaya çalışır.
58. Benden şikayet eder.
59. Yaptığım her şeyi kontrol etmek ister.
60. Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşündüklerim hakkında konuşmamdan hoşlanır.

61. Ne yaparsam yapayım, diğer çocukların benden daha iyi olduğunu düşünür.
62. Bir plan yaparken benim de ne istediğime önem verir.
63. Benim için önemli olan şeyleri, kendisine zor gelse de, yapmama izin verir.
64. Diğer çocukların benden daha akıllı ve uslu olduğunu düşünür.
65. Bakmaları için beni hep başkalarına bırakır.
66. Bana istenmediğimi belli eder.
67. Yaptığım şeylerle ilgilenir.
68. Canım yandığında veya hasta olduğumda, kendimi daha iyi hissetmem için elinden geleni yapar.
69. Kötü davrandığım zaman benden ne kadar utandığını söyler.
70. Beni sevdiğini belli eder.
71. Bana karşı yumuşak ve iyi kalplidir.
72. Kötü davrandığım zaman beni utandırır veya suçlu hissettirir.
73. Beni mutlu etmeye çalışır.

EK 6
GENEL PSİKOLOJİK UYUM ÖLÇEĞİ
(YETİŞKİN KİDÖ)

1. İnsanlara karşı kızgınlım.
2. Bir şeyde zorlandığımda, birinin bana moral vermesini isterim.
3. Kendimden bıktım.
4. Başarısız biri olduğumu düşünüyorum.
5. Yakın dostluklar kurmak ve bu dostlukları sürdürmekte zorlandığımı hissediyorum.
6. Zor sorunlarla karşılaştığımda, hemen canım sıkılır.
7. Evreni ürkütücü, tehlikeli bir yer olarak görürüm.
8. Öfkemi kontrol etmekte zorlanıyorum.
9. Hasta olduğum zaman, insanların benim için üzülmesi hoşuma gider.
10. İyi bir insan olduğumu ve başkalarının saygısını hak ettiğimi düşünüyorum.
11. İstedğim şeyler için başarılı bir şekilde mücadele edebilirim.
12. Başkalarının yanında duygusal açıdan içimden geldiği gibi davranmak benim için zordur.
13. İşler ters gittiğinde canım sıkılır.
14. Benim için yaşam, yani evrenin doğası, genelde iyi, güvenli ve dostçadır.
15. Kızdığım zaman suratımı asar, somurturum.
16. Anlayış veya teselli aramaktansa, sorunlarımı kendime saklamayı tercih ederim.
17. Kendimi gerçekten değersiz hissediyorum.
18. Yetersizlik duyguları bir çok şeyimi engelliyor.
19. İnsanlarla ilişkilerim doğal ve sıcaktır.
20. Gün boyunca ruh halim fazla değişmez.
21. Yaşamı doğasından dolayı güvensiz ve ürkütücü buluyorum.
22. Aptalca şeyler yapan insanlarla dalga geçerim.
23. Canım yandığında ya da hastalandığımda, arkadaşlarımla üzerime düşmeleri hoşuma gider.
24. Kendimden oldukça memnunum.
25. Yaptığım işlerde başarılı olduğumu düşünüyorum.
26. Kendimi çoğu insandan uzak ve kopuk hissediyorum.
27. Önemli bir neden olmamasına rağmen sinirli ve aksiyim.

28. Yaşam benim için güzel bir şeydir.
29. Alaycı olmak hoşuma gider.
30. Üzgün olduğum zamanlar arkadaşlarımın bana anlayış gösterip, beni neşelendirmelerini isterim.
31. Yeni biriyle tanıştığımda, onun benden daha iyi olduğunu düşünürüm.
32. Çeşitli durumlarla baş etmekteki yetersizliğim beni üzüyor.
33. Sevdiğim insanlara yakınlık ve sevgi göstermek benim için kolaydır.
34. Önemsiz olduğunu bilmeme rağmen, bazı şeyler beni dayanılmayacak kadar sinir eder.
35. Dünyayı insana endişe veren, güvensiz bir yer olarak görüyorum.
36. Öyle sinirlenirim ki, bir şeyleri fırlatır ya da kırarım.
37. Başarısız olduğumda birilerinin bana moral vermesini isterim.
38. Kendimi beğenirim.
39. Günlük yaşamın getirdiği sorunlarla yeterince başa çıkabiliyorum.
40. Gerçek duygularımı göstermekte zorlanırım.
41. Birçok aksiliği sinirlenmeden veya canımı sıkmadan göğüsleyebilirim.
42. Benim görüşüme göre, dünya temelde iyi ve mutlu bir yerdir.
43. Biri bana hakaret ettiğinde veya duygularımı incittiğinde ondan intikam alırım.
44. Başkalarından destek veya cesaretlendirme beklemek yerine, sorunlarımı kendi başıma çözmeyi tercih ederim.
45. Bir işe yaramadığımı ve hiçbir zaman da yaramayacağımı düşünüyorum.
46. Kendimi tanıdığım insanlar kadar yetenekli bulmadığım için kendimden memnun değilim.
47. Hoşlandığım birine gerçek duygularımı göstermeye çalıştığımda, kendimi rahatsız ve beceriksiz hissederim.
48. Küçük aksilikler canımı çok sıkar.
49. Yaşamı tehlikelerle dolu görüyorum.
50. İçimden bir şeye veya birisine vurmak geliyor.
51. Sorunlarım olduğunda insanların bana karşı anlayışlı olmalarını isterim.
52. Kendimi birçok açıdan başkalarının aşağısında hissediyorum.
53. Etrafımdaki birçok insan kadar yetenekli olduğumu düşünüyorum.
54. Gerçekten hoşlandığım insanlara karşı sıcak ve sevecenimdir.
55. Bir an neşeli ve mutlu oluyorum, bir sonraki an keyifsiz veya mutsuz.
56. Yaşamın hoş olduğunu düşünürüm.
57. İçimden kavga etmek veya birine bir kötülük yapmak geliyor.

58. Arkadaşlarımın bana karşı çok sevecen olmalarını isterim.
59. Kendime olan saygımın daha fazla olmasını isterdim.
60. Yapmaya çalıştığım birçok Şeyde kendimi beceriksiz buluyorum.
61. İnsanlarla yakın ilişkilerden kaçınırım.
62. Küçük duygusal stresler karşısında soğukkanlılığımı koruyabiliyorum.
63. Dünyayı temelde güvenli ve yaşaması hoş bir yer olarak görürüm.

EK 7

GENEL PSİKOLOJİK UYUM ÖLÇEĞİ (ÇOCUK/ERGEN KİDÖ)

1. İçimden kavga etmek veya birine bir kötülük yapmak geliyor.
2. Hastalandığımda, annemin benim için üzülmesi hoşuma gider.
3. Kendimi beğenirim.
4. Yapmak istediğim şeyleri herkes kadar iyi yapabilirim.
5. İnsanlara duygularımı göstermekte zorlanırım.
6. Yapmaya çalıştığım birşeyi yapamayınca, kendimi kötü hisseder ya da sinirlenirim.
7. Yaşamın güzel olduğunu düşünüyorum.
8. İçimden birşeye veya birisine vurmak geliyor.
9. Anne ve babamın bana çok sevgi göstermelerini isterim.
10. Bir işe yaramadığımı ve hiçbir zaman da yaramayacağımı düşünüyorum.
11. Bir çok şeyi iyi yapamadığımı hissediyorum.
12. Anne ve babama sevgimi göstermek benim için kolaydır.
13. Önemli bir neden olmamasına rağmen sinirli ve aksiyim.
14. Yaşamı tehlikelerle dolu görüyorum.
15. Öyle sinirlenirim ki, birşeyleri fırlatır ya da kırarım.
16. Mutsuz olduğum zaman sorunlarımı kendim çözmekten hoşlanırım.
17. Tanımadığım biriyle tanıştığımda, onun benden daha iyi olduğunu düşünürüm.
18. İstedğim şeyler için başarılı bir şekilde mücadele edebilirim.
19. İyi arkadaşlıklar kurmak ve bu arkadaşlıkları sürdürmekte zorlanıyorum.
20. İşler ters gittiğinde canım sıkılır.
21. Dünyanın iyi ve mutlu bir yer olduğunu düşünüyorum.
22. Aptalca şeyler yapan insanlarla dalga geçerim.
23. Annemin benimle çok ilgilenmesini isterim.
24. İyi bir insan olduğumu düşünüyor ve başkalarının da öyle düşünmesini istiyorum.
25. Başarısız biri olduğumu düşünüyorum.
26. Aileme sevgimi göstermek benim için kolaydır.
27. Bir an neşeli ve mutlu oluyorum, bir sonraki an üzgün veya mutsuz.
28. Benim için dünya mutsuz bir yerdir.

29. Kızdığım zaman suratımı asar, somurturum.
30. Bir şeyde zorlandığımda, birinin bana moral vermesini isterim.
31. Kendimden oldukça memnunum.
32. Yapmaya çalıştığım bir çok şeyi beceremediğimi düşünüyorum.
33. Hoşlandığım birine duygularımı göstermeye çalışmak benim için zordur.
34. Kolay kolay ne kızarım, ne de birşeye canım sıkılır.
35. Dünyayı tehlikeli bir yer olarak görüyorum.
36. Kızgınlığımı kontrol etmekte zorlanırım.
37. Canım yandığında ya da hastalandığımda annemle babamın üzerime düşmeleri hoşuma gider.
38. Kendimden memnun değilim.
39. Yaptığım şeylerde başarılı olduğumu düşünüyorum.
40. Arkadaşlarıma onları gerçekten sevdiğimi göstermek benim için kolaydır.
41. Zor sorunlarla karşılaştığımda hemen canım sıkılır.
42. Benim için yaşam güzel bir şeydir.

EK 8
EŞ KABUL-RED VE KONTROL ÖLÇEĞİ
(EŞKRÖ/K)

1. Benim hakkımda güzel şeyler söyler.
2. Bana söylenir veya beni azarlar.
3. Sanki ben hiç yokmuşum gibi davranır.
4. Beni gerçekten sevmez.
5. Yaptığım her şeyi kontrol etmeye çalışır.
6. Benimle planlarımız hakkında konuşur ve benim fikirlerimi de dinler.
7. Beni başkalarına şikayet eder.
8. Benimle yakından ilgilenir.
9. Dışarı çıkacağım zaman, nereye gideceğimi tam olarak bilmek ister.
10. Arkadaşlarımı çağırmanın için beni cesaretlendirir ve onların güzel vakit geçirmesi için elinden geleni yapar.
11. Benimle alay eder ve beni küçümser.
12. Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.
13. Kızdığı zaman bana bağırır.
14. Bana nasıl davranmam gerektiğini söyler.
15. Benim için önemli olan şeyleri ona anlatabilmemi kolaylaştırır.
16. Bana karşı sert davranır.
17. Onun etrafında olmamdan hoşlanır.
18. Birçok kuralı vardır ve beni o kurallara uymaya zorlar.
19. Bir şeyi iyi yaptığımda, kendimle gurur duymamı sağlar.
20. Bana vurur.
21. Benim için yapması gereken şeyleri unuttur.
22. Beni büyük bir bela olarak görür.
23. Bana dilediğim kadar özgürlük tanır.
24. Beni başkalarına över.
25. Kızdığı zaman bana çok kötü davranır.
26. Yiyecek konusunda, benim isteklerimi de dikkate alır.
27. Bir şeyi nasıl yapmam gerektiğini bana en ince ayrıntısına kadar söyler.
28. Benimle sıcak ve sevgi dolu bir şekilde konuşur.

29. Bana hemen kızar.
30. Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldür.
31. Benden hoşlanmıyor gibi.
32. İstedğim her yere, ona söylemeden gitmeme izin verir.
33. Hak ettiğim zaman bana güzel şeyler söyler.
34. Çabuk parlar ve öfkesini benden çıkarır.
35. Arkadaşlarımın kim olduğunu bilmek ister.
36. Bana söylediklerini aynen yapmam için ısrar eder.
37. Yaptığım şeylerle gerçekten ilgilenir.
38. Bana bir sürü kırıncı şey söyler.
39. Ondan yardım istediğimde benimle ilgilenmez.
40. Başım derde girdiğinde, hatanın bende olduğunu düşünür.
41. İstedğim her yere gitmeme izin verir.
42. Bana istenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu hissettirir.
43. Onun sinirine dokunduğumu söyler.
44. Bana çok ilgi gösterir.
45. Yaptığım her şeye karışmak ister.
46. Bir şeyi iyi yaptığımda, benimle ne kadar gurur duyduğunu söyler.
47. Beni kırmak için elinden geleni yapar.
48. Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli şeyleri unuttur.
49. Bana kendimi artık sevilmiyormuşum gibi hissettirir.
50. Bana yapmam için bazı işler verir ve onlar bitene kadar başka hiçbir şey yapmamı istemez.
51. Bana yaptığım şeylerin önemli olduğunu hissettirir.
52. Onaylamadığı bir şey yaptığımda, beni korkutur veya tehdit eder.
53. Benimle zaman geçirmekten hoşlanır.
54. Canım ne isterse yapmama izin verir.
55. Korktuğumda ya da bir şeye canım sıkıldığında bana yardım etmeye çalışır.
56. Beni arkadaşlarımın önünde utandırır.
57. Benden uzak durmaya çalışır.
58. Benden şikayet eder.
59. Yaptığım her şeyi kontrol etmek ister.

60. Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşündüklerim hakkında konuşmamdan

hoşlanır.

61. Ne yaparsam yapayım, diğer kadınların/erkeklerin benden daha iyi olduğunu düşünür.
62. Bir plan yaparken benim de ne istediğime önem verir.
63. Benim için önemli olan şeyleri, kendisine zorluk çıkarsa da, yapmama izin verir.
64. Diğer insanların benden daha iyi davrandıklarını düşünür.
65. Beni başkalarına yollayıp, başından atar.
66. Bana istenmediğimi belli eder.
67. Yaptığım şeylerle ilgilenir.
68. Canım yandığında veya hasta olduğumda, kendimi daha iyi hissetmem için elinden geleni yapar.
69. Yanlış bir şey yaptığımda benden ne kadar utandığını söyler.
70. Beni sevdiğini belli eder.
71. Bana karşı yumuşak ve iyi kalplidir.
72. Onun hoşuna gitmeyen bir şey yaptığımda, beni utandırır veya suçlu hissettirir.
73. Beni mutlu etmeye çalışır.

EK 9

ÖRNEKLEM BELİRLEME SORULARI

1. Anne ve babanızdan şu anda sağ olmayan herhangi biri var mı?
 Evet   Hayır
2. Anne ve babanız ayrı veya boşanmışlar mı?
 Evet   Hayır
3. Evde kaç kardeşiniz ve yaşları nelerdir?
  - a) Tek çocuğum.
  - b) Bir kardeşim var. Yaşı:
  - c) İki kardeşim var. Yaşları:
  - d) Üç veya daha fazla kardeşim var. Yaşları:
4. Anneniz çalışıyor mu?
 Evet   Hayır
5. Annenizin eğitim durumu nedir?
  - a) Okur- yazar değil
  - b) İlkokul mezunu
  - c) Ortaokul mezunu
  - d) Lise mezunu
  - e) Üniversite ve üstü
6. Babanızın eğitim durumu nedir?
  - a) Okur- yazar değil
  - b) İlkokul mezunu
  - c) Ortaokul mezunu
  - d) Lise mezunu
  - e) Üniversite ve üstü

ADI SOYADI:

SINIF:

EK 10

AİLE DAVET MEKTUBU

Sayın Veli;

İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün onayı ile yapılan bu araştırmada 'Aile ve anne-baba-çocuk ilişkileri' araştırılmaktadır. Araştırmanın yapılma nedeni gelecek kuşakları 'Nasıl daha iyi anne- babalık edebilecekleri konusunda bilgilendirmektir.

Araştırmada yer alarak bize bu konuda yardımcı olacak anne- babalara Doç. Dr. Azmi Varan tarafından 'Prensler, Prensesler ve Kurbağalar isimli 2,5 saatlik bir anne- babalık eğitimi verilecektir.

ARAŞTIRMAYA HANGİ AİLELER KATILABİLİR?

- Araştırmaya yaşları 7 ile 16 arasında olan **iki çocuklu aileler** katılabilecektir.
- Araştırmaya katılmak isteyen ailelerdeki anne, baba ve çocuklar hazırlanmış olan anket ve testleri dolduracaktır.

Anne: Anketi okula gelip dolduracaktır.

Baba: Anketi evde dolduracaktır ve kapalı bir zarf içinde çocuğuyla beraber okula gönderecektir. Öğrenciler zarfı rehber öğretmene teslim edecektir.

Cocuklar: Anketi duruma göre okulda veya evde dolduracaktır.

Şayet araştırmamıza katılmayı kabul ediyorsanız, lütfen aşağıdaki formu doldurarak imzalayın.

İlginize ve desteğinize çok teşekkür ederiz.

Psikolog Neşe Coşkun ÖZYAVRU

KATILIM FORMU

Yukarıda araştırma hakkında verilen bilgileri okuduk. Araştırmada ailece yer almayı kabul ediyoruz.

Okulun Adı:.....

Okuldaki çocuğunuzun sınıfı:.....

Adı Soyadı:.....

Ailede Form'u imzalayan velinin adı ve soyadı:.....

İmza:.....

EK 11

BULGULAR BÖLÜMÜNDE YAPILAN BAZI ANALİZLERİN ALT ÖLÇEKLERLE İLGİLİ SONUÇLARI

Tablo A. 26: Eşinden Kabul veya Red Algılayan Annelerin Küçük Çocuklarından Gelen Anne EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Küçük Çocuk Anne EKRÖ/K	Eşinden Kabul Algılayan Anneler N=59 Ortalama (SS)	Eşinden Red Algılayan Anneler N=59 Ortalama (SS)	F
Sıcaklık	73.61 (8.20)	69.23 (10.48)	6.397**
Saldırganlık	21.20 (5.35)	24.46 (8.14)	6.596**
İhmal	19.34 (4.51)	22.86 (7.44)	9.680**
Ayrılmamış Red	13.65 (3.50)	16.20 (5.76)	8.438**
Kontrol	40.29 (5.77)	39.10 (6.44)	1.104*
Toplam puan	80.58 (19.05)	94.29 (28.51)	9.435**

**p≤.01 *p≤.05

Tablo B.27: Eşinden Kabul veya Red Algılayan Annelerin Büyük Çocuklarından Gelen Anne EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Büyük Çocuk Anne EKRÖ/K	Eşinden Kabul Algılayan Anneler N=59 Ortalama (SS)	Eşinden Red Algılayan Anneler N=59 Ortalama (SS)	F
Sıcaklık	70.47 (10.09)	66.42 (11.87)	3.996**
Saldırganlık	22.04 (6.99)	26.26 (9.48)	7.578**
İhmal	20.51 (5.44)	24.05 (8.29)	7.545**
Ayrılmamış Red	13.88 (4.23)	16.99 (6.50)	9.467**
Kontrol	36.70 (6.93)	37.91 (7.64)	.802
Toplam puan	85.96 (23.75)	100.88 (33.44)	7.811**

**p≤.01 *p≤.05

Tablo C. 28: Eşinden Kabul veya Red Algılayan Annelerden Gelen KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Anne KİDÖ	Eşinden Kabul Algılayan Anneler N=59 Ortalama (SS)	Eşinden Red Algılayan Anneler N=58 Ortalama (SS)	F
Saldırganlık	13.86 (3.04)	17.38 (4.46)	24.901***
Bağımlılık	22.87 (4.41)	22.72 (4.59)	.032
Öz-Saygı	14.62 (3.58)	19.40 (5.05)	34.824***
Öz-Yeterlik	12.78 (3.25)	18.47 (5.97)	41.245***
Duygusal Duyarlılık	14.07 (3.08)	18.44 (4.41)	38.707***
Duygusal Tutarlılık	19.03 (4.27)	23.03 (4.51)	24.285***
Dünya Görüşü	14.57 (4.80)	19.41 (5.21)	27.347***
Toplam Puan	111.80 (13.98)	138.84 (22.83)	59.945***

***p≤.001

Tablo D. 29: Eşinden Kabul veya Red Algılayan Annelerden Gelen Küçük Çocuk KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Küçük Çocuk KİDÖ	Eşinden Kabul Algılayan Anneler N=59 Ortalama (SS)	Eşinden Red Algılayan Anneler N=59 Ortalama (SS)	F
Saldırganlık	10.49 (3.59)	11.95 (3.61)	4.829**
Bağımlılık	18.41 (3.01)	18.02 (3.07)	.502
Öz-Saygı	9.14 (3.15)	10.45 (3.65)	4.339**
Öz-Yeterlik	10.00 (3.07)	10.59 (3.34)	1.008
Duygusal Duyarlılık	11.15 (3.37)	12.67 (3.95)	5.070**
Duygusal Tutarlılık	15.06 (4.43)	10.05 (3.73)	1.722
Dünya Görüşü	10.14 (3.78)	11.14 (4.37)	1.794
Toplam Puan	84.39 (16.40)	90.87 (16.63)	4.544**

**p≤.01

Tablo E. 30: Eşinden Kabul veya Red Algılayan Annelerden Gelen Büyük Çocuk KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Abla/Ağabey KİDÖ	Eşinden Kabul Algılayan Anneler N=59 Ortalama (SS)	Eşinden Red Algılayan Anneler N=59 Ortalama (SS)	F
Saldırganlık	11.10 (3.51)	12.49 (3.29)	4.925**
Bağımlılık	17.99 (3.27)	17.34 (3.51)	1.096
Öz-Saygı	9.31 (2.83)	11.41 (3.48)	12.901***
Öz-Yeterlik	9.56 (2.96)	11.52 (3.68)	10.153**
Duygusal Duyarlılık	11.47 (3.51)	13.39 (3.73)	8.243**
Duygusal Tutarlılık	15.83 (4.14)	16.92 (3.54)	2.324
Dünya Görüşü	11.19 (4.13)	12.97 (3.66)	6.134**
Toplam Puan	86.46 (14.95)	96.03 (14.78)	12.219**

***p≤.001**p≤.01

Tablo F. 31: Eşinden Kabul veya Red Algılayan Babalardan Gelen Küçük Çocuğun Baba EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Küçük Çocuk Baba EKRÖ/K	Eşinden Kabul Algılayan Babalar N=54 Ortalama (SS)	Eşinden Red Algılayan Babalar N=58 Ortalama (SS)	F
Sıcaklık	74.99 (6.89)	65.42 (13.58)	21.632***
Saldırganlık	18.10 (5.32)	23.00 (10.18)	10.051**
İhmal	19.93 (5.03)	25.37 (9.51)	14.041***
Ayrışmamış Red	12.97 (3.72)	16.07 (6.85)	8.681**
Kontrol	39.39 (6.90)	39.18 (6.02)	.031
Toplam puan	76.01 (17.80)	99.02 (36.98)	17.201***

***p≤.001**p≤.01

Tablo G. 32: Eşinden Kabul veya Red Algılayan Babalardan Gelen Büyük Çocuğun Baba EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Büyük Çocuk Baba EKRÖ/K	Eşinden Kabul Algılayan Babalar N=54 Ortalama (SS)	Eşinden Kabul Algılayan Babalar N=58 Ortalama (SS)	F
Sıcaklık	70.73 (12.18)	62.95 (14.50)	9.385**
Saldırganlık	19.83 (6.28)	23.74 (9.28)	6.721**
İhmal	20.95 (6.39)	26.36 (9.49)	12.323***
Ayrışmamış Red	13.38 (4.52)	15.23 (6.38)	3.099
Kontrol	34.91 (8.05)	37.18 (7.94)	2.265
Toplam puan	83.43 (27.05)	102.38 (35.41)	10.023**

***p≤.001**p≤.01

Tablo H. 33: Eşinden Kabul veya Red Algılayan Babalardan Gelen KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Baba KİDÖ	Eşinden Kabul Algılayan Babalar N=54 Ortalama (SS)	Eşinden Red Algılayan Babalar N=58 Ortalama (SS)	F
Saldırganlık	14.13 (3.63)	18.61 (4.76)	31.030***
Bağımlılık	21.95 (5.68)	23.57 (3.77)	3.202
Öz-Saygı	13.46 (3.14)	17.80 (3.78)	43.225***
Öz-Yeterlik	11.44 (3.04)	17.21 (4.75)	57.460***
Duyusal Duyarlılık	12.97 (3.65)	17.76 (3.53)	49.541***
Duyusal Tutarlılık	16.31 (4.08)	22.32 (4.13)	59.861***
Dünya Görüşü	13.47 (4.83)	17.02 (5.69)	12.641***
Toplam Puan	103.74 (17.01)	134.29 (19.02)	79.840***

***p≤.001**p≤.01

Tablo I. 34: Eşinden Kabul veya Red Algılayan Babaların Küçük Çocuklarından Gelen KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Küçük Çocuk KİDÖ	Eşinden Kabul Algılayan Babalar N=54 Ortalama (SS)	Eşinden Red Algılayan Babalar N=58 Ortalama (SS)	F
Saldırganlık	10.54 (3.43)	12.02 (3.54)	5.043**
Bağımlılık	18.07 (2.79)	17.84 (3.32)	.146
Öz-Saygı	9.03 (3.22)	10.91 (3.51)	8.759**
Öz-Yeterlik	9.78 (3.11)	11.02 (3.63)	3.738
Duygusal Duyarlılık	11.27 (3.24)	12.71 (3.68)	4.820**
Duygusal Tutarlılık	15.13 (4.17)	15.13 (3.67)	4.323**
Dünya Görüşü	9.67 (3.86)	11.44 (4.26)	5.292**
Toplam Puan	83.47 (16.50)	92.61 (15.46)	9.161**

**p≤.01

Tablo J. 35: Eşinden Kabul veya Red Algılayan Babaların Büyük Çocuklarından Gelen KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Büyük Çocuk KİDÖ	Eşinden Kabul Algılayan Babalar N=54 Ortalama (SS)	Eşinden Red Algılayan Babalar N=58 Ortalama (SS)	F
Saldırganlık	10.50 (3.23)	12.36 (3.81)	7.713**
Bağımlılık	18.10 (3.31)	17.71 (3.72)	.354
Öz-Saygı	9.78 (3.20)	10.76 (3.43)	2.418
Öz-Yeterlik	9.85 (3.20)	11.17 (3.76)	3.940**
Duygusal Duyarlılık	11.43 (3.37)	12.48 (3.60)	2.561
Duygusal Tutarlılık	15.33 (3.63)	16.74 (3.98)	3.804
Dünya Görüşü	10.94 (3.69)	12.29 (3.95)	3.473
Toplam Puan	85.94 (14.49)	93.51 (14.58)	7.580**

**p≤.01

Tablo K. 36: İlişkilerinde Geçimli Olan ve Olmayan Ailelerin Küçük Çocuklarından Gelen KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Küçük Çocuk KİDÖ	Geçimli Aileler N=30 Ortalama (SS)	Geçimsiz Aileler N=28 Ortalama (SS)	F
Saldırganlık	10.33 (3.37)	11.75 (3.50)	2.467
Bağımlılık	18.52 (2.76)	18.25 (2.80)	.137
Öz-Saygı	9.00 (3.10)	11.25 (3.33)	7.113**
Öz-Yeterlik	9.23 (3.07)	10.46 (3.92)	1.785
Duygusal Duyarlılık	11.25 (3.37)	13.01 (3.89)	3.406
Duygusal Tutarlılık	14.90 (4.52)	16.32 (4.27)	1.511
Dünya Görüşü	9.80 (3.63)	11.82 (4.83)	3.272
Toplam Puan	83.04 (16.54)	92.87 (17.76)	4.766**

**p≤.01

Tablo L. 37: İlişkilerinde Geçimli Olan ve Olmayan Ailelerin Büyük Çocuklarından Gelen KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Büyük Çocuk KİDÖ	Geçimli Aileler N=30 Ortalama (SS)	Geçimsiz Aileler N=28 Ortalama (SS)	F
Saldırganlık	10.37 (3.47)	12.29 (3.09)	4.923**
Bağımlılık	18.67 (2.85)	17.82 (3.50)	1.073
Öz-Saygı	8.87 (2.72)	10.79 (2.94)	6.629**
Öz-Yeterlik	9.03 (2.95)	11.46 (3.67)	7.781**
Duygusal Duyarlılık	11.40 (3.41)	13.25 (3.61)	4.032**
Duygusal Tutarlılık	15.40 (3.98)	17.04 (3.96)	2.454
Dünya Görüşü	10.43 (3.68)	12.78 (3.14)	6.799**
Toplam Puan	84.19 (15.42)	95.43 (13.41)	8.710**

**p≤.01

Tablo M. 38: Geçimli ve Geçimsiz Ailelerden Gelen Kardeş AKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Kardeş AKRÖ/K	Geçimli Aileler N=30 Ortalama (SS)	Geçimsiz Aileler N=28 Ortalama (SS)	F
Sıcaklık	63.77 (18.77)	62.70 (14.51)	.057
Saldırganlık	25.46 (10.91)	29.71 (11.79)	2.033
İhmal	26.48 (11.93)	29.07 (8.09)	.918
Ayrışmamış Red	17.22 (7.78)	19.65 (8.01)	1.376
Kontrol	35.42 (8.71)	39.75 (7.16)	4.242**
Toplam puan	105.40 (47.30)	115.72 (36.70)	.854

**p≤.01

Tablo N. 39: Geçimli ve Geçimsiz Ailelerdeki Annelerin KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Anne KİDÖ	Geçimli Aileler N=30 Ortalama (SS)	Geçimsiz Aileler N=28 Ortalama (SS)	F
Saldırganlık	14.29 (3.39)	17.25 (4.66)	7.709**
Bağımlılık	23.23 (4.55)	22.87 (4.95)	.087
Öz-Saygı	14.54 (4.37)	19.75 (5.26)	16.922***
Öz-Yeterlik	12.43 (3.11)	16.53 (4.95)	14.477***
Duygusal Duyarlılık	14.05 (3.36)	18.33 (3.83)	20.521***
Duygusal Tutarlılık	18.53 (4.33)	23.05 (4.75)	14.344***
Dünya Görüşü	14.94 (4.86)	19.49 (5.11)	12.082***
Toplam Puan	112.00 (13.39)	137.25 (21.98)	28.343***

***p≤.001**p≤.01

Tablo O. 40: Geçimli ve Geçimsiz Ailelerden Gelen Küçük Çocuğun Anne EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Küçük Çocuk Anne EKRÖ/K	Geçimli Aileler N=30 Ortalama (SS)	Geçimsiz Aileler N=28 Ortalama (SS)	F
Sıcaklık	72.60 (10.10)	69.15 (10.25)	1.664
Saldırganlık	21.20 (6.29)	24.77 (8.51)	3.330
İhmal	19.57 (4.81)	23.47 (7.42)	5.722**
Ayrışmamış Red	13.23 (3.79)	16.46 (5.83)	6.336**
Kontrol	39.06 (6.39)	40.21 (6.51)	.463
Toplam puan	81.41 (23.40)	95.56 (29.11)	4.191**

**p≤.01

Tablo P. 41: Geçimli ve Geçimsiz Ailelerden Gelen Küçük Çocuğun Baba EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Küçük Çocuk Baba EKRÖ/K	Geçimli Aileler N=30 Ortalama (SS)	Geçimsiz Aileler N=28 Ortalama (SS)	F
Sıcaklık	75.18 (7.54)	64.47 (12.83)	15.272***
Saldırganlık	17.64 (5.39)	23.64 (8.81)	9.954**
İhmal	19.13 (4.69)	26.41 (9.02)	15.140***
Ayrışmamış Red	12.37 (3.37)	16.61 (6.26)	10.477**
Kontrol	37.71 (7.47)	39.83 (6.23)	1.378
Toplam puan	73.96 (18.57)	102.18 (33.35)	16.131***

***p≤.001**p≤.01

Tablo R. 42: Geçimli ve Geçimsiz Ailelerden Gelen Büyük Çocuğun Anne EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Büyük Çocuk Anne EKRÖ/K	Geçimli Aileler N=30 Ortalama (SS)	Geçimsiz Aileler N=28 Ortalama (SS)	F
Sıcaklık	72.07 (9.34)	67.34 (10.53)	3.278
Saldırganlık	21.33 (6.67)	25.65 (8.73)	4.520**
İhmal	20.26 (5.71)	23.57 (6.90)	3.976
Ayrışmamış Red	13.43 (4.06)	16.46 (5.97)	5.173**
Kontrol	35.59 (7.77)	37.59 (7.55)	.982
Toplam puan	82.96 (24.02)	98.35 (28.73)	4.920**

**p≤.01

Tablo S. 43: Geçimli ve Geçimsiz Ailelerden Gelen Büyük Çocuğun Baba EKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Büyük Çocuk Baba EKRÖ/K	Geçimli Aileler N=30 Ortalama (SS)	Geçimsiz Aileler N=28 Ortalama (SS)	F
Sıcaklık	71.44 (13.01)	57.71 (14.90)	14.034***
Saldırganlık	19.83 (7.24)	24.14 (9.01)	4.060**
İhmal	20.41 (6.33)	28.77 (9.09)	16.708***
Ayrışmamış Red	12.98 (4.56)	15.71 (6.83)	3.263
Kontrol	34.14 (8.09)	36.72 (8.63)	1.386
Toplam puan	81.77 (29.08)	110.91 (35.96)	11.585***

***p≤.001**p≤.01

Tablo Ş. 44: Geçimli ve Geçimsiz Ailelerdeki Babaların KİDÖ Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Baba KİDÖ	Geçimli Aileler N=30 Ortalama (SS)	Geçimsiz Aileler N=28 Ortalama (SS)	F
Saldırganlık	13.94 (3.78)	19.83 (4.91)	26.441***
Bağımlılık	22.72 (5.31)	23.36 (3.86)	.277
Öz-Saygı	13.70 (3.90)	17.84 (4.67)	13.503***
Öz-Yeterlik	12.25 (3.65)	17.40 (5.43)	18.171***
Duygusal Duyarlılık	13.05 (3.34)	18.34 (3.51)	34.664***
Duygusal Tutarlılık	16.55 (4.37)	22.66 (4.16)	29.515***
Dünya Görüşü	13.33 (4.63)	17.96 (6.23)	10.430**
Toplam Puan	105.55 (18.59)	137.39 (20.85)	37.798***

***p≤.001**p≤.01

Tablo T. 45: Ağabey/Ablanın Psikolojik Uyumunun Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları (N=174)

	R ²	R ² Artış Miktarı	F	Std. B
1. Aşama: (AB) Baba EKRÖ	.575	.331	85.120***	.575***
2. Aşama: (AB) Baba EKRÖ	.630	.397	56.309***	.382***
(AB) Anne EKRÖ				.321***

***p≤.001**p≤.01 *p≤.05

Tablo U. 46: Annesi ve Ağabey/Ablasıyla İlişkisinde İhmal Algılayan ve Algılamayan Küçük Çocukların AKRÖ/K Alt Ölçek ve Toplam Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve İlgili MANOVA Sonuçları

Ağabey/Ablanın Küçük Kardeşi Kabul-Reddi ve Kontrolü AKRÖ/K	Annesi ve Ağabey/Ablasıyla İlişkisinde İhmal Algılamayan Küçük Çocuklar N=39	Annesi ve Ağabey/Ablasıyla İlişkisinde İhmal Algılayan Küçük Çocuklar N=33	F
Sıcaklık	74.01 (9.64)	52.21 (14.01)	60.557***
Saldırganlık	20.01 (6.16)	35.14 (11.37)	51.306***
İhmal	19.84 (5.36)	34.57 (8.04)	85.811***
Ayrışmamış Red	13.30 (3.60)	22.68 (8.18)	41.855***
Kontrol	37.73 (6.41)	37.98 (8.51)	.021
Toplam puan	79.15 (21.66)	140.18 (34.11)	84.645***

***p<.001**p<.01*p<.05

Wilks lambda=.436; $F_{5,66}=17.092$; $p<.001$

EK 12
ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÖLÇEKLERİN
ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARINI

Tablo Ü. 47 : Çocukların Cinsiyetine Göre Anne EKRÖ/K ve Baba EKRÖ/K
Toplam Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Büyük Çocuklar			Küçük Çocuklar			
	Kızlar N=94	Erkekler N=86	t	Kızlar N=88	Erkekler N=92	t	
	X (SS)	X (SS)		X (SS)	X (SS)		
Anne EKRÖ/K	Sıcaklık / Şefkat alt ölçeği	67.95 (11.59)	70.11 (10.38)	1.315	71.92 (8.10)	70.85 (10.42)	.767
	Düşmanlık / Saldırganlık alt ölçeği	25.39 (9.99)	23.13 (7.63)	1.690	22.21 (6.52)	23.08 (7.83)	.804
	İhmal / Kayıtsızlık alt ölçeği	22.74 (7.79)	21.23 (5.59)	1.483	21.09 (5.17)	21.55 (6.70)	.504
	Ayrışmamış Red alt ölçeği	16.27 (6.82)	14.88 (5.03)	1.542	14.42 (4.07)	15.46 (4.88)	1.541
	Kontrol alt ölçeği	38.07 (6.82)	37.14 (7.34)	.875	39.02 (5.86)	39.67 (6.09)	.722
	Toplam Anne EKRÖ/K	96.44 (33.71)	89.12 (25.46)	1.632	85.81 (20.47)	89.25 (25.98)	.978
Baba EKRÖ/K	Sıcaklık / Şefkat alt ölçeği	64.27 (13.92)	68.31 (12.71)	2.025*	70.78 (10.54)	70.68 (11.08)	.062
	Düşmanlık / Saldırganlık alt ölçeği	22.78 (9.06)	21.87 (8.14)	.702	19.40 (5.69)	21.67 (9.30)	1.955
	İhmal / Kayıtsızlık alt ölçeği	24.96 (8.66)	22.81 (7.89)	1.736	22.05 (7.14)	22.57 (7.66)	.476
	Ayrışmamış Red alt ölçeği	14.89 (6.31)	14.52 (5.60)	.418	13.38 (4.20)	15.16 (6.07)	2.275*
	Kontrol alt ölçeği	36.88 (8.12)	36.82 (7.22)	.051	38.16 (6.24)	39.79 (6.23)	1.746
	Toplam Baba EKRÖ/K	98.36 (34.50)	90.89 (31.53)	1.510	84.04 (24.36)	88.73 (31.12)	1.116

Tablo V. 48: Küçük Çocukların Cinsiyetine Göre AKRÖ/K Toplam Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

		KÜÇÜK ÇOCUKLAR		
		Kızlar	Erkekler	t
		N=88 X (SS)	N=92 X (SS)	
AKRÖ/K	Sıcaklık / Şefkat alt ölçeği	61.65 (15.50)	66.12 (12.89)	2.092*
	Düşmanlık / Saldırganlık alt ölçeği	27.39 (10.19)	26.48 (10.25)	.593
	İhmal / Kayıtsızlık alt ölçeği	27.63 (8.85)	26.63 (8.51)	.768
	Ayrışmamış Red alt ölçeği	17.34 (7.08)	7.08 (6.59)	.301
	Kontrol alt ölçeği	36.82 (6.99)	38.07 (7.02)	1.186
	Toplam Baba EKRÖ/K	110.71 (37.33)	104.03 (32.99)	1.266

***p≤.001**p≤.01*p≤.05

Tablo W. 49: Çocukların Cinsiyetine Göre KİDÖ Toplam Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

		BÜYÜK ÇOCUKLAR			KÜÇÜK ÇOCUKLAR		t
		Kızlar	Erkekler	t	Kızlar	Erkekler	
		N=94 X (SS)	N=86 X (SS)		N=88 X (SS)	N=92 X (SS)	
KİDÖ	Düşmanlık / Saldırganlık alt ölçeği	12.43 3.45	11.17 3.71	2.342*	11.22 (3.36)	11.44 (3.80)	.415
	Bağımlılık alt ölçeği	18.14 3.04	17.21 3.84	1.817	18.04 (2.91)	17.97 (3.13)	.159
	Öz-Saygı alt ölçeği	10.87 3.41	10.19 3.35	1.357	10.05 (3.57)	9.38 (3.32)	1.290
	Öz-Yeterlik alt ölçeği	10.85 3.67	10.14 3.20	1.372	10.28 (3.29)	10.24 (3.12)	.081
	Duygusal Duyarlılık alt ölçeği	12.37 3.79	11.95 3.46	.781	11.43 (3.19)	11.95 (3.77)	.995
	Duygusal Tutarlılık alt ölçeği	17.21 3.83	15.69 3.99	2.613**	15.61 (4.05)	15.44 (4.03)	.284
	Dünya Görüşü alt ölçeği	13.00 4.16	11.01 4.09	3.231***	10.46 (4.27)	10.03 (3.31)	.755
	Toplam KİDÖ	94.86 16.29	87.36 15.64	3.150**	87.09 (16.40)	86.45 (15.49)	.266

Tablo Y. 50 : Yetişkin KİDÖ Toplam Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

		Anneler	Babalar
		N=180	N=180
		X	X
		(SS)	(SS)
KİDÖ	Düşmanlık / Saldırganlık alt ölçeği	14.55 (4.14)	15.94 (4.46)
	Bağımlılık alt ölçeği	22.95 (4.45)	22.42 (4.96)
	Öz-Saygı alt ölçeği	16.40 (4.59)	15.58 (3.81)
	Öz-Yeterlik alt ölçeği	15.15 (4.31)	14.08 (4.50)
	Duygusal Duyarlılık alt ölçeği	15.97 (5.07)	15.31 (4.20)
	Duygusal Tutarlılık alt ölçeği	20.21 (4.66)	19.24 (4.90)
	Dünya Görüşü alt ölçeği	16.73 (5.38)	15.26 (5.53)
	Toplam KİDÖ	123.71 (21.60)	117.82 (22.36)

Tablo Z. 51: EŞKRÖ/K Toplam Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

		Anneler N=180	Babalar N=180
		X (SS)	X (SS)
EŞKRÖ/K	Sıcaklık / Şefkat alt ölçeği	68.47 (11.98)	70.41 (11.15)
	Düşmanlık / Saldırganlık alt ölçeği	22.18 (8.40)	21.39 (8.35)
	İhmal / Kayıtsızlık alt ölçeği	23.74 (7.92)	21.50 (7.07)
	Ayrılmamış Red alt ölçeği	14.70 (5.42)	14.47 (5.07)
	Kontrol alt ölçeği	28.13 (8.19)	29.76 (7.93)
	Toplam Anne EKRÖ/K	92.15 (30.85)	86.95 (28.21)

ÖZGEÇMİŞ

1982, İzmir doğumludur. İlköğrenimini İzmir Meşkure Şanlı İlkokulunda yaptıktan sonra, ortaöğrenimi Güzel yalı ortaokulunda tamamlamıştır. Lise eğitimini ise Narlıdere Anadolu Lisesinde tamamladıktan sonra 2000 yılında mezun olmuştur. Lisans eğitimini 2005 yılında Ege Üniversitesi Psikoloji Bölümünde tamamlamıştır. 2006 yılında ise Maltepe Üniversitesi' inde Psikoloji, İnsan Bilimleri ve Felsefe Ana Bilim Dalında Klinik Psikoloji Yüksek Lisans eğitimine başlamıştır.